

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-то ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 41

София, срѣда, 27 февруарий

1929 г.

50. заседание

Вторникъ, 26 февруарий 1929 година

(Открито отъ подпредседателя В. Димчевъ, въ 16 ч. 45 м.)

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито. Има нужното число народни представители, за да се счита заседанието законно.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни представители: Йорданъ Абаджиевъ, Николай Алексиевъ, Хафузъ Садъкъ Алиевъ, Никола Андреевъ, Никола Аретовъ, Христо Баевъ, Христо Баралиевъ, Рангелъ Барбанаковъ, д-ръ Иванъ Бешковъ, Борисъ Наконъ Божковъ, Стефанъ Бояджиевъ, Никола Бурмовъ, Никола Владовъ, Вълчо Даскаловъ, Вълчовъ, Хюсеинъ х. Галибовъ, Кимонъ Георгиевъ, Стойчо Георгиевъ, Христо Гърневъ, Димитъръ Грънчаровъ, Георги Марковъ, Георги Данковъ, Добри Даскаловъ, Добри Димитровъ, Василъ Драгановъ, д-ръ Цветанъ Дяковъ, Георги Енчевъ, Борисъ Ецовъ, Станю Златевъ, Димитъръ Зографски, Димитъръ Ивановъ I, Христо Калфовъ, Панайотъ Тинчевъ Калчевъ, Трифунъ Капитановъ, Левъ Кацковъ, Колю Кожаклиевъ, Иванъ Колевъ, Стоянъ Кърловъ, Коста Лулчевъ, Михаилъ Маджаровъ, Атанасъ Малиновъ, Добри Даневъ Манасиевъ, Христо Мановъ, Христо Мариновъ, Тончо Мечкарски, д-ръ Кънчо Милановъ, Милио Милевъ, Петъръ Миновъ, Добри Митевъ, Стойчо Мошановъ, Никола Мушановъ, Димитъръ Нейковъ, Стоянъ Никифоровъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Стоянъ Омарчевски, Стефанъ Пейчевъ, Аврамъ Стояновъ Петровъ, Иванъ Петровъ, Димитъръ Пешевъ, Александъръ Радоловъ, Григоръ Реджовъ, Иванъ Русевъ, Мехмедъ Алиевъ, д-ръ Константинъ Станишевъ, Христо Статевъ, Стефанъ Стефановъ, Христо Стояновъ, д-ръ Владимиръ Такевъ, Андрей Тодоровъ, Петъръ Тодоровъ, Борисъ Толевъ, Ангелъ Томчевъ, Желю Тончевъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, Методи Храновъ, Борисъ Христовъ, Кирко Цветковъ Христовъ, Тома Янчевъ Христовъ, Петъръ Цуцумановъ, Стойне Чакъркчийски, Маринъ Шиваровъ, Димитъръ Яневъ, Сотиръ Аневъ и Иванъ п. Янчевъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпущкъ на следнитъ народни представители:

На г. Величко Кознички — 1 день;
На г. Първанъ Първановъ — 1 день;
На г. Стоянъ Омарчевски — 1 день;
На г. Димитъръ Ивановъ I — 18 дни;
На г. Георги Енчевъ — 3 дни;
На г. Христо Горневъ — 3 дни;
На г. Никола Владовъ — 2 дни;
На г. Милио Милевъ — 1 день;
На г. Димитъръ п. Николовъ — 1 день;
На г. Йосифъ Марулевъ — 1 день и
На г. д-ръ Владимиръ Бурилковъ — 1 день.

Освенъ това, следва да се разреши отпущкъ отъ Събранието на следнитъ народни представители, които сж се ползували досега съ повече отъ 20 дни отпущкъ:

На г. Маринъ Шиваровъ — 2 дни и
На г. Хюсеинъ х. Галибовъ — 3 дни.

Кои то сж съгласни да имъ се разреши исканиятъ отпущкъ, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Съобщавамъ на Събранието, че сж постъпили:

Отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда — законопроектъ за отстъпване отъ държавата на нѣкои общини находящитъ се въ землищата имъ минерални извори. (Вж. прил. Т. I, № 76)

Отъ Министерството на външнитъ работи и на изповѣданията — предложение за одобрение на конвенцията между царство България и кралство Унгария, относно взаимното подпомагане на болнитъ, подписана въ София на 5 февруарий 1929 г. (Вж. прил. Т. I, № 77)

Пристъпваме къмъ дневния редъ — първо четене законопроекта за допълнение закона отъ 1925 г. за измѣнение и допълнение на закона за арбитражнитъ сѣдилища — продължение разискванията.

Споредъ списъка, който имамъ въ досието, миналия пътъ сж изчерпани по неявяване народнитъ представители, които сж били записани.

Ц. Табаковъ (зан): и **Г. Чешмеджиевъ (с. д):** Не е вѣрнѣ това.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Искате думата ли?

Г. Чешмеджиевъ (с. д): Да, искамъ думата.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Цѣлиятъ този споръ, и съ право ще го нарека азъ шумъ, който се вдига, нѣма за целъ да открие истината, защото господата, които се явяватъ тукъ да говорятъ, не говорятъ нищо по самитъ дѣла, тъй като много малко се ги проучили, за да могатъ да изнесатъ това, което е.

К. Пастуховъ (с. д): (Възразява)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Господата говорятъ, само за да всѣватъ недоумение и смущения.

К. Пастуховъ (с. д): Да защищаватъ интереситъ на хазната, г. министре.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Интереситъ на хазната сж защитени, когато е трѣбвало. Азъ четохъ и Вашата сношна статия, г. Пастуховъ, и разбирамъ какво искате да кажете Вие. Но по този пътъ не интереситъ на държавата ще се защитятъ. Ако потеглимъ по този пътъ, държавата ще се затрие.

К. Пастуховъ (с. д): Не е истина, не се плашете толкова.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Желанието ми е да се хвърли пълна свѣтлина и главно да се отсѣкатъ всички демагогски приказки, ...

К. Пастуховъ (с. д): Недейте приказва така.

Министър-председател А. Ляпчевъ: . . . че нѣкому се е отнела възможността да направи своята критика. И затова, въпреки дори правилника, макаръ да губимъ време, което време ни коштува всѣки денъ по 35.000 л. лихви за присъденитъ суми по тия дѣла, плюсъ онова, което се харчи за Народното събрание; макаръ г. Чешмеджиевъ да е отъ една група, отъ която трима оратори говориха, на два пѣти г. Януловъ и веднѣжъ г. Пастуховъ надълго и нашироко, съгласенъ съмъ да се даде възможностъ на ония, които искатъ да се изкажатъ, да се изкажатъ. По-неже въ миналото заседание г. Чешмеджиевъ не взема думата, макаръ да бѣше поканенъ — азъ съмъ сигуренъ, че той не я взема, защото нѣмаше какво да каже — обичамъ да вѣрвамъ, че сега, ако той уважава своето професионално достойнство на юристъ, не ще се качи на трибуната, но, ако настоява, да заповѣда.

К. Пастуховъ (с. д): Недейте така преценява.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Така си е.

Х. Калайджиевъ (раб): Това е башъ демагогия!

Х. Майеръ (д. сг): (Казва нѣщо)

Министър-председател А. Ляпчевъ: Г. Хинекъ Майеръ! Влизамъ въ душата на единъ културенъ човѣкъ, който се възмущава отъ това, което ние допускаме, но ще се съглася да се даде възможностъ на тия, които искатъ, да се изкажатъ сега, за да се отнеме възможността за всички клюки, интриги и мюзевирлици. (Ръкоплъскания отъ сговориститѣ)

К. Пастуховъ (с. д): Дръжте на думитѣ си и на декларациитѣ си.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ ще кажа какво съмъ казалъ и какво съмъ вършилъ. Но вие какво ще отговорите за *choses jugées*, и за не знамъ какво си? Помните ли какво приказвахте за осъждането на Рачо Петровъ?

К. Пастуховъ (с. д): Нѣма такава *choses jugées*.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Или сте юристъ, или не сте и трѣбва да Ви отнематъ дипломата.

К. Пастуховъ (с. д): Неиздържано е и юридически . . .

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ще дойде редъ и азъ да си кажа думата. Азъ все мълча, още по съществуването на работата не съмъ взелъ думата. Ще ви кажа, че нито единъ отъ васъ не е изучилъ въпроса.

К. Пастуховъ (с. д): А-а-а!

Министър-председател А. Ляпчевъ: Въ главитѣ на всички ви е, че нѣкой валоризира лева. Левтъ не се валоризира. Всички висши сѣдии и арбитри осъждатъ държавата въ златни лева, всички до единъ. Ще говоримъ и какво разбиратъ тѣ подъ „девалоризация“.

К. Пастуховъ (с. д): Мислите ли, че може единъ арбитъръ да осъди държавата на единъ милиардъ? Може ли да се намѣри единъ сѣдия, който да осъди държавата на милиардъ? До този абсурдъ нѣма да дойде никой сѣдия, не нашъ, но и чуждестраненъ да е.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ ще дойда и до това.

И. Януловъ (с. д): (Възразява нѣщо)

Министър-председател А. Ляпчевъ: Съ шумъ не става това. Ораторътъ ви има думата.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представител г. Григоръ Чешмеджиевъ.

Г. Чешмеджиевъ (с. д): Г. г. народни представители! Азъ нѣма да бѣда много подробенъ по въпроса, който разглежда Народното събрание. Ако настояхъ да взема

думата въпреки това, че действително отъ нашата група сѣж говорили трима, макаръ не специално по проекта на нашия другаръ г. Януловъ, а въ свръзка съ параграфа, който предвижда да се заплатятъ 160 милиона лева по арбитражнитѣ решения, то е, защото имамъ едно усѣщане, че мога и че трѣбва да кажа нѣщо по този въпросъ.

Не е права оная теза, която защитава г. министър-председателътъ, че ние тукъ отъ тая страна (Сочи лѣвницата) искаме само да правимъ демагогия съ този въпросъ. Ако бѣше въпросъ да се прави демагогия, тая демагогия можеше по-успѣшно да бѣде направена много по-рано, когато въ Народното събрание се даваше поводъ все около тия арбитражи. Но вие виждате, че петъ заседания губи Народното събрание не само по проекта на нашия другаръ Януловъ, но и по оная параграфъ отъ свръхсмѣтния кредитъ, въ който се предвиждатъ 160-тѣ милиона лева, които трѣбва да се заплатятъ на предприемачитѣ по силата на арбитражнитѣ решения.

Азъ слушахъ съ много голѣмо внимание всичкитѣ оратори, които се изказаха по този въпросъ. Не мога да отрека, че действително се наведоха доста сериозни аргументи, за да се защити и едното, и другото положение. И по ревизията на решенията се дадоха доста аргументи, и противъ ревизията, че трѣбва да се преклонимъ предъ светостъта на тия решения, се дадоха сѣщо доста аргументи. И речъта на г. Стойчо Мошановъ, и оная на г. Алекси Поповъ, безспорно, направиха силно впечатление въ Камарата, само въ болшинството, защото трѣбва да признаемъ, че има въ издаденитѣ решения отъ арбитражнитѣ сѣдилища едно твърде силно нѣщо, по което може да се препъне и юристъ, и неюристъ, и Министерски съветъ, и Парламентъ. И г. Стойчо Мошановъ и г. Алекси Поповъ казаха: какво да се прави, присѣдено нѣщо има, и ако искаме да бждемъ правова държава, която уважава собственитѣ си закони и щади собствения си престижъ, трѣбва да се преклонимъ предъ тия решения. Така е, трѣбва да се преклонимъ предъ тия решения, но тѣкмо въ този пунктъ азъ намирамъ, че цѣлата теза, която се защитава отъ оная страна (Сочи министритѣ) е една теза разколебана, слаба, и въ това отношение, позволете ми нескромността да кажа, че никой не обърна внимание ни отъ оная страна (Сочи дѣсницата), ни отъ тая страна (Сочи лѣвницата) на нея. Азъ разбирамъ що значи *choses jugées*, присѣдено нѣщо. Г. Ляпчевъ нека не се особено много грижи, че моятъ престижъ като професионалистъ би се изложилъ, ако отъ тамъ (Сочи трибуната), или отъ тукъ (Сочи банкитѣ) излѣза да поддържамъ една теза не такава, каквато той поддържа.

Азъ искамъ да спра вашето внимание не толкова на речитѣ на г. Стойчо Мошановъ и на г. Алекси Поповъ, колкото на оная речъ, която отрече моятъ другаръ отъ опозицията г. Павловъ — речъта на г. Петко Стайновъ. Въ нея речъ, дори и болшинството, ако иска да се замисли върху нея, ще намѣри, така на бърза рѣчка казани, всичкитѣ аргументи, които могатъ да атакуватъ тезата на правителствената страна.

Какво каза той? Той каза следното: „Действително въ решението на Парламента презъ 1915 г., когато се е гласувалъ законътъ за арбитражитѣ, е споменато да се разрешатъ всичкитѣ тѣзи спорове отъ единъ сѣдъ, но по разни технически причини — казва той — се е наложило да не бжде единъ съставътъ на сѣда“. И съ една бързина, чувствувайки тресавината, въ която нагази, г. Петко Стайновъ избѣрза да мине по-нататъкъ. И азъ тѣкмо на тази тресавина обърщамъ вниманието на Парламента: трѣбва да се спремъ всички, за да се не удавимъ, и за да не избѣгваме отъ нея, както това направи г. проф. Петко Стайновъ. Той сѣщо така каза: „Действително въ закона никѣде не се говори по какъвъ начинъ ще стане плащането на присѣденитѣ суми по арбитражнитѣ решения, но затова пѣкъ въ помирителния записъ, който е сѣщо така задължителенъ за странитѣ, е сложенъ този въпросъ и то — казва той — по настояването на адвокатитѣ на държавата г. г. Малиновъ и д-ръ Джидровъ, които сѣж искали въ помирителния записъ непременно да се спомене, съ каква монета ще се заплати“. Думата монета, тоже спѣна г. Петко Стайновъ; той тоже така набързо отмина въпроса, безъ да се спре на него.

Г. г. народни представители! Ние, ако искаме по този въпросъ, който ни интересува, както казахъ, отъ петъ заседания, да погледнемъ съ спокойствие отъ чисто юридическо гледище, не държейки смѣтка дори нито за обществено мнение въ страната, нито за тия или ония демагогски цели,

но предимно за интересит на държавата, азъ бихъ казалъ дори не за интересит на хазната, но за интересит на едно голѣмо, върховно правосъдие, което трѣбва да съществува въ страната — ние, казвамъ, трѣбва да се спремъ на тия две тресавини, които има въ цѣлата тая материя, която разискваме отъ летъ заседания насамъ.

Първиятъ въпросъ е въпросътъ за монетата. Всичкитъ теории, които се наведоха отъ едната и другата страна, дали ние девалоризираме или валоризираме, азъ ги смѣтамъ излишни; тѣ нѣматъ значение. Както това, което прѣвъ подхвърли въ Парламента преди една седмица г. проф. Данаиловъ, че въ случая арбитражитъ сѣ занимавали съ въпроса за девалоризация, а не за валоризация, така и онова, което сега подхвърля г. министъръ-председателътъ и което го казаха и други оратори въ единъ или въ другъ смисълъ, за крайния резултатъ е безъ значение, защото въ края на краищата, дали ще девалоризираме или ще валоризираме, все пакъ ние ще трѣбва да плащаме поскѣпо, отколкото се е мислило въ начало.

Азъ смѣтамъ, че има едно друго нѣщо, на което трѣбва да се обърне внимание, а то е, че представителитъ на държавата, и защитниците ѝ, както и самъ арбитражниятъ съдъ не сѣ могли да излѣзатъ нито вънъ отъ закона, нито вънъ отъ помирителния записъ; каквото и решение да би се взело отъ тоя арбитраженъ съдъ, то трѣбва да почива и на закона, и на помирителния записъ. И ако въ помирителния записъ — безразлично по чие настояване, дали по искане на предприемачитъ или по искане на представителитъ на държавата — е изрично казано, че арбитражниятъ съдъ ще опредѣли съ каква монета ще се заплаща присъдената сума, арбитражниятъ съдъ не е могълъ да излѣзе вънъ отъ текста на помирителния записъ.

И азъ смѣтамъ, че въпросътъ, който се повдига за девалоризация или валоризация, е единъ въпросъ, който не почива на крайната воля на дветъ страни, които се е изразила въ текста на помирителния записъ. Защо? Арбитражниятъ съдъ трѣбваше да реши или по книженъ левъ, или по златенъ левъ. Тая златна срѣда, която е искалъ да избере арбитражниятъ съдъ на базата на справедливостта, е една златна срѣда, която не е позволена на арбитражния съдъ да я избира. И волята, която има право да се произнесе по всичкитъ решения на арбитражния съдъ, тая воля лежи въ Парламента, защото по силата на едно разрешение отъ Парламента — по тоя въпросъ ще дойде по-после — тоя арбитраженъ съдъ е конституиранъ. Безъ тая воля на Парламента нѣмаше да има арбитраженъ съдъ. Не може, следователно, тоя арбитраженъ съдъ, предъ когото е поставенъ на разрешение спорътъ между държавата и предприемачитъ, да излѣзе вънъ отъ тия рамки, които му сѣ опредѣлени отъ помирителния записъ. Трѣбваше арбитражниятъ съдъ да каже: плаща по силата на договоритъ съ злато, или плаща по силата на договоритъ съ книга. Но тая ровка, не само златна срѣда, която е приелъ арбитражниятъ съдъ — ни злато, ни книга — като си поставя и въпроса да девалоризира или да валоризира, не му е позволена нито по силата на закона, който е гласуванъ въ 1915 г., нито по силата на помирителния записъ.

Следователно, всѣко решение въ този пунктъ на арбитражния съдъ не почива ни на законъ, ни на помирителенъ записъ, ни на волята на Парламента. И азъ смѣтамъ, че тукъ е голѣмата тресавина, която усѣти единъ отъ ораторитъ, г. проф. Стаиновъ, но той я избѣгна, защото не искаше да се удави въ нея. Парламентътъ, когато и да се занимава съ този въпросъ, както се занимава сега, има право да обърне особено внимание на този текстъ въ помирителния записъ.

И азъ, г. г. народни представители, бихъ ви направилъ следното пресмѣтане. Ако арбитражниятъ съдъ бѣше възприелъ да се заплаща — защото така тълкувалъ договоритъ между държавата и предприемачитъ — въ злато, направете си вие смѣтката, колко трѣбваше по 160.000.000 л. да отпущаме въ нашитъ извънредни и редовни бюджети, за да удовлетворимъ предприемачитъ. Тогава щѣхме да видимъ какъ това присѣдено нѣщо, на което се кланятъ основателно и г. Алекси Поповъ, и г. Стойчо Мошановъ — трѣбва да се кланя и Парламентътъ на това присѣдено нѣщо — щѣше да ви смѣди подъ носа и тия мѣтани и кланяния предъ тая света присѣда какво значение щѣха да иматъ за васъ. Миллиардъ щѣхме да платимъ при пълно плащане. Можеше ли и въ състояние ли щѣше да бѣде българската държава, българскиятъ бюджетъ да понесе тия плащания? И справедливостъ ли щѣше да има въ тия архи-

тражни решения? Вие сами можете да си поставите въпроса и сами да си отговорите. Азъ смѣтамъ, че оная максима *fiat justitia, pereat mundus*, за която ни пледираха тукъ толкова оратори, тогава нѣмаше да бѣде произнесена съ такава тържественостъ отъ трибуната на Народното събрание. Щѣше да бѣде абсурдно, щѣше да стане очебийно, че арбитражниятъ съдъ е излѣзълъ вънъ отъ рамкитъ и на закона, и на волята, опредѣлена му отъ Парламента и отъ текстоветъ на ония договори, които сѣ свързали — първоначално още, при първитъ отношения, създадени между предприемачитъ и държавата — волята на държавата съ тия предприемачи. Тия договори не сѣ точно така, както ни ги представиха отъ противната страна. Споредъ тѣхъ, половината трѣбва да бѣде платена въ злато, половината — въ сребро. Така ли е г. Алекси Поповъ? И ако има ажио — казва се въ тия договори — ще претендиратъ предприемачитъ за ажио. И азъ бихъ желалъ тоя арбитраженъ съдъ, който е решилъ тия въпроси, да тълкува, че ажио значи да плащаме 100 на 100. А онова което е въ сребро, половината, защо арбитражниятъ съдилища не опредѣлиха да бѣде платено въ сребро, въ който случай разликата е 1:7 или 1:8, а не къмъ 20 или 30? Защо тия половини, които сѣ посочени въ договора въ сребро, не е предвидено въ арбитражното решение да бѣдатъ платени въ сребро? Тукъ арбитражниятъ съдъ е излѣзълъ и отъ собственитъ си рамки, когато е опредѣлилъ въ каква монета да се плати. Той е казалъ: „ще валоризирамъ“, но не се е спрѣлъ върху среброто, когато то му се е натъквало предъ очитъ отъ ония договори, които е ималъ предъ себе си.

Но, г. г. народни представители, азъ допускамъ за единъ моментъ, че най-после арбитражитъ могатъ да кажатъ: така или иначе, дадено ни веднѣжъ правото по силата на закона да тълкуваме договорнитъ отношения, да влизаме въ детайлитъ на въпроса и да опредѣляме така или иначе да се плати, по силата на това погрѣшно или непогрѣшно, добре или зле постѣпване отъ представителитъ на държавата, като сѣ настояли да се впише въ помирителния записъ съ каква монета да се плати, поставенъ веднѣжъ този въпросъ въ помирителния записъ, ние, като арбитражи, по съвѣстъ така го разрешихме. Това го допускамъ, приемамъ го. Но азъ отивамъ до другия, по-голѣмия въпросъ. И тукъ азъ бихъ желалъ ония, които сѣ на министерската маса и които въ края на краищата ще носятъ отговорността за платенитъ суми — защото Парламентътъ не е само този, който е сега, но и онзи, който ще дойде утрѣ — да се замислятъ върху текста на закона. Законътъ отъ 3 декемврий 1914 г. изрично гласи: „Законъ за разрешаване отъ единъ“ — подчертавамъ силно думата единъ, за да я чуятъ и глухитъ — „арбитраженъ съдъ на възникналитъ спорове между държавата и главнитъ предприятия“ — и се изброяватъ 8-тъ подъ редъ главни предприятия по постройката на желѣзницитъ, както ги знаемъ. Това е заглавието на закона. А по-нататкъ чл. 1 казва, че се възлага да разрешава и пр., върху единъ арбитраженъ съдъ, състоящъ се отъ трима арбитражи: по единъ отъ заинтересованата страна и държавата, и трети, суперъ-арбитра, който да бѣде отъ чуждо правителство и пр. — съ измѣненнето отъ нашия Касационенъ съдъ и пр.

Г. г. народни представители! Азъ искамъ да спра вашето внимание на тоя текстъ на закона, за да видите какъвъ смисълъ има и каква сила, следователно, може да се придаде на арбитражнитъ решения, които сѣ предметъ на нашитъ дебати. Преди всичко, понеже все ставаше дума, че трѣбва да излизаме отъ едно точно и стриктно юридическо становище, то и най-неподготвенитъ юристи ще се съгласятъ, че всѣко изключително законоположение, специално създадено, трѣбва да бѣде тълкувано стриктно и трѣбва да бѣде прилагано стриктно. По общото положение, което съществува въ всички страни и по законитъ, които съществуватъ въ България, спогодби могатъ да сключаватъ всички пълнолѣтни граждани, освѣнъ държавата, окръжията и общинитъ. За малолѣтнитъ се разбира, че не могатъ да сключаватъ спогодби. Това е общо положение, което съществува въ нашата гражданска процедура въ главата за помирителния съдъ, още въ първия или втория членъ отъ тая глава. Значи, всички могатъ да се спогаждатъ, освѣнъ малолѣтнитъ и държавата, окръжията и общинитъ. Ако сѣ единъ специаленъ законъ въ 1915 г. сме позволили на българската държава, респективно министъра на желѣзницитъ, да влиза въ спогодби или да отиде предъ помирителенъ съдъ, това значи, че сме допуснали отъ общото правило, което съществува, едно изключение. И като изключение и най-профантъ юристъ ще ви каже — не е ли така, г. Алекси Поповъ? — че трѣбва да се прилага и тъл-

кува стриктно. Какъ и защо тия рамки, които е определял законодателътъ въ 1915 г., ги е определял така — нѣмамъ право да влизамъ въ разбирателство. Но тия рамки никой не е въ състояние да прекрати, тѣ сѣ задължителни за всички съдебни мѣста, тѣ сѣ задължителни и за насъ, Парламента. Тѣ сѣ задължителни за Министерския съветъ, тѣ сѣ задължителни и за оня, който ще гласува сега държавата да плаща. Тукъ наблюдавамъ и обръщамъ особено внимание на Народното събрание. Единъ трѣбва да бѣде арбитърътъ, единъ трѣбва да бѣде арбитражниятъ съдъ. Това ви е позволилъ законътъ отъ 1915 г. Въ 1924 г. и 1925 г. измѣненіята, които станаха, подчертаватъ сѣщото положение — единъ арбитраженъ съдъ. Всичкитѣ предприемачи, казва по-нататѣкъ законътъ, вкупомъ взети, сѣ една страна. Това е смисълътъ, това е значението, това е разумътъ на закона. И министърътъ на правосъдието да бѣде особено внимателенъ тукъ. Това е разумътъ на закона — единъ представителъ на всичкитѣ предприемачи. Не може да има за 50, за 8, за 2 или 3 дѣла много арбитражни сѣдилища, много представители на предприемачитѣ. Единъ, казва законътъ, трѣбва да бѣде представителътъ на държавата, единъ — на предприемачитѣ. Единъ представителъ на държавата — не може да има много — за да има издържаностъ, единство, единъ и сѣщъ разумъ въ всички решения, които сѣ издадени.

Г. г. народни представители! Говориха всички; г. Стойчо Мошановъ изказа една много хубава и тържествена тирада за тѣй наречената приемственостъ, която трѣбва да съществува въ Парламента. Е добре, да бѣдемъ вѣрни и точни на тази приемственостъ въ Парламента, да съблюдаваме днесъ решението отъ 1914 г. Изпълнено ли е то? — Не е. И най-малограмотниятъ тукъ ще каже, че това, което е станало въ арбитражнитѣ сѣдилища, не е по силата на този законъ, който е създаденъ въ 1914 г., че има едно пълно превишаване на мандата. А това е единъ законъ-мандатъ — всѣки юристъ ще ви каже това — единъ законъ-пълномощно, единъ законъ-решение за върховната властъ, за правителството да отиде тамъ — да се спогажда. И всѣки юристъ ще ви каже: трѣбва да приложите закона стриктно, точно, безъ да излизате отъ рамкитѣ на този законъ-мандатъ; всѣко излизане вънъ отъ тѣзи рамки е нарушение на пълномощното. Всички юристи тукъ, и всички юристи въ свѣта ще ви кажатъ, че всичко, което е извършено вънъ отъ рамкитѣ на закона, вънъ отъ рамкитѣ на даденото пълномощно, е нищоже, не съществува, подлежи на ревизия, не за да се прегледа и ревизира, а за да се обяви унищожаването му. И г. Кънчевъ, и г. Пупешковъ, и всички юристи тукъ могатъ да кажатъ това. И следователно, азъ не излагамъ моята честъ като професионалистъ, както мислѣше г. министъръ-председателътъ, когато вземамъ думата, за да изкажа тѣзи мисли предъ Парламента.

И ето защо, г. г. народни представители, азъ смѣтамъ — и ще свърша, защото считамъ, че всичко е ясно — че законътъ-мандатъ отъ 1914 г., стриктно тълкуванъ, е нарушенъ, и само ние сме въ състояние да тълкуваме тѣзи закони и да кажемъ нарушения ли сѣ тѣ или не. И ония, които сѣ дали мандатъ по-голѣмъ отъ онзи мандатъ, който е даденъ отъ Парламента, сѣ въ нарушение на закона. И днесъ, когато подлежи да се изпълняватъ решенията на арбитражнитѣ сѣдилища, ние имаме върховната длъжностъ и отъ интереситѣ на хазната да кажемъ: спрете да плащате! Вие можете да платите и на законно основание ще платите само по първото решение, което е издадено отъ първия арбитраженъ съдъ. Тамъ ние, юриститѣ, нѣма да имаме споръ. Само първиятъ арбитраженъ съдъ е учреденъ правилно. Той дори, ако е решилъ да се плати 100 на 100, правилно е решилъ; и ако вие платите тамъ, нѣма да отговаряте предъ никой съдъ. Но всички други решения, които сѣ издадени отъ другитѣ арбитражни сѣдилища, създадени мимо текста на закона-мандатъ сѣ решения *non est* по *aveni*, и, като такива, не сѣ задължителни за никое съдебно мѣсто въ страната; и окръжниятъ съдъ не е длъженъ да издава изпълнителни листове по тѣзи решения, по силата на този законъ-мандатъ отъ 1914 г.

Този е смисълътъ на закона. И по този смисълъ на закона смѣтамъ, че трѣбва да се приеме предложението, което прави нашиятъ другаръ Януловъ. Може да не одобрите текста, формата на това предложение, но въ него ние трѣбва да внесемъ единъ разумъ, за да запазимъ и приемствеността, за да запазимъ и силата на пълномощното, което е дадено въ 1914 г. и което пълномощно ние и сега трѣбва да подчертаемъ.

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Димитъръ Гичевъ.

Д. Гичевъ (з. в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Нека да не ви се види странно, че по единъ въпросъ, по който взеха думата много юристи, много компетентни лица, азъ, макаръ и не юристъ, си позволявамъ нескромността да се намѣся. И когато излизамъ тукъ въ това си качество, азъ нѣма да се спра на юридическата страна на въпроса, по която се изказаха хора, които поддържатъ крайно противоречиви гледища.

Въпросътъ, който занимава Народното събрание повече отъ седмица, не представлява единъ голѣмъ интересъ само за Камарата; интересътъ къмъ този въпросъ отдавна вече е излѣзълъ извънъ оградата на нашето Народно събрание. Това е единъ голѣмъ общественъ въпросъ, който интересува умоветѣ не, ами интересува съвѣститѣ на всички български граждани, на всички данкоплатци въ тая страна, защото преди всичко той засѣга кесията на българската държава, кесията на българскитѣ данкоплатци. И азъ чухъ тукъ отъ всички ония господа, които се опитаха да защитятъ решенията на арбитражнитѣ сѣдилища — едни извънредни специално за случая сѣдилища — дори отъ такива, които сѣ участвували въ тѣзи арбитражни сѣдилища, какъвто е, напр., почитаемиятъ г. Алекси Поповъ, едно признание, че наистина въ много пунктове решенията на арбитражнитѣ сѣдилища могатъ да бѣдатъ атакувани; съ много пунктове на тѣзи решения самъ г. Поповъ не е съгласенъ, вижда, че има известна неправда, известенъ чоруклукъ. Но заключението общо, на всички, бѣше: виждаме неправдата, виждаме, че се създава едно привилегировано положение на тѣзи нѣколко господа, които сѣдиха българската държава, обаче нашитѣ рѣше, рѣшетъ на Народното събрание, сѣ вече свързани отъ една присѣда, и ние не можемъ да намѣримъ формула, не можемъ да намѣримъ начинъ и пътъ за да облекчимъ държавата, като дадемъ едно ново разрешение, което би могло по-добре да задоволи както нашитѣ съвѣсти, така и нашето правно чувство.

Наистина, г. г. народни представители, законътъ за арбитражнитѣ сѣдилища, създаденъ преди повече отъ 10 години, представлява отъ себе си единъ обвинителенъ актъ за тѣзи Народни събрания, които сѣ го създали въ желанието си да се освободятъ отъ известни неудобства само нѣколко души предприемачи, които сѣ имали спорове съ държавата и които не сѣ желали, или не сѣ могли да предявятъ своитѣ искове и да ги защитятъ добре предъ обикновенитѣ граждански сѣдилища. А още по-жалкото е, че даже следъ 9 юний, когато този законъ трѣбваше да бѣде приложенъ — защото тогава той бѣше мъртавъ, стоеше неприложенъ — когато трѣбваше да му се даде кръвъ и плътъ, миналото Народно събрание, оная просвѣтена Камара — какъвто претендираше да бѣде — не е направила необходимитѣ корекции, не е направила необходимитѣ поправки въ текста на този законъ, за да гарантира една по-пълна правда при разрешаването на спороветѣ между предприемачитѣ и държавата, за да може по единъ по-ефикасенъ начинъ да се охранятъ интереситѣ на фиска, интереситѣ на държавното съкровище.

И ние виждаме, че по този законъ по единъ и сѣщъ законъ се учредяватъ сѣдилища, които издаватъ различни решения. По силата на единъ законъ, по силата на едни права, идва се до различни резултати. Ако ние всички тукъ знаемъ, ако всички вънъ отъ тази ограда, ако цѣлиятъ български народъ знае, че следъ войнитѣ, следъ обезценяването на нашия левъ, следъ тѣзи голѣми нещастия, които преживѣ българскиятъ народъ, следъ това тежко стопанско и финансово положение, въ което изпаднаха народътъ и държава, се създадоха специални закони, по силата на които всички плащания ставатъ въ книженъ левъ, макаръ и обезцененъ; ако така се изплащаха всички влогове въ частни и държавни кредитни учреждения; ако всички изплащаха така своитѣ дългове къмъ частни кредитори, къмъ Народната банка, къмъ Земледѣлската банка, въобще къмъ всички държавни кредитни учреждения, ние виждаме, че безъ да е направено изключение, безъ да е упоменато това въ нѣкой законъ — дори въ този специаленъ законъ, по силата на който сѣ учредени арбитражнитѣ сѣдилища — тукъ изъ единъ пътъ сѣдѣтъ си и присвоилъ правото да издава решения съ валоризиране или девалоризиране на присѣденитѣ суми; и сме дошли до това положение, да се плащатъ днесъ суми отъ българската държава — не на предприемачитѣ вече, но на тѣзи, които сѣ откупили на времето акциитѣ на тѣзи

предприятия — въ едни такива размъри, които смущават и тѣзи отъ васъ (Сочи болшинството), които сѣ противъ предложението само затова, защото смѣтатъ рѣшетъ на Парламента и своята собствена рѣзка свързана съ едно влѣзло въ сила сѣдебно решение.

Г. г. народни представители! Не е по силитѣ ми да убеждавамъ когото и да било, дали Народното събрание има или нѣма право да направи нѣкакво видоизмѣнение въ тѣзи влѣзли, както се каза, въ законна сила арбитражни решения. Това не е моя задача. Моята целъ, обаче, е да изтъкна предъ васъ, че въ днешния моментъ, когато вѣрата въ болшинството отъ българския народъ, въ грамаднитѣ маси въ него, въ недрата на тоя български народъ къмъ неговитѣ управници е разколебана; когато отъ друга страна вие знаете, че се шушука, че въ всички тия арбитражни решения има заинтересовани високо-стоящи лица — замѣсватъ се даже и имената, ако щете, на министри — въ такъвъ единъ моментъ, когато признавате, че Народното събрание, не е властно, не може да намѣри формулата, не може да намѣри пѣтищата, за да защити ефикасно интереситѣ на българския фискъ и на българския данѣкоплатецъ — бждете увѣрени, че по тоя начинъ, защищавайки интереситѣ на нѣколко само хора, вие ще убиегте окончателно вѣрата на българския народъ въ неговитѣ институции и най-вече вѣрата въ тия, които го управляватъ. Защото въ тоя народъ, наистина, тогава ще залегне убеждението, че той може винаги на законно основание да бжде изпрѣчванъ предъ нещастия, воденъ къмъ катастрофи и на заколение, да бжде поставянъ вѣнъ отъ законитѣ, да бжде обиранъ, да бжде ограбванъ.

За да не затвърдимъ тая вѣра въ българския народъ, за да възкресимъ покусената въ него вѣра къмъ държавнитѣ институции въ собствената му държава, за да възкресимъ неговото чувство на привѣрзаностъ, на обичъ къмъ собствената му държава, преди всичко, за голѣмия интересъ на държавата, поставяйки тоя общъ публиченъ интересъ на държавата надъ интереситѣ на нѣколко личности — ние се обявяваме решително противъ ония възгледи и мнения на ония, които смѣтатъ, че така издаденитѣ решения не могатъ да се отгънятъ, макаръ да сѣ порочни, неправилни, макаръ г. г. арбитражитѣ да сѣ излѣзли отъ рамкитѣ на правата, които имъ сѣ дадени по силата на специалния законъ — защото по него тѣ нѣматъ тия права да валоризиратъ и то, въ различни моменти, различно. По такъвъ начинъ вие бихте убили и последната вѣра на тоя народъ въ неговата държава.

По всички тия съображения, безъ да се формализираме, ние се обявяваме решителни привѣрженици на онова законодателно предложение, което е внесено и е подкрепено съ подписитѣ на членовѣтѣ на нашата парламентарна група.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Христо Калайджиевъ.

Х. Калайджиевъ (раб): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ нѣма да влизамъ въ този лабиринтъ отъ теоритически и юридически спорове, въ който се върти Народното събрание отъ петъ заседания насамъ — едно, защото това не е въ моята компетентностъ, и друго, защото мисля, че сжчината на въпроса не е точно тамъ. Мисълта на най-добрия ораторъ на болшинството, какъвто бѣ г. Стойчо Мошановъ, бѣ, че възъ основа на единъ законъ има едно сѣдебно решение и, следователно, Народното събрание е изпрѣчено предъ свършенъ фактъ и трѣбва да се подчини. Отъ опозиционнитѣ оратори, особено г. г. демократитѣ, смѣтатъ, че въ случая трѣбва да се намѣри една тѣсна пѣтека, кждето да се срещнатъ сѣдебната и законодателната власти и така да се премахнатъ всички недостатѣци и несправедливости, които сѣ налице. А г. Пастуховъ декларира категорично, че за него тая тѣсна пѣтека е добре известна: трѣбва Народното събрание да върне предлагания законопроектъ въ комисията, и тамъ той ще посочи тая тѣсна пѣтека за разрешението на въпроса. Г. Стойчо Мошановъ заяви, че въпросътъ е ясенъ за всѣкого и че повдигането му въ Народното събрание се дължи на неоснователни подозрения вѣнъ въ обществото, които не бива да се внасятъ и въ Народното събрание, и на оная улична калъ, споредъ него, която се шири вѣнъ.

Г. г. народни представители! Забележитѣ на г. Стойчо Мошановъ сѣ абсолютно неоснователни. Преди всичко поради туй, че подозренигта въ обществото сѣ оправдателни, защото цѣлата българска буржоазия се издигна чрезъ държавната трапеза, по пѣтя на доставкитѣ, на предприемаче-

скитѣ сдѣлки, на заемитѣ и т. н. Това е наслоило всички тия подозрения срещу нашата буржоазия, които вирѣятъ въ съзнанието на народнитѣ маси. Сжщо тѣй не е вѣрно, че само за угода на общественото мнение се повдига този въпросъ. И тази преценка за общественото мнение на г. Мошановъ не е основателна. Общественото мнение, г. г. народни представители, изразява народния разумъ, който е много по-голѣмъ, отколкото разума на който и да било отдѣленъ човѣкъ. Г. Мошановъ иска да елиминира общественото мнение въ дадения случай не за друго, а защото то е рѣзко и категорично противъ управляващата партия, къмъ която той се числи. А за да бжде общественото мнение по отношение на Сговора лошо, има си основания, дадени отъ самата управляваща партия. Когато той дойде на властъ, декларира, че дохожда въ името на обичѣта къмъ държавата и народа, даже и когато го избива. Тогава още ние имаме случай да наблюдаваме вноса и износа на храни отъ експортѣоритѣ, които финансираха деветоюнския превратъ съ целъ да спекулиратъ; ние имаме и имаме налице една грамадна скѣпотия, която се поддържа отъ управляваща партия, която се крепи, за да бждатъ облагодетелствувани крупнитѣ търговци и индустриалци. Ето защо нашето общественото мнение се държи тѣй отрицателно къмъ управляваща партия.

Сега, съ тоя въпросъ, който разискваме, дали сжщото това отношение къмъ управляваща партия не се подхранва? Азъ смѣтамъ, че не може въпросътъ да се постави така изолирано, както се поставя. Той ще добие своето пълно освѣтление, като бжде свързанъ съ редъ други въпроси. И азъ ще разгледамъ въпроса не отъ юридическа гледна точка, а изхождайки отъ общественъ интересъ и по съвѣстъ. Въ връзка съ този въпросъ изпъкватъ редъ други въпроси, на които би трѣбвало да се даде отговоръ.

Първиятъ въпросъ е, при наличността на редовни сѣдилища, защо се прибѣгва до арбитражни сѣдилища за решаването на единъ частенъ въпросъ? Въ случая се явява едно вмѣшательство на Радославовото правителство, а после и на всички буржоазни партии чрезъ участието имъ въ арбитражнитѣ сѣдилища и прѣка заинтересованостъ на тѣхни членове. Но има и другъ единъ въпросъ, на който никой не даде ясенъ и категориченъ отговоръ: защо на едни се даватъ 35 златни стотинки за единъ левъ, а на други — 50 стотинки. Може моятъ отговоръ да е прубъ, но другъ отговоръ не може да има: прибѣгва се до арбитражнитѣ сѣдилища, отбѣгватъ се обикновенитѣ, защото арбитражитѣ и предприемачитѣ искатъ да бждатъ облагодетелствувани, като чрезъ арбитражнитѣ сѣдилища бждатъ освободени отъ такси и формални доказателства и второ, за да се постигне и другъ резултатъ: халваджията да бжде кефиръ за бозаджията. А на въпроса, защо се даватъ различни оценки, отговорътъ е простъ и ясенъ: грънчарътъ си туря дръжката тамъ, кждето си сака.

Другиятъ въпросъ, г-да, който се поставя е, че исконетъ на тия акционерни дружества, които сѣ строили различнитѣ желѣзнопѣтни линии, сжществуватъ повече отъ 10 години. Изредиха се редъ правителства и едва сега, когато дойдоха на властъ тѣкмо заинтересованитѣ участници въ тѣзи акционерни дружества, тѣ намѣриха окончателно разрешение. Това бие на очи и ви рисува (Къмъ болшинството).

По-нататѣкъ. Арбитражнитѣ сѣдилища решаватъ да се платятъ претенциитѣ на предприемачитѣ въ злато, тогава когато цѣлиятъ български народъ пострада отъ обезценяването на лева; тогава когато вложенитѣ спестявания въ Народната банка отъ настоящицитѣ на сирацитѣ се платиха на последнитѣ следъ войнитѣ въ книга, отъ което тѣ загубиха голѣма частъ отъ тия спестявания; тогава, когато реквизициитѣ се изплатиха съ обезцененъ левъ, и тогава, когато на предприемачитѣ, на които ще се плаща въ злато, имъ се позволи да изплатятъ своитѣ задължения къмъ Народната банка въ книга. Очевидно, това е единъ страшенъ скандалъ.

Но каза се тукъ: не може държавата въ случая да се яви като разбойникъ и да не плати на тѣзи, на които дължи. Но питамъ азъ: на предприемачитѣ ли първо държавата трѣбва да се издължи? Защо тя не се издължи — и не смѣта още да се издължи — къмъ стопанитѣ на мѣстата, които се отчуждиха за постройкитѣ на линии? А заинтересованитѣ акционери сѣ категория хора, които повече могатъ да чакатъ отколкото ония, на които сѣ отчуждени земитѣ. За да се предпочете да се издължи държавата най-напредъ на предприемачитѣ, безсѣмнено причи-

ната е личната заинтересованост от страна на управляващите.

Но най-много, което ме учудва, г. г. народни представители, въ случая, то е, какво търси този въпрос въ протокола за заема? Съпоставено това съ онова задължение, което се постави въ протокола за бълганския заем, да се издължи държавата по Деклозиеровата афера, както и порано вмѣшательството на чуждестранни банкери въ полза на нашите за премахването на чл. 4 и консорциума, говори много ясно въ случая за интернационалната защита и солидарност на банкерите едни към други, тогазъ когато тѣ приказватъ за патриотизъмъ и национални знамена. Разрешението на този въпросъ въ настоящия моментъ по единъ такъвъ скандаленъ начинъ, когато народните маси бедствуватъ и сѣ подхвърлени на една страшна мизерия, показва ясно, че въ случая, като се премахнатъ всички юридически формули, съ които се огражда цѣлиятъ въпросъ, тукъ има, на простъ езикъ казано, една ачикъ дававера.

Отъ името на нашата парламентарна група азъ заявявамъ, че ние не можемъ да гласуваме искания кредитъ, и предлагамъ по предложението на г. Янулова да се отнеме на заинтересованите правото да гласуватъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Цено Табаковъ.

Ц. Табаковъ (зан): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Въпросътъ, който отъ нѣколко дена се разисква въ Народното събрание, съ още по-голямъ интересъ, отколкото тукъ, се разисква долу между народа. Той не е новъ. Въпросътъ за арбитражното разрешение на вземанията на предприемачите отъ държавата за трети пътъ идва за разглеждане въ Народното събрание. По мое скромно мнение той досега каточели се отлагаше умишлено отъ правителства и отъ Народни събрания, защото не желаеха да понесатъ отговорностъ по него.

Иказаха се тукъ повече отъ десетина души юристи отъ болшинството и отъ опозицията по юридическата, правната страна на въпроса. Всѣки почти, който желае да погледне правилно и съвѣстно на него, е напълно освѣтленъ. Азъ, който не съмъ юристъ, а съмъ занаятчия, ще се спра накратко на обществената страна на въпроса.

Г. г. народни представители! Юристите спорятъ тукъ, дали може Народното събрание да отмени или да ревизира една присѣда, макаръ и незаконна, произнесена отъ арбитражните сѣдии, на които никой не е далъ право да излизатъ вънъ отъ рамките на единствения законъ, съ който се учредяватъ арбитражните сѣдилища, но които сѣ излѣзли вънъ отъ тия рамки и сами сѣ си присвоили права, които законътъ не имъ дава. Отъ тукъ (Сочи болшинството) се казва, че за справедливото разрешение на този въпросъ правителството е прибѣгнало къмъ най-почтените, най-искрените, най-благородните и справедливи съвѣсти въ България, на тѣхъ е повѣрило да разрешатъ този въпросъ, така както тѣхната съвѣст би имъ позволила.

Г. г. народни представители! По мое мнение тия голѣми юристи, голѣми сѣдии, голѣми сѣдийски съвѣсти много се изложиха.

Г. Чернооковъ (д. сг): Прави сте!

Ц. Табаковъ (зан): Да, г. Чернооковъ, азъ не се боя, че ще ме заставите да оттегля това, което говоря. Има нѣкой, знаятъ само да се обаждатъ — не знамъ дали Вие не сте отъ тѣхъ.

Г. Чернооковъ (д. сг): Азъ потвърждавамъ мисълта Ви.

Ц. Табаковъ (зан): И ако арбитражните сѣдии по съвѣстъ бѣха разрешили въпроса въ златенъ левъ да се изплатятъ вземанията на г. г. предприемачите, азъ нѣмаше да ги обвинявамъ толкозъ, защото по съвѣстъ сѣ решили, безъ лично да се увличатъ или да сѣ заинтересовани за лични облаги. Но когато тия съвѣсти предвидѣха за себе си по 600.000 л. възнаграждение на единъ сѣдия по едно дѣло, позволете ми на менъ и позволете на народа отъ всички срѣди и отъ всички партии съ право да се възмути, да погледне вече на тѣхъ не така, както отгукъ погледнаха нѣкой господа, заинтересовани. Какво му прѣчеше на правителството, ако искаше да отведе г. г. предприемачите и държавата на арбитраженъ сѣдъ, да командирова тия г. г. сѣдии отъ Касаційния сѣдъ, отъ Апелативния сѣдъ и пр. за два, за три, за 6 месеца, за година и да свър-

шатъ тая работа? Тѣ получаватъ заплатата — слава Богу — добра заплатата. Да имъ бѣхте удвоили, да имъ бѣхте утроили даже заплатите! Ама, г. г. народни представители, 600.000 л. по едно дѣло единъ членъ отъ сѣда да получи — това смѣтамъ, че е единъ скандалъ, който не може да не възмушава обществото. И съ право ще ви кажа, че този въпросъ вие и сега нѣма да го разрешите, вие и сега ще го отложите, макаръ и да платите; този въпросъ ще има да дохожда много пъти тукъ, той отдолу ще се подеме, той пакъ ще дойде тукъ, и ако сега плащате, може би нѣма да мине много време, когато вие ще си отидете, и тия, които ще дойдатъ следъ васъ, ще поискатъ да се връща. Защото това е незаконно, вие безъ законъ присѣждате държавата да плати, както на сѣдните, така и на защитниците, за които толкозъ юристи тукъ не можахте да предвидите една забележка на какво възнаграждение иматъ право. Вие оставихте разрешаването на въпроса на съвѣсти, на почтености, обаче тия хора съ тия съвѣсти и тия почтености, които присѣдиха такива суми, азъ мога да ви кажа, че, колкото и да сѣ силни, колкото и да сѣ голѣми хора, все таки сѣ се съблазнили отъ лични интереси, за да издадатъ такива присѣди, въ които тѣ сѣ опредѣлили и своето възнаграждение.

Х. Майеръ (д. сг): Не обиждайте сѣдните, моля Ви се!

Министъръ Р. Маджаровъ: Отъ 50 години въ България нѣма примѣри на корумпирани сѣдии, г. ораторе.

С. Георгиевъ (д. сг): Обяснете това на г. Цено Табаковъ, защото той не знае какво говори.

Ц. Табаковъ (зан): Азъ противъ сѣдийството не въставамъ. Но когато има сѣдии недоволни отъ тия присѣди, отъ тия възнаграждения, когато между васъ добри и именити юристи не сподѣлятъ нито възнагражденията, нито присѣдите, ще ми позволите да кажа, че както между всички други сѣдии, така и между тия сѣдии сѣ се намѣрили хора, които сѣ се подвели и сѣ си опредѣлили възнаграждения, които сѣ непочтени. Когато държавата е въ такова положение, когато народътъ ни преживява такива кризи, не може единъ сѣдия да си гласува самичкъ такова възнаграждение.

Ето защо ние сме противъ този параграфъ и ще гласуваме за законодателното предложение на г. Янулова.

С. Георгиевъ (д. сг): Ти по смѣството на въпроса не говори.

Ц. Табаковъ (зан): Оставамъ това на г. г. юристите. Г. Чернооковъ ще говори по него.

Г. Чернооковъ (д. сг): Мене не ме закачай. Шефътъ на г. Януловъ взема отъ кооперация „Напредъ“ 300.000 л. само за единъ съветъ, а сега ти се коалирашъ съ този шефъ.

И. Януловъ (с. д): Той 20 години е билъ Вашъ шефъ. Азъ нѣмамъ шефъ, азъ съмъ свободенъ депутатъ и нѣмамъ шефъ. Азъ не признавамъ шефове. Пастуховъ бѣше Вашъ шефъ, и Вие бѣхте най-близкъ човѣкъ на Пастухова.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Моля, г-да.

Г. Чешмеджиевъ (с. д): Г. Чернооковъ! Пастуховъ не е вземалъ нищо отъ кооперация „Напредъ“. Най-малко ти трѣбва да клеветишъ.

Г. Чернооковъ (д. сг): Никого не съмъ клеветилъ. Това е единъ фактъ. Азъ само отговарямъ на г. Цено Табаковъ, че той се коалира съ г. Януловъ, шефътъ на готово за нищо и никакво взема 300.000 л. отъ кооперация „Напредъ“, а тукъ отъ трибуната той, Цено Табаковъ, изнася, че нѣмало по-голямъ недобростъвѣстностъ отъ това, да си гласувашъ такъвъ голѣмъ айлъкъ.

Ц. Табаковъ (зан): Това не е айлъкъ, а грабежъ.

Г. Чернооковъ (д. сг): Когато този, който си опредѣля такъвъ айлъкъ, е твой политически съюзникъ, той е честенъ човѣкъ; а когато той е твой политически противникъ, той е безчестенъ! Не може да мѣришъ съ два аршина. Какъ мѣришъ дамските обувки точно?! (Смѣхъ и ржко-плѣскания отъ сговористите)

И. Януловъ (с. д): Съжалявамъ, че не е тукъ г. Пастуховъ, за да Ви отговори.

Н. Кемилевъ (д. сг): Най-интересното бѣше това, което каза г. Чернооковъ, че трѣбваше да вложите разумъ въ Вашето предложение и тогава то да се разгледа.

И. Януловъ (д. сг): Сега за Пастуховъ се говори. Моето предложение си има своя дълбокъ разумъ, и Вие го разбирате много добре, ама не япаймъ! Вие разбирате много добре смисъла на моето предложение и смисъла на цѣлата работа — че се касае за единъ арбитраженъ грабежъ, ама нѣма какво да правите, защото сте подпредседателъ на Сговора.

Н. Кемилевъ (д. сг): Ще ме чуете, ще ме чуете. Азъ съмъ толкова добросъвестенъ, че не могатъ да ме вържатъ никакви вериги.

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да.

Има думата народниятъ представителъ г. Цвѣтанъ Стоянчевъ.

Ц. Стоянчевъ (з. в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Поставено е на дневенъ редъ законодателното предложение на г. Януловъ. Това не е плащане данѣкъ на демагогията, както се изрази г. министъръ-председателъ, а е вслушване въ гласа на общественото мнение. Чрезъ това предложение, това, което се говори вънъ, влиза въ Парламента. Парламентътъ не живѣе самъ за себе си, Народното събрание не може да живѣе само за себе си: всичко това, което вънъ се говори и което вънлува общественото, вие не можете да му попрѣчите да проникне презъ стениитъ на Народното събрание и да заинтересува народното представителство. Най-сетне, народното представителство не може да живѣе откъснато отъ своитъ избиратели, отъ българския народъ, защото то е тѣкмо изразителъ на народнитъ тежнениа, и много естествено е, че отзвукътъ отъ народното негодувание ще се яви тукъ. Това, което се разисква тукъ, може да излѣзе и вънъ отъ стениитъ на тая ограда, за да се разисква и навънъ. И на мене никакъ не ми се вижда чудно, ако то би се обсъждало по стѣди и мегдани, по села и градове, защото тогава гражданитъ ще се научатъ да преценяватъ и да контролиратъ своитъ управници и своитъ водачи.

Преди мене достатъчно бѣха ораторитъ, които говориха. Съ достатъчна компетентностъ тѣ разгледаха въпроса почти всестранно, изнекоха най-различни обстоятелства, освѣтлеха го отъ всички страни, изтъкнаха цѣлата история, и затова азъ нѣма да се спирамъ върху този въпросъ, тъй като той се очерта добре тукъ и е добре известенъ. Най-напредъ общественото мнение биде скандализирано, и то отъ вънъ, скандализирано биде отъ голѣмитъ възнаграждения, които тукъ насъ не ни занимаватъ — насъ по-скоро ни занимава въпросътъ за унифициране на решенията на арбитражнитъ сѣдилища и намиране една формула за справедливостъ и за еднакво третиране на българскитъ граждани въ тая страна, защото не може да се твърди, че арбитражнитъ решения сѣ неизмѣними, че ако не се е прибѣгнало презъ 1924 г. до измѣнението на закона за арбитражитъ отъ 1915 г., то ние сме щѣли да отидемъ предъ чужденци-арбитри и че държавата щѣла била да бѣде много повече оцетена, отколкото е сега. Не зная защо сѣ тия заплашвания, че ще отидемъ при чужденци.

Но азъ, доколкото знамъ и доколкото разбрахъ отъ изложението, което направи г. Алекси Поповъ, всички предприемачи, които сѣ взели участие въ тия предприятия, сѣ българи. Защо тия българи, които не можемъ да откажемъ, че сѣ добри патриоти, ще прибѣгнатъ до чужденци, или пъкъ, ако тѣ сѣ продали своята съвѣсть, за да спечелятъ богатства, защо тогава да се плашимъ толкова отъ тѣхъ? Затова страхътъ, че щѣли да се намѣсятъ чужденци, е неоснователенъ.

Въ полза на станалото девалозиране, се привежда и аргументътъ, че въ чл. 29 отъ поемнитъ условия се казва, какво непременно трѣбва да се плаща въ злато и сребро, и сега арбитражнитъ сѣдилища просто девалоризиратъ, намалили плащанията. И по-нататкъ казватъ: „Не можеше да се постѣпи другояче освенъ така“, макаръ че за всички други граждани се постѣпи другояче. За последнитъ бѣше задължителенъ законътъ, че довоенниятъ левъ се плаща сега съ книженъ левъ, левъ за левъ; за тѣхъ нѣмаше ва-

лоризация, нѣмаше девалоризация. Защо, напр. на българскитъ граждани, на които бѣха реквизирирани храни, добитѣкъ, коли и т. н. още презъ 1912—1913 г. — струва ми се, г. проф. Данаиловъ каза, че понеже на предприемачитъ сѣ взети материали, които сѣ запазили своята стойностъ, трѣбва да се плати въ злато — защо реквизициитъ не се платиха въ злато? Единъ чифтъ волове въ 1912 г. струваше 200 л., а днесъ струва 10.000 л. Тия граждани можаха да понесатъ тази щета, а предприемачитъ не можаха! Азъ не искамъ да кажа, че не трѣбва да се плаща на предприемачитъ; най-малко азъ мога да поддържамъ, че на този, който е свършилъ нѣкаква работа, не трѣбва да се плати; но трѣбва еднакво да се третиратъ българскитъ граждани. Нима тѣзи, на които сѣ отчуждени мѣста за ж. п. линии още преди войната, и на които още не е изплатено — такива случаи има доста — нѣматъ право да получатъ своитъ вземания валоризирани? Напр., за Подуенската гара презъ 1914 г. сѣ отчуждени мѣста, които сѣ оценени по 80 ст. квадратниятъ метъръ, а сега квадратниятъ метъръ струва 80 л. Обаче тамъ нѣма девалоризация, нѣма валоризация; тѣ ще понесатъ тая загуба, която се следва, както всички български граждани. Най-сетне оцетени сѣ не само тия български граждани, на които е взета реквизицията, на които сѣ били отчуждени мѣста, или сѣ имали сдѣлки съ държавата; оцетенъ е цѣлиятъ български народъ съ обезценяването на българската банкнота. Преди войната за банкнотата се плащаше злато, на нея пишеше, че предявителътъ на банкнотата получава злато, но съ единъ законъ казахме заанапредъ за книжния левъ не се плаща злато и на банкнотата изчезна писаното, че се плаща предявителю въ злато. Нима това не е изземване отъ срѣдствата на българския народъ? Ако ние искахме да бѣдемъ справедливи, следъ като цѣлия български народъ сме го задължили, сме му отнели частъ отъ богатата въ интереса на общото, нима ние не можехме да направимъ същото и съ вземанията на тия предприемачи? Или пъкъ като признаваме, че трѣбва да имъ се плати злато, защото иначе бихме ги разорили, когато не валоризираме тѣхнитъ вземания, защо не се валоризиратъ и вземанията на Народната банка, която има да получава заети суми отъ тѣхъ? Това нѣщо е въ рѣцетъ на законодателя, въ рѣцетъ на Народното събрание. Защо да не направимъ щото вземанията на Народната банка отъ тия предприемачи да бѣдатъ въ същата степенъ валоризирани, както тѣхнитъ вземания отъ държавата? Нима това е невъзможно? Най-сетне, защо не се нареди прихващане, компенсация и за вземанията на Народната банка, защо предприемачитъ да получатъ валоризация на своитъ вземания, когато тѣ ще платятъ своитъ задължения много по-късно съ обезцененъ левъ? Защо веднага да не стане това прихващане?

Всички тия въпроси, г-да, вънлуватъ българското общество и народното представителство, ставайки отзивъ на общественото мнение, се мѣчи да намѣри начинъ за решение на този въпросъ. Всички оратори, които се изредиха тукъ на трибуната, се помѣчиха да дадатъ едно решение на този въпросъ, защото чувствуватъ, че има една несправедливостъ. Даже нѣкои отидоха по-далечъ. Единъ отъ ораторитъ, който говори малко преди менъ, каза: „Що третира тия плащания по решенията на арбитражнитъ сѣдилища въ самия протоколъ за договора за заемъ?“ Това иде да покаже, че тия, които иматъ да взематъ отъ държавата, сѣ близки до властта и сѣ могли да уредятъ своитъ вземания отъ държавата, макаръ че много други български граждани, които иматъ много по-отдавнашни вземания, не могатъ да ги уредятъ, защото тѣ не сѣ вписани въ протокола за заема, а вписанитъ суми въ него ще отидатъ само за ония цели, за които сѣ вписани. Още повече се усилюва подозрението — тукъ не единъ път се спомена това, а и въ нѣкои отъ ежедневницитъ се спомена — че и нѣкои отъ г-да министритъ, че дори и нѣкои отъ народнитъ представители сѣ заинтересовани въ тия арбитражи. Затова мене ми се струва, че когато ще дойде да се гласува, би било твърде справедливо тия господа, ако чувствуватъ — защото нѣмаме властъ да имъ наложимъ това — скруполи, съвѣсть, да се отведатъ, да се отстранятъ, защото тѣ сѣ заинтересовани. И за да се види кои смѣтатъ, че трѣбва да се плати, кои смѣтатъ, че трѣбва да се намѣри изходъ отъ това положение, кои щадятъ народната хазна, азъ настоявамъ — и ние сме направили писмено предложение — да стане поименно гласуване. Азъ настоявамъ отъ името на нашата група гласуването да стане поименно, за да се види, кои ще защитятъ интереситъ на предприемачитъ и кои — интереситъ на народа.

Н. Кемилевъ (д.сг): Отъ коя група сте?

Ц. Стоянчевъ (з.в): Вие знаете отъ коя група съмъ. Азъ съмъ отъ земеделската група.

Н. Кемилевъ (д.сг): Ами отъ кое крило? Не се знаете колко групи сте.

Ц. Стоянчевъ (з.в): Както и вие.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Н. Кемилевъ (д.сг): Ние ще направимъ единъ конгресъ.

Ц. Стоянчевъ (з.в): Не можете да направите единъ конгресъ и затова не го правите.

Н. Кемилевъ (д.сг): Ние сме единни.

Ц. Стоянчевъ (з.в): Не сте единни и никога нѣма да бъдете една партия.

Завършвамъ. Азъ подчертавамъ, че Народното събрание е длъжно да даде удовлетворение на народната съвѣсть. (Ржкоплѣскане отъ нѣкои земеделци)

Н. Кемилевъ (д.сг): Всички не ржкоплѣскаатъ. (Възразения отъ земеделцитѣ)

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представител г. Никола Пждаревъ.

Н. Пждаревъ (д.сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Извинявамъ се, че не ще мога да приказвамъ по-високо, защото съмъ боленъ. Взехъ думата съ съзнанието, че трѣбва да изпълня единъ дългъ. Въ тия дебати, които се развиха отъ една седмица насамъ, се засѣгнатъ въпроси, по които, ако не бихъ взелъ думата, не зная какво тълкувание щѣше да се даде. Азъ смѣтамъ за мой дългъ да дамъ само малки обяснения.

Г. г. народни представители! Моитѣ разбирания за законодателството азъ съмъ ги излагалъ много пѣти отъ тая трибуна; затова не е нужно и сега да ви кажа, че такова законодателство, каквото г. Януловъ желае да прокара чрезъ своя законопроектъ, азъ никога не съмъ смѣталъ, че може да се възприеме. Азъ желая да говоря не толкова по законопроекта — по него говориха други оратори — колкото да дамъ нѣкои освѣтления не като арбитъръ, а вече като народенъ представителъ, запознатъ поотблизо съ работата на арбитражнитѣ сѣдилища. Това, което азъ съмъ мислилъ за арбитражнитѣ сѣдилища като арбитъръ, азъ съмъ го изложилъ — по всички въпроси, по които съмъ билъ на особено мнение — при разрешаването на разнитѣ, представени на арбитражния сѣдъ, въпроси. Следователно, нѣма защо и върху това да се спирамъ. Но онова, което смѣтамъ, че трѣбва да подчертая, то е, че разбиранията ми като народенъ представителъ не се различаватъ отъ онѣзи, които имахъ като арбитъръ. Въ решенията на арбитражния сѣдъ вие ще прочетете моитѣ разбирания — че съ създаването на закона отъ 1915 г., допълненъ съ закона отъ 1923 г., после отъ 1925 г., на арбитражния сѣдъ не се е възлагалъ за разрешение въпросътъ въ каква монета ще трѣбва да се плати на предприемачитѣ, ако се уважи тѣхнитѣ искъ, ако се признае тѣхната претенция за основателна.

Преди всичко, въ 1915 г., когато е създаденъ законътъ за арбитражния сѣдъ, този въпросъ не е съществувалъ, този въпросъ не е билъ повдигнатъ, защото не е имало и за какво да се повдига. Въ 1924 и 1925 г., когато се е изменялъ законътъ, този въпросъ също не е билъ засѣгнатъ. Вѣрно е, че въ извънредния бюджетъ за 1924/1925 г. е билъ предвиденъ кредитъ за изплащане на присѣдени отъ арбитражни сѣдилища суми на предприемачитѣ по Варненското пристанище; значи, арбитражниятъ сѣдъ вече е разрешилъ въпроса за начина, по който ще се изплащатъ дължимитѣ на предприемачитѣ суми. Но поради това, че тогава е имало вече едно решение на арбитражния сѣдъ — това решение се е знаело може би отъ нѣкои народни представители, знаело се е и отъ правителството, и нищо не е говорено при изменението на закона — азъ не смѣтамъ, че съ изменението на закона Народното събрание вече мълчаливо възлага на арбитражния сѣдъ разрешението и на новия въпросъ. Този въпросъ мълчаливо не може да бѣде поставенъ въ единъ законъ. Ако той трѣбваше да бѣде разгледанъ, той трѣбваше да бѣде поставенъ ясно предъ

Народното събрание. Народното събрание не е длъжно, па и не може фактически да знае какво решение е издалъ арбитражниятъ сѣдъ по Варненското пристанище. Това решение не е съобщено на Народното събрание. Народното събрание не е сезирано съ този въпросъ и то не се е занимавало съ него. И затова не може да се приеме, че съ изменението на закона за арбитражнитѣ сѣдилища въ 1924 и 1925 г., на арбитражния сѣдъ е възложенъ и въпросътъ за валоризацията. На това становище азъ седѣхъ и като арбитъръ — поддържамъ го и сега — че на арбитражния сѣдъ не е възложенъ за разрешаване въпросътъ въ каква монета ще се плаща сумата, която се дължи на предприемачитѣ. Азъ поддържахъ, че даже поставянето на този въпросъ въ помирителния записъ не дава това право на арбитражния сѣдъ, защото въ помирителния записъ не може да има повече отъ това, което има въ закона. А въ закона — това азъ го подчертахъ и въ особеното си мнение, това го чета и въ самия законъ — изрично е казано, че арбитражнитѣ сѣдилища се създаватъ, за да разрешаватъ спорове досежно тълкуванията и изпълненията на взаимнитѣ задължения, установени въ договора между държавата и главнитѣ предприятия. По този именно въпросъ, г. г. народни представители, имаше да се сезиратъ и да се произнесатъ арбитражнитѣ сѣдилища. И вие ще разберете, че ако арбитражнитѣ сѣдилища се бѣха ограничили съ тѣзи въпроси, нѣмаше да се яви въпросътъ, дали единъ или много арбитражни сѣдилища да бѣдатъ, защото въпроситѣ, които сѣ дадени на арбитражнитѣ сѣдилища да ги разрешаватъ поотдѣлно, сѣ специални въпроси поотдѣлно за всѣко предприятие, и нѣма защо за тѣхъ да има едно общо решение или установена една обща практика. Тѣ сѣ отдѣлни договори, отдѣлни фактически положения на отдѣлни претенции и каквито и сѣдния да ги решаватъ, тѣ ще издаватъ своитѣ решения въз основа на това, което сѣ намѣрили като данни и доводи на отдѣлнитѣ страни.

Но когато вече се прекрива къмъ другия въпросъ — къмъ въпроса за монетата, съ която трѣбва да се плаща на предприемачитѣ — вие виждате, г. г. народни представители, че тукъ вече отъ различни състави се разрешава една обща стопанска постановка. И азъ поддържахъ въ особеното си мнение като сѣдия, поддържамъ го и като народенъ представителъ, че това е въпросъ разрешенъ отъ българското Народно събрание, отъ българската законодателна власт, отъ суверенната властъ въ тази страна съ закона отъ 1919 г. за курса и покритието на банкнотитѣ на Българската народна банка.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Закона отъ 3 януарий 1919 г. Я чети да видимъ какво е постановено тамъ.

Н. Пждаревъ (д.сг): Азъ поддържахъ въ особеното си мнение, че въпросътъ за изплащането на дължимитѣ отъ държавата суми на предприятията е единъ въпросъ общъ за всичкитѣ задължения на държавата, и ако по него ще трѣбва да се опредѣли какво трѣбва да плати държавата, не сѣ отдѣлни сѣдилища, които по отдѣлни въпроси и при отдѣлни случаи ще трѣбва да се произнесатъ. И аслъ тогава не би се явила тази аномалия: за едни и същи фактически положения за различни предприемачи; само затова защото сѣ случили различни сѣдии, да се решава различно плащане отъ страна на държавата.

Г. г. народни представители! Това не е единъ маловаженъ въпросъ за престижа на нашето правосѣдие. Ние всички сме длъжни да пазимъ престижа на правосѣдието; ние всички сме длъжни да защитаваме онова, което правосѣдието е казало. Но кое е решението, което ще трѣбва Народното събрание да има предъ видъ, когато ще решава въпроса за кредититѣ? Защото тукъ е въпросъ за кредити, г. г. народни представители, а не въпросъ за законодателство. Споретѣ, които сѣ съществували между предприемачитѣ и държавата, сѣ разрешени. Тѣ сѣ разрешени отъ всѣки сѣдъ при специалната обстановка, при която сѣдѣтъ е действувалъ, и по специалнитѣ данни, които е ималъ да преценява. Тѣзи въпроси никой не може да ги пререшава, защото тѣ сѣ въпроси, поставени изключително на преценката на специаленъ сѣдъ, арбитраженъ сѣдъ, сѣдъ, приетъ отъ държавата като страна въ единъ процесъ, сѣдъ, утвърденъ отъ държавата като публична властъ съ закона отъ 1915 г. и после отъ 1925 г. Това е, което е задължително за Народното събрание, за публичната властъ, за суверенната властъ на Народното събрание. Другото, което има да се разрешава, то е общъ въпросъ за всички предприемачи. Задължително ли е решението на

арбитражните съдилища по този въпрос? Тамъ е всичката мъжнотия на въпроса, г. г. народни представители, това е, което се поставя предъ Народното събрание. Всичкото друго, което се иска да се вмъкне, г. г. народни представители — въпросъ вече на политика — въ този споръ си нѣма мѣстото.

Народното събрание е призовано да гласува едни кредити. Какво е положението на изпълнителната власт, на правителството, което иска гласуването на тия кредити? То е предъ едни решения на арбитражни съдилища. Тѣзи решения сѫ издадени, и то е длъжно, като изпълнителна власт, да ги изпълни и затова иска кредити отъ Народното събрание. Какви упрѣци могатъ да се отправятъ на изпълнителната власт, на правителството? Безспорно, че никакви упрѣци не могатъ да се отправятъ на правителството. Азъ зная, г. г. народни представители — това го изпитахъ върху себе си като съдия, когато се издаваше решението отъ арбитражния съдъ, въ който азъ имахъ честта да участвувамъ, зле или добре за менъ не зная, но въ всѣки случай участвахъ като съдия — азъ самъ изпитахъ онай тягостъ, въ която изпадатъ, когато виждате, че по единъ и същъ въпросъ има вече издадени решения отъ единъ арбитраженъ съдъ, отъ втори арбитраженъ съдъ, и при третия арбитраженъ съдъ не се замислюватъ за престижа на първия арбитражни съдилища. Казва се, че ние сме длъжни да тачимъ престижа на правосъдието. Но не сѫ ли длъжни да тачатъ престижа на правосъдието самитъ съдии, които повече отъ всѣкио друго трѣбва да го тачатъ? Единъ арбитраженъ съдъ съ решението си по единъ арбитраженъ споръ казва, че така, както се развива живота, както налага справедливостта и както е фактически обстановка, решавамъ държавата да плати 30% отъ сумата въ злато; другъ съдъ казва, че трѣбва да се плати 35%. Е добре, явява се трети съдъ, който не държи смѣтка за престижа на правосъдието и казва: азъ, съдътъ, намирамъ, че за същата фактическа обстановка, при същитъ правни условия, държавата трѣбва да плати 50%.

Г. г. народни представители! Безспорно ние сме длъжни да пазимъ престижа на правосъдието, но вие разбирате тежкото положение и на онзи, който участвува въ арбитраженъ съдъ, вие разбирате и положението и на едно правителство, което вижда такова едно решение. Азъ не бѣхъ тукъ и не съмъ чулъ докладитъ на бившия министъръ на желѣзницитъ г. Кимонъ Георгиевъ, но азъ зная всичкитъ мотиви, които го ръководѣха, когато е давалъ докладитъ, защото имахъ случай да сподѣля съ него разбиранията си по тѣзи въпроси като арбитъръ на държавата. Нѣщо повече, г. г. народни представители! Азъ бѣхъ далъ тогава на разположение на правителството мое положение на арбитъръ, готовъ бѣхъ да не продължа по-нататъкъ да стоя въ съда, ако правителството счита за нужно такива решения, които създаватъ едно грозно, пакостно настроение, да не се издаватъ. Но азъ разбирамъ решението на правителството. То има да разрешава единъ въпросъ париченъ: какво ще стане съ хазната, ако много се отрупа. Но има единъ въпросъ политически. Въ течение на единъ арбитраженъ съдъ да спрете работата му, или да пожелаете чрезъ законодателенъ актъ да измѣните насоката на решенията му, вие смѣтате, че това е лека работа, и едно правителство може да се реши на нея? Не може, г. г. народни представители, да упрѣкваме правителството, когато ще преценяваме онова, което арбитражните съдилища сѫ решили. Правителството върви въ изпълнение на единъ законъ; правителството изпълнява дадени му заповѣди отъ законодателната власт, както повелява законътъ. Каза се, че трѣбвало да бѣде арбитражниятъ съдъ отъ единъ съставъ. Г. г. народни представители! Дали единъ съдъ отъ единъ съставъ можеше да разреши тия процеси за 10 години, не знамъ, това е въпросъ на практичностъ, не е юридически въпросъ.

И. Хрелопановъ (д. сг): Въпросъ на администриране.

П. Палиевъ (д. сг): Г. Пждаревъ! По-правилно бѣше, следъ като отдѣлнитъ състави разрешиха специалнитъ въпроси, интересуваша отдѣлнитъ предприятия, общитъ въпроси да се разрешаваха отъ общъ съставъ, за да се получи едно решение. Това, което стана, е неправилно.

С. Савовъ (д. сг): Този общъ съставъ къде е предвиденъ?

И. Хрелопановъ (д. сг): Този въпросъ за общъ съставъ на третъ съставъ държавната защита го повдигна, обаче съдилищата отказаха да се събератъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И би било желателно да знаемъ, кои отъ суперъ-арбитритъ не се съгласиха съ това.

П. Палиевъ (д. сг): Не е интересно.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: За мене е интересно, защото ще отговарямъ на ония, които искатъ да правятъ скандали, а не на онѣзи, които търсятъ право.

П. Палиевъ (д. сг): Кой иска да прави скандали?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Искатъ да правятъ скандали тия, които пишатъ въ вестниците, че „скандалитъ въ Народното събрание продължаватъ“. Какви скандали продължаватъ?

Б. Павловъ (д.): Никой не иска да прави скандали, иска се само да се разреши въпросътъ съ една човѣшка правда.

К. Кънчевъ (д. сг): В. „Знаме“ пише.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: За тѣхъ говоря. Не знаете какво приказвате и до де ще доведете работата. По моитъ сведения този суперъ-арбитъръ, който е далъ 30% валоризация или 70% девалоризация, той е, който не е желалъ да стане общо събрание. Азъ ще дамъ цифри да видите коя валоризация е по-износна за държавата, защото азъ владѣя малко цифритъ. Само приказки се приказватъ за заблуда.

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. г. народни представители! Пжтътъ, който г. Палиевъ поддържа, че е можалъ да се следва, че може да се възприеме, защото, когато почнаха да действуватъ съставитъ отъ 1925 г., ние имахме решенията на състава отъ 1924 г. и на състава отъ 1923 г. Имахме решението по варненското пристанище, имахме и решенията по Боруница—Тулдово—Стара-Загора, Левски—Свищовъ и Царева ливада—Габрово.

П. Палиевъ (д. сг): Това е вѣрно.

Н. Пждаревъ (д. сг): Тия състави бѣха престанали да работятъ. Следователно, имахме създадена една практика, имахме една преценка на дадени обстоятелства, имахме едни издадени решения, и въпрѣки това, имахме други решения, които се различаватъ отъ първитъ и безспорно създаватъ едно много тягостно положение. Какъ така предприемачи, поставени при едни и същи условия и може би предприемачи, които заслужаватъ много по-голямо взимание отъ страна на държавата, заради добросъвестното изпълнение на предприятията — напр. предприятието Радомиръ—Кюстендилъ — е едно образцово изпълнено предприятие — получаватъ 30%, а други предприемачи, защото сѫ имали други арбитри, получаватъ 50%? Тукъ има една голѣма неправда и голѣма разлика. Но, г. г. народни представители, ние трѣбва да си дадемъ отчетъ и да схванемъ въ що се състои тази неправда. Неправдата не е тамъ, че предприемачитъ получаватъ 30% или 50%, защото съ това тѣ не получаватъ повече отъ онова, което иматъ право да получатъ, ако тѣхнитъ претенции по същество сѫ основателни. Ако признаете, че предприятието Мездра—Враца—Видинъ основателно е претендирало за едно такова обезщетение, защото не му е дадена ликвидация, или че основателно е претендирало да му се даде такава сума за материалитъ, които държавата е прибрала, не може да кажете, че има несправедливостъ, когато му се плаща 50% отъ стойността на материалитъ, защото въ постановлението на самия законъ отъ 1919 г., да се плаща съ книжни монети, има вече една несправедливостъ къмъ българскитъ граждани. Но въпросътъ е другъ. Когато всички български граждани понасятъ тази тежестъ, да получатъ своитъ вземания въ книжни пари, защо отдѣлни предприемачи да иматъ правото да получатъ своитъ вземания не въ книжни лева, а въ нѣколко пакти книжни лева? Г. г. народни представители! Това е единъ въпросъ, който арбитражните съдилища сѫ го разрешили; разрешаванъ е и отъ нашия Върховенъ касационенъ съдъ, и тукъ азъ пакъ ще говоря за престижъ на правосъдието. Г. г. народни представители! Ние имаме установени съдебни институти въ нашата страна, окръженъ съдъ, апелативенъ съдъ и касационенъ съдъ, представляващи всичката гаранция за правилното разрешаване на едни спорове и за правилното прилагане на закона, който казва: ще плащаме златния левъ съ кни-

жонъ левъ. Това е решение на българския съдилища. Но имаме друго решение на арбитражното съдилище, което казва: ще плащаме няколко пъти книженъ левъ. Виждате, че не е въпрос за престижа на правосъдието, а въпросът е за задачата на Народното събрание. На едни предприемачи по решение на арбитражния съдъ е изплатено 30% отъ златния левъ, на други предприемачи е изплатено 35%, значи, Народното събрание е поставено предъ свършени факти, че сж изплатени суми на предприемачи съ няколко пъти книженъ левъ, по решението за варненското пристанище и по решенията на състава Соколовъ. При това положение може ли да се поставя въпросъ въ Народното събрание и да казваме: за решенията на тия два състава ще трѣбва да се постанови друго плащане, не онова, което е решено по-напредъ отъ Народното събрание? Поддържалъ съмъ като арбитъръ, поддържамъ и въ Народното събрание, че този въпросъ е въпросъ на Народното събрание, той не може да бѣде въпросъ на арбитри, защото тѣ не сж натоварени отъ закона съ разрешаването на този въпросъ.

Какво представляватъ, най-сетне, арбитражитъ, като институти, създадени съ закона отъ 1915? Г. г. народни представители! Това е единъ помирителенъ съдъ, това е една съдебна институция, каквато нашитъ закони предвиждатъ, но това не е онзи помирителенъ съдъ, който предвижда нашиятъ законъ за гражданското съдопроизводство, който помирителенъ съдъ остава подъ контрола на върховнитъ съдебни инстанции. Вие знаете, че въ закона отъ 1915 г. се казва, че решенията на тѣзи арбитражни съдилища, които сж действували по закона отъ 1915 г., не подлежатъ на никаква провѣрка. Ако тѣ сж решили въпроси, които не сж имали право да ги решатъ, нѣма кой да ги ревизира, нѣма кой да ги контролира, не може да се подаватъ никакви жалби противъ тѣхнитъ решения. Г. г. народни представители! Когато Народното събрание създава този законодателенъ актъ, то има предъ видъ, че възлага на арбитритъ да решатъ строго определенъ въпросъ — за правото на предприемача по известни рекламации и нищо повече. Било е точно определено върху какво има да се произнесе арбитражниятъ съдъ, за да не може да се произнася по други въпроси.

Когато въ случая арбитражниятъ съдъ е единъ специаленъ помирителенъ съдъ, безспорно е, по моео разбиране, че ако този съдъ е решилъ въпроси, които не сж му били възложени да разреши, Народното събрание е свободно да се произнесе по тия въпроси. Народното събрание може да се произнесе по въпроса за валоризацията, защото той е единъ националенъ въпросъ, който не интересува само нашия финансовъ стабилитетъ, а интересува и нашето положение като държава, която сега се създава и въ която всички имаме интересъ да закрепимъ, да заздравимъ положението на ония, които сж помощници на държавата въ нейното строителство.

Ако и Народното събрание да е свободно да решава въпроса за валоризацията, то не може да откаже да даде на тия предприемачи, на които има да се плаща, онова, което е дадено на предприемачитъ, на които е платено. Това е една справедливостъ, не е несправедливостъ. Но ако Народното събрание признае и се съгласи съ фактическото положение, да се плати на предприемачитъ повече отъ единъ левъ книженъ за единъ левъ златенъ — 8 или 13½ книжни лева за единъ златенъ — съ това се освобождаватъ предприемачитъ отъ онази тежестъ, която имъ възлага законътъ отъ 1919 г. за законния и форсиранъ курсъ на българската банкнота. Обаче, когато предприемачитъ ще получатъ своитъ вземания отъ държавата въ злато, азъ смѣтамъ, че ще трѣбва тогава да бѣждатъ освободени отъ тази юблага, която иматъ — да изплащатъ своитъ задължения къмъ Българската народна банка въ книжни лева. Тогава несправедливостъта нѣма да бѣде шокантна и нѣма да има несправедливостъ при разрешаването на този въпросъ, който толкова много възбужда нашето гражданство, нашето обществено мнение. Азъ не говоря за възмъжението на тълпата, а говоря за възмъжението, което виждамъ всрѣдъ народнитъ представители въ самото Народное събрание. Този въпросъ, който е така мъчно разрешимъ за самото Народное събрание, който чука на съвѣстѣта на народния представителъ, ще трѣбва да бѣде разрешенъ по начинъ, щото съвѣстѣта на народния представителъ да бѣде спокойна и общественото мнение да бѣде успокоено.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Пждаревъ! За да се изясни въпросътъ, питамъ Ви: Народната банка презъ време на процеситъ не предяви ли своитъ искания тъкмо

така, както Вие сега предлагате? Какъ отговорила арбитражниятъ съдилища?

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. министъръ-председателю! Въ смѣта, въ който азъ участвахъ, Народната банка направи своето заявление писмено. Съдътъ обаче намѣри, че не може да се занимава съ него, защото Народната банка не участвува въ процеса,...

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Така.

Н. Пждаревъ (д. сг): ... че процесътъ е между държавата и предприемачитъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И за тая теория ще говоря.

Н. Пждаревъ (д. сг): По едно формално съображение арбитражниятъ съдъ отказва да разгледа писменото заявление на Народната банка. Както виждате, тукъ арбитражниятъ съдъ се много формализира, когато по други въпроси издаде решения.

Г. г. народни представители! Азъ казахъ, че законопроектътъ, който г. Януловъ внася, не може да се приеме, защото законътъ за учредяване на арбитражния съдъ отъ 1915 г. или разрешава този въпросъ и законътъ е приложенъ отъ съда, или не го разрешава, и днесъ ние не можемъ да създадемъ законъ, който да поставя наново за разрешението този въпросъ отъ една съдебна институция, а ние ще трѣбва да го разрешимъ. Смѣтаме ли ние, че държавата е задължена по тия решения да валоризира въ тѣхъвъ размѣръ, въ какъвто е постановено въ тѣхъ, или смѣтаме, че държавата, въ лицето на Народното събрание, на законодателната властъ, е свободна, суверенна да надиктува въ този въпросъ, който не е билъ отъ компетентността на арбитражнитъ съдилища, а изключително отъ компетентността на Народното събрание? Този въпросъ ще го разреши Народното събрание и нѣма защо да измѣняваме единъ законъ, който е приложенъ, който въ бѣдеще нѣма да се прилага и измѣнението на който нѣма кой да го приложи. Нѣма защо при гласуването на кредита да създаваме специаленъ законъ. Ние или ще дадемъ този кредитъ тѣй, както е исканъ, или ще поставимъ ограничения на изпълнителната властъ, които не ще засегнатъ изпълнителната властъ, нейния престижъ, нейното разбиране по прилагането на арбитражнитъ решения, защото тя не е участвувала въ тѣхното издаване, нито е дирижираа начина на издаването имъ. Азъ съмъ длъженъ, г. г. народни представители, да подчертая колко далечъ се държеше държавната властъ отъ арбитражнитъ съдилища и колко се издигаше съ това престижътъ на самитъ арбитражни съдилища, които работѣха спокойно, по съвѣстъ, по разбиране, безъ да чувствуватъ отъ кѣдето и да било сънка отъ намеси, безъ да се мѣси изпълнителната властъ въ тѣхната работа. При такова едно положение арбитражнитъ съдилища работѣха. Отъ тѣхъ зависѣше да запазятъ престижа на правосъдието, да запазятъ и спокойствието на тая страна, като бѣждатъ внимателни въ решенията си.

Г. г. народни представители! Казва се, арбитърътъ работи по съвѣстъ. Добре, но той работи въ нашата държава, той живѣе въ тази държава, той знае настроението въ нея, той знае положението ѝ, знае, че не е леко на Народното събрание да разреши единъ въпросъ за 20—30 милиона лева.

Когато правимъ заемъ, за да плащаме това задължение на държавата; когато виждаме онази тежка неволя, която прекрива нашата държава сега, поради редъ стихии — земетресения, суша, студове — които изтощаватъ и частенъ и държавенъ организъмъ; когато ние сме поставени, поради това, че арбитритъ иматъ съвѣстъ, въ едно много тежко положение — тежко е положението на народния представителъ, който тукъ действува като представител на едно население, което трепери надъ стотинката — не току така лесно ще се съгласимъ единъ левъ да се похарчи неправилно, когато сж такава мъжка се събиратъ стотинка по стотинка данѣцитъ отъ българскитъ данъкоплатци. Тежко е положението и това се разбира, г. г. народни представители. Ето защо всѣки отъ насъ мъчно ще разреши въпроса за себе си. Азъ поддържамъ, че по този въпросъ не може да се намѣсва приятелство и не бива да се правятъ такива упрѣци и такива намеци, каквито се правятъ било на министри, било на депутати. По тѣзи въпроси нѣма роднинство, нѣма партия, нѣма кабинетъ. Когато народниятъ представителъ влиза въ тая Камара, когато

прекращава нейния праг, той има само един дълга, дългът към народа и към държавата — дълга да има едно здраво и авторитетно управление в тая страна. Тук няма групи, тук няма раздъляне, тук има 273 единици, които самостоятелно, всяка поотделно трябва да работят, за да има наистина в тая страна защита на народни и държавни интереси и създаване на едно здраво управление. Съ такива разбирания, г. г. народни представители, ще трябва да решаваме тия въпроси, а не да се смътга, че този народен представител ималъ роднини, че другъ народен представител ималъ връзки и ще даде своя глас за това или онова решение, въ зависимост отъ роднински или други връзки.

Г. г. народни представители! Този Камара даде достатъчно доказателства — аз съмъ убеденъ, че и въ бъдеще ще ги дава — че когато идига ръка и когато гласува, поставя предъ себе си само чисто народните, обществени и държавни интереси, и че всичко онова, което е въ частен интерес, когато прекратимъ прага на тази зала, остава вънка. При тѣзи разбирания, г. г. народни представители, аз съмъ убеденъ, че решението на Народното събрание ще бъде решение на справедливост спрямо предприемачитѣ, но и на правда спрямо българскитѣ граждани-данъкоплатци. (Ражкоплъскания отъ сговориститѣ)

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата г. министърътъ на желѣзницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ.

Министъръ Р. Маджаровъ: Г. г. народни представители! Макарь че отъ дебатитѣ, които продължаватъ нѣколко дена, полича стремежъ, Народното събрание да се обърне на апелативна или касационна инстанция по решени гече арбитражни дѣла, нека ми бжде позволено да съчета, че това е неправилно и въ обясненията, които имамъ да дамъ като министъръ на желѣзницитѣ, служейки ми съ фактитѣ, да дамъ политическо разрешение на въпроса. Единъ парламентъ всѣкога решава политически въпроситѣ. Защото, когато парламентитѣ излизатъ отъ тази своя сфера и се владатъ на разрешаване на туй, което не тѣмъ е определено по законитѣ въ страната, всѣкога изпъкватъ начело лошитѣ решения, субективнитѣ решения, а въ много отношения и последицитѣ отъ вмѣшателството на чужди влияния — унищожаването устоитѣ на обществитѣ въ странитѣ, въ които тия парламенти действуватъ.

Затуй и азъ на свой редъ, давайки обяснения, ще си послужа съ изброяването на фактитѣ, които, мисля, посочени отъ трибуната на Народното събрание, ще осветлятъ народното представителство по въпроса за кредита, който се изисква по издаденитѣ арбитражни решения, ще поставятъ тоя въпросъ въ една свѣтлина, която подобава, и народното представителство спокойно, съ познание на фактитѣ, ще може да гласува за или противъ кредита.

Предъ закона отъ 1915 г. въ България е имало известенъ брой ликвидации на голѣми предприятия, поради които въ нашата страна сж се констатирали голѣми злоупотребления. Имало е съставени помирителни комисии, експертизи сж извършвани за установяване вътрешни работи, които не сж отговаряли нито на морала на човѣка, нито на законоуѣрността и действието на органи, на комисии и на експертизи, и сж компрометирали по този начинъ идеята да можемъ чрезъ българитѣ въ арбитражни комисии да добиваме добри резултати. Не се спирамъ да изброявамъ цѣла редица такива предприятия, защото не му е тукъ мѣстото, и боя се, че ще отнема много време на народното представителство. Това, обаче, пороуди у българскитѣ правителства още отъ 1905 г. насамъ единъ стремежъ да разрешаватъ арбитражни дѣла чрезъ чужденци. И ние имаме нѣколко решения, които — тепърва, въ течение на моето изложение ще констатирамъ — бѣха приеми отъ българитѣ — защо, това е другъ въпросъ — и никога въ България върху тѣхъ не е ставало споръ предъ обществото, макаръ че отъ цифритѣ, които ще ви прочета, ще видите, че това, което ние днесъ сме повикани да разрешаваме, по процентъ взето не е нищо, въ сравнение съ онова, което чужденцитѣ сж присъждали.

Но настѣпиха войнитѣ, и у нѣкои отъ предприятията се появи стремежъ да искатъ да бждатъ привършени дѣлата. Тѣ се обърнатъ къмъ правителството въ 1914 г. и поискватъ да се допусне арбитражъ. Тѣй излиза на сцената законътъ отъ 1915 г., споредъ който се прави едно отстъпление отъ практиката до закона отъ 1915 г., като наредъ съ чужденцитѣ се допускатъ и български арбитражи, а суперъ-арбитражътъ вече се избира отъ една отъ европейскитѣ държави. Този законъ не можа да се приложи въ цѣлостта

си, защото прилагането му бѣше мжчно поради войнитѣ, но и главно, защото още тогава, следъ гласуването на закона, нѣкои отъ предприятията, за които става речъ въ сегашнитѣ дебати, не сж били готови да се явятъ на арбитраженъ съдъ; други се явяватъ — както е примѣрътъ съ предприятието Търново—Тръвна—Борущица — съ своя вече чуждъ експертъ, нѣмецътъ Глоке, но тутакси става споръ между българското управление — респективно Дирекцията на желѣзницитѣ — и главнитѣ предприятия върху известни въпроси, които, породени тогава, продължаватъ все повече и повече, благодарение промѣняването на обстоятелствата, да занимаватъ управлението въ нашата страна.

Съ течението на времето, обстоятелствата се промѣняватъ; настѣпва краятъ на войната въ моментъ, когато нѣкои отъ главнитѣ предприятия сж готови вече да отидатъ предъ арбитраженъ съдъ. Въ този моментъ ние сме загубили войната, нашата пара почва да пада, и за управата на страната, по силата на закона отъ 1915 г. — на съдържанието на който добре обърнете внимание — се създаватъ права за съждане на предприятията, създава се, както бѣха казали юриститѣ, юридическо основание, да се решатъ всички спорове, които бѣха могли да се породятъ между тѣхъ и държавата. Но поради се въпросъ: какъ ще отиде тя предъ съдилищата, безъ да вземе известни мѣрприятия, които да гарантиратъ фиска отъ окончателното му разоряване при падналата българска монета? И въ това време, когато българската администрация си задава този въпросъ, трябва да признае, че у насъ вече почватъ натискитѣ за отиване къмъ съдилищата. Съ едно министерско постановление отъ 1919 г., следъ поемане управлението отъ Стамболийски, се постановява: (Чете) „Одобрява се, щото къмъ конституирането на арбитражни съдъ за разглеждане и разрешение рекламациитѣ на главнитѣ предприятия за построяване на желѣзопѣтни линии, да се пристѣпн следъ като контра-меморитѣ на правителството поне на две или три отъ предприятия, които сж представили рекламациитѣ си, бждатъ окончателно готови, но съ забележка, че Министерскиятъ съветъ настоява да се побърза съ изготвянето на контра-меморитѣ“.

Г. г. народни представители! Когато Министерскиятъ съветъ постановява това, за да може по-скоро да се привършатъ дѣлата, имаме вече ангажирана една властъ, която схваща нуждата, действително, веднѣжъ завинали да се привърши съ този въпросъ. И, както ще видите по-нататкъ, ако бѣхме успѣли да свършимъ въ 1915 г. или въ 1914 г., ние, може би, щѣхме да имаме други резултати, отколкото днешнитѣ, защото тогава България се намираще при по-леки условия, отколкото въ днешния денъ. Обаче, г. г. народни представители, съ изпълнението на това решение почва да се проявява грижата на българската държава, при изпълнението на договорнитѣ задължения, тя да не пострада — което и преди малко казахъ. И техническата комисия въ строителната дирекция въ едно свое постановление отъ 16 февруарий 1922 г. решава за себе си да сложи въпроса за валутата. Вследствие това решение става едно съвещание, подъ председателството на министра на финанситѣ въ дружбашко време, на техническата комисия и министра на желѣзницитѣ, които се заематъ съ въпоса. И тѣ сж първитѣ, които вънъ отъ администрацията, съ участието на политически елементъ, тълкувайки съставенитѣ договори, дохождатъ до заключението, че българската държава е задължена да плаща въ златна валута, вследствие на което, отивайки на арбитражни съдилища, ще трябва да се създадатъ условия, за да не може да се получатъ решения, които държавата не ще бжде въ сила да изпълни, поради тежестта имъ.

Предприятията, обаче, не искатъ тая работа. И една дълга борба се води съ предприятията, докогато, действително, първото отъ тѣхъ — предприятието по постройката на Варненското пристанище, което по договора си има право на арбитраженъ съдъ — приема постановлението, които държавата му налага, а именно: да се девалоризиратъ вземанията му, да нѣматъ право странитѣ на никакво обжалване. — Тѣй се конституира първиятъ арбитраженъ съдъ въ 1923 г.

Но, г. г. народни представители, въ това време българската държава се мжчи да създаде условия да не се обжалватъ издаденитѣ решения, защото има опитъ отъ старитѣ арбитражни решения, които никога не сж били унищожавани въ полза на държавата и, както е случаятъ съ Варненското пристанище, сж били отмѣнявани въ известни части въ полза на частнитѣ лица, за да могатъ, следъ като

сж получили известни суми, възлизащи на няколко милиона златни в 1909 г., да се явят благодарение решението на Касационния съд наново да искат златни пари при девалоризирания български лев. Казвам, държавата се стреми, криво-право, този въпрос да бъде решен, като се наложи на всички да нямат право на обжалване, съгласно смисъла на закона от 1915 г., който, както ще установя с цъла редица законоположения, до ден днешен си остава в сила.

Вторият въпрос е, да може да се даде право на съда при разглеждането на дълга да се движи между златния лев и днешната наша монета — книжния лев.

И третият въпрос е, да се освободим от чужденците, които ние леко понасяхме преди войните, но които днес започват да се явяват като една опасност, защото дохождат с друга психология, с други разбирания и често пъти с непознаване същността на работите, и по такъв начин могат да бъдат издадени от тях решения често пъти много тежки за държавното съкровище. И затова, г. г. народни представители, с гласуването на закона от 1925 г. и с подписването на помирителния запис от 18 ноември 1925 г., стремехме се бил да се дойде до българи арбитри. Както казах, ние искаме да нямме чужденци арбитри, защото след обезценяването на нашия лев, след отслабването на българската държава, ние почваме да имаме натиск преди всичко от самите нас. И ако искаме ясно да си определим какво е ставало в това време, ние ще трябва да видим, кои сж били препятствията, за да можем действително да дойдем до едно положение по-нормално от това в самото начало. Докато администрацията в 1922 г. се мъчи да създаде два закона, които не прокарва — аз помня това добре — в това време българите се занимават да вкарват вълка в кошарата. Някои от предприемачите, по една или друга причина, промъняват своето подданство и се явява първата опасност от нас българите вътре, която можеше да струва скъпо на България — докарването на чужди лица в арбитражните съдилища.

Първият въпрос, който ни занимава днес тук, е идването на г. Александър Ботев като министър на железниците. С идването си като министър на железниците г. Ботев веднага влиза в споразумение с едно от предприятията — Мездра—Враца—Видин. Ние виждаме вече в България да се създава дружество „World Corporation“ — англо-американско дружество. То намира, разбира се, българи зад себе си и решава да закупува акции от главното предприятие Мездра—Враца—Видин, за да може чрез тях да докарва работата до една спогодба и ликвидация, направена от чужденци. И тогава встъпва в ролята си г. Александър Ботев.

Дружеството — главна кантора за близкия изток на предприятието Мездра—Враца—Видин, Бул. „Дондуков“ № 22, в София, посочен е даже и номерът на телефона му — отправя едно писмо на 26 юли 1921 г. до г. министър Александър Ботев. Веднага, без дата, е сложена резолюция: (Чете) „Да ми се докладва в по възможност по-скоро време“. С това писмо се иска, българското правителство да се съгласи и назначи една ликвидационна комисия, за да се заплати вземането на дружеството в златни левове, като се добавя, че дружеството ще може да улесни държавата да изплати дълга си в 5 или 10 години.

Н. Кемилев (д. ср): Петре! Вземи си бележка за „Народ“.

П. Анастасов (с. д): За тебе морето е до колъно. С кавалерийски конь ще го преминеш!

Министър Р. Маджаров: В обяснителната таблица се изброяват и вземанията на дружеството, като се изчисляват на около 11 милиона сигурни златни лева само по едно от тяхните пера.

В отговор на това писмо, тогавашният министър на железниците г. Александър Ботев, пише: (Чете) „Потвърждавам получаването на писмото Ви от 26 юли. В това писмо Вие ми съобщавате, че сте притежавали акциите на българското анонимно дружество за постройката на железопътната линия Мездра—Враца—Видин, по станало преквърляне на предприятието, обаче нам не е съобщено досега нищо“, и т. н. Важното е това: (Чете) „Министерството Ви е твърде признателно за готовността да го улесните в изплащането на сумите, които, според Вас, сж дължими на главното предприятие, обаче то едва ли ще

може да използва тази Ваша услуга, понеже, според нашите сметки, главното предприятие е, което дължи на държавата, но не и обратно“.

Дружеството прибързва на същия ден, 26 юли, да напише едно второ писмо, с което дава допълнителни обяснения към своите искания. И тогава г. министърът, забравяйки каква е иерархията при назначаването на комисии, забравяйки, че има директор, че има и поддиректор на строителния отдел, съчинява една своя собствена комисия с инженер Прахов, един крайно почтен и интелигентен човек, за да разреши тя бърже въпросите. В тази комисия той поставя началника на пристанищата, г. Аврамов, който няма нищо общо с подобна работа. Но понеже едно от лицата, назначени в комисията, е в отпуск, а друго е болно, дава се заповед да бъдат веднага докарани, за да може комисията да почне да заседава.

Г. г. народни представители! За разрешаването на този въпрос министърът иска бързи доклади. Вдига се юрисконсултът в 7 ч. сутринта и му се съобщава, че трябва бърже да дойде, за да даде мнението си. А на поддиректора, въпреки че не е в никаква комисия, се праща писмо, с което му се иска да даде и той мнение. Той, обаче, се осмелява да остане на особено мнение — че по този начин не става работата — поради което се пращат хора при него, за да го заплашват. И работата, след като министърът на България я е взел всъщност в ръцете си, е дошла до скандал, като хората сж отишли да се оплакват в Министерския съвет, и там се е казало да се проточва работата, докато се свърши. Ето защо г. Александър Ботев — не само за тази работа, но още и за 3—4, за две от които лежа 3 години в затвора — бѣ принуден да си подаде оставката. След подаване на оставката си, той е подписал една резолюция, според която най-сетне се е убедил, че не трябва да назначава комисия.

Г. г. народни представители! При положението на криза, която е съществувала в нашата земя, аз мисля, че трябва да се гледа малко по-обективно на работите и да се има пред вид опасността, която е съществувала от споровете с тия предприятия. И ако аз споменавам това, то е защото някой от представителите на опозицията дойдоха пред вас да ви кажат: „Е, можехте да минете тази работа така“. Когато отделни министри у нас почват да създават положения в вреда на държавата, аз мисля, че туй нѣщо е трябвало да бъде спрѣно, да не се развива по-нататък, и тогава упрѣкът, че арбитражните съдилища сж нѣщо лошо, губи много от своята стойност пред фактите, които днес се разкриват. И ако не се е успѣло в тази работа, причината е била, че дружеството се е раздѣлило на две и пише: „Елате да ликвидирате с нас, а пък с тѣзи, които не сж с нас, ще третирате отдѣлно“. И благодарение на това разцепление в дружеството не е могло по-нататък да мине искането на г. Рачо Петров, тогавашен представител на това дружество, и България да се намѣри в едно по-тежко положение, отколкото е била дотогава. И купуването на акциите от другата половина на дружеството даде възможност — това можете да проверите в дѣлата — да можем да отидем пред арбитражен съд и криво или право — то е друг въпрос — да се съдим в България и да можем свободно да контролираме издадените решения.

Друго едно от предприятията, за които се помена от завчера, е предприятието за Варненското пристанище. Няма да чета документите, но ще се спра само на доклада № 884 от 2 февруарий 1923 г., София, в който се казва: (Чете) „С редъ заявления, подадени от ликвидатора на дружеството за постройка на Варненското пристанище и подкрепени с една нота на Чехословашката легация, понеже в дружеството сж заинтересовани и подданици на чехословашката република, се настоява за конституирането на арбитражен съд за разглеждане и решаване на оиъзи рекламации на дружеството, решението на които по първия арбитражен съд било унищожено от нашите съдилища, като немотивирано, съгласно чл. 1245 от закона за гражданското съдопроизводство“. И в края на този доклад се казва: (Чете) „Като Ви докладвам гореизложеното, моля Ви, господин председателю, да внесете настоящия ми доклад за разглеждане в едно от най-близките заседания на Министерския съвет, за да се пристъпи към конституиране на арбитражен съд, съгласно съ постановлението на Министерския съвет № 14 от 28 март 1914 г., протокол № 32, и предписанието на чл. 104 от поемните условия за постройка на Варненското пристанище“. Вие виждате, че и тук, по

второто отъ предприятията, вследствие измѣнението на подданството на братя Прошекъ — нѣма нужда да ви чета документи, чуждитъ подданици при благоприятнитъ следъ войната за тѣхъ условия, искатъ да отидатъ — както по-нататъкъ ще го видимъ — непременно предъ арбитри, които не трѣбва да бждатъ българи или, най-малко, супер-арбитърътъ да не бжде българинъ. Освенъ този фактъ ние имаме сѣщото и по отношение на Варненското пристанище, но сѣщото е и по отношение на предприятието Девня-Добричъ — трето едно предложение — туй, което завчера се изнесе отъ трибуната на Народното събрание.

Това, което се изнесе тукъ, това сѣ претенциитъ на Вакаро. (Чете) „Карло Вакаро е завелъ дѣло предъ Итало-българския арбитраженъ съдъ и въ исковата си молба отъ 28 мартъ 1925 г. е поискалъ отъ съда: 1) да застави българската държава да образува единъ арбитраженъ съдъ, който съгласно решението на българския Министерски съветъ отъ 6 ноември 1914 г. да разгледа всички спорни пунктове касателно постройката на желѣзнопътната линия Девня — Добричъ; 2) ако Итало-българскиятъ арбитраженъ съдъ се признае за компетентенъ да замѣсти горния арбитраженъ съдъ — да осъди българската държава да му плати лева златни 1.587.115.

На тая негова искова молба отъ наша страна е възразено, че искътъ не е поддѣленъ на Итало-българския арбитраженъ съдъ, тъй като ищецътъ е билъ членъ на едно българско командитно дружество и тъй като отъ друга страна българската държава никога не е отказвала да назначи искания отъ Вакаро арбитраженъ съдъ.

Следъ размѣна на реплики и контрареплики, въ които Вакаро е поддържалъ своето становище, на 25 май 1925 г. дѣлото е било разглеждано въ председателско заседание отъ страна на г. Солдати, който е забелязалъ, че исковата молба, тъй както е формулирана, не може да се счете като влизаща въ компетенцията на Итало-българския арбитраженъ съдъ, вследствие което дѣлото е било насрочено по въпроса за компетенцията на съда за 10 октомври 1925 г. „Преди това, обаче, въ България се конституира по закона отъ 1924 г. съдътъ и въ създаденитъ срокове се заставлява г. Вакаро да отиде предъ тоя съдъ.

Сѣщо и по второ едно предприятие, и по трето едно предприятие предприемачитъ се мжчатъ да излѣзатъ отъ сферата на влияние на българскитъ сѣдилища и да отидатъ другаде.

Тукъ азъ съмъ длъженъ да спомена за историята на законитъ — нѣщо, което се забравя — преди да влѣза да разгледаме по сѣщество какви действия предприятието Търново—Тръвна—Борушица води и какви голѣми спорове отъ сериозенъ характеръ сѣ били повдигани.

Вследствие падането на нашия левъ у насъ правителствата почватъ да се стремятъ да измѣнятъ закона отъ 1915 г. по отношение назначаването на чужденци арбитри. И на 22 юний 1922 г. тогавашниятъ министъръ на желѣзницитъ г. Маноловъ внася законопроектъ, споредъ който чл. 1 отъ закона за 1915 г. се измѣнява така: (Чете) „Разрешава се на правителството да възложи разглеждането и разрешението на спороветъ, възникнали между държавата и предприятията, изброени по-горе, досежно тълкуването и изпълнението на взаимнитъ задължения, установени въ договоритъ имъ, върху единъ арбитраженъ съдъ, състоящъ се отъ 3 арбитри българи, сѣдии или прокурори отъ Върховния касационенъ съдъ, Върховния административенъ съдъ и апелативнитъ сѣдилища въ царството, отъ които единиятъ арбитъръ и суперарбитърътъ се определятъ отъ общото събрание на Върховния касационенъ съдъ, а третиятъ арбитъръ отъ заинтересованитъ предприятия“.

Но, г. г. народни представители, преди да бжде сложенъ на разглеждане този законопроектъ, преди да бждатъ предвидени българи сѣдии и да се гарантира по-вещото раздаване на правосѣдие по възникналитъ спорове, намѣсва се другъ единъ органъ на публичната властъ въ България. Въ Министерството на финанситъ, чрезъ тогавашния респективенъ министъръ, се взематъ ангажменти, които вече прехвърлятъ тази работа въ България — чрезъ отмѣняването, суспендирането на този законопроектъ и вдигането му отъ сцената на Народното събрание. Ще чета нѣколко документи. Чехската легация съ № 3364, казва: (Чете) „Легацията на Чехословашката република въ София има честь да напомни на царското Министерство на външнитъ дѣла на България своитъ ноти отъ 20 мартъ 1922 г., 29 юний 1922 г., 1 ноември 1922 г., 29 януарий 1923 г.“ Тия ноти се отнасятъ до искането на чехословашкото правителство, както по отношение на Варненското пристанище, тъй сѣщо и по отношение на

другитъ рекламации, да може действително да се отиде пакъ на чужденци арбитри. Както по-нататъкъ ще видимъ отъ другитъ документи, които ще прочета, и други легации сѣжъ заинтересовани и искатъ да бжде суспендиранъ законопроектътъ.

Въ това време ние имаме една шифрована телеграма отъ българския парижки пълномощенъ министъръ Савовъ — Лозана за Министерството на външнитъ работи (Чете) „По въпроса оттеглянето законопроекта за ликвидацията линията Борушица, правителството чрезъ делегацията ангажирано. Министъръ-председателятъ моли съвета да оттегли последното си решение, за да не побърка на въпроситъ, които се третиратъ въ настояще време тукъ“. Дава се съветъ на българското правителство да оттегли законопроекта за назначаване на български арбитъръ.

И, г-да, тукъ встъпва въ ролята си г. Коста Тодоровъ. Това се знае, за да може всѣкога една анкета да го установи. Но подписътъ е на министъръ Яневъ, управляющъ Министерството на външнитъ работи. Той взема ангажментъ и отговаря: (Чете) „Законопроектътъ за желѣзнопътната линия ще бжде оттегленъ, щомъ се свика Камарата. Съобщете това на заинтересованитъ френски кръгове. Препишъ изпратенъ Лозана. Яневъ.“ Това е телеграмата за легацията Парижъ, за министъръ Стамболийски, Лозана.

Ц. Стоянчевъ (з. в): При все това не ошетиха държавата, не вписаха въ единъ договоръ за заемъ суми за изплащане присѣдени отъ арбитражнитъ сѣдилища суми.

Министъръ Р. Маджаровъ: Слушай, слушай, Цѣтко, тѣзи работи тежатъ на васъ, но тежатъ и на България.

(Чете) Изпратена на 19 ноември 1922 г.

„Моля съобщете следното на Савовъ: Законопроектътъ за желѣзнопътната линия ще бжде оттегленъ, щомъ се свика Камарата. Съобщете това на заинтересованитъ френски кръгове“.

„Шифрована телеграма отъ делегацията въ Парижъ за Министерството на външнитъ работи. Издадена на 17 ноември 1922 г. Изходящъ № 2583, вх. № 2765.

„Настроението въ тукашнитъ парламентарни срѣди срещу България е влошено, вследствие внесения законопроектъ, който дава обратна сила на материята, предвидена въ закона отъ 13 мартъ 1915 г., считатъ, че тоя начинъ на действие е избранъ, за да се увредятъ интереситъ на французкото дружество по желѣзнопътната линия Търново—Тръвна—Борушица. Подъ влиянието на тѣхни приятели и други заинтересовани лица, атмосферата въ двата парламента тукъ, много неблагоприятна за насъ. Имамъ основание да предполагамъ, че това ще има влияние и върху решението на правителството, досежно нашия излазъ, да бжде ли той териториаленъ“. — Това е една лъжа. — „Горното докладвамъ за сведение“.

„Умѣстно ще бжде горната мѣрка да се отмѣни и това отмѣняване съобщи на Пико. Савовъ“.

Н. Стамболиевъ (з. в): (Възразява нѣщо)

Министъръ Р. Маджаровъ: (Чете) „Шифрована телеграма отъ министъръ-председателя Александъръ Стамболийски — Лозана. За Министерството на външнитъ работи; изпратена на 29 ноември 1922 г.

„За телеграмата на Маноловия законопроектъ Марко е далъ нареждане“.

Нѣкой отъ сговориститъ: Кой е този Марко?

Н. Кемилевъ (д. сг): Единъ е Марко. Кооперация „Шаранъ“! (Смѣхъ всрѣдъ сговориститъ)

Министъръ Р. Маджаровъ: (Чете) „Оставете работата въ застой, докато трае конференцията.

„Италия иска компенсация нѣкаква за подкрепата за излаза“. Другитъ държави почватъ вече да искатъ и компенсация, разбира се.

Вследствие на подаденитъ телеграми отъ Министерството на външнитъ работи, отъ нашата парижка легация е подадено писмо № 2595 съ дата 20 ноември 1922 г. (Чете) „До Негово Превъзходителство г. Реймондъ Поанкаре, председателъ на Министерския съветъ и министъръ на външнитъ работи, Парижъ.

„Г. Председателю! По заповѣдъ на моето правителство, имамъ честь да съобща на Ваше Превъзходителство, че българското правителство е решило да оттегли своя законопроектъ за прехвърляне компетенцията на специални

арбитражен съдъ, предвидена въ закона отъ 13 мартъ 1915 г., на окръжния съдъ въ София.

Следователно, законътъ отъ 13 мартъ 1915 г. остава въ сила относно рекламациитъ на дружеството за постройката на желѣзницата Търново—Тръвна—Борушица.

Г. г. народни представители! Само отъ дотукъ прочетенитъ документи се вижда, доколко е сериозно положението, когато се счита, че промѣняването на законодателството и установяването на нашия арбитраженъ съдъ гарантира правата на Българския фискъ и на българската държава. За всичката тая работа ние видѣхме въ 1921 г. да се шири „величавата“ фигура на г. Александъръ Ботевъ, който искаше бързо да ликвидира едно предприятие, за лично облагодетелствуване, въ вреда на държавата.

Въ 1922 г. вече българската държава, въ лицето на тогавашнитъ си министри, взема нови ангажменти, едни ангажменти, които можеха да бждатъ въ много отношения съдбоносни, за да можемъ действително да задържимъ закона отъ 1915 г., да приемемъ и чужденцитъ. Европейцитъ много добре разбиратъ своитъ интереси въ тая работа. И, ако бихте поискали една анкета, тя ще ви установи, че тогава Петъръ Яневъ е командувалъ прочутия международенъ мошеникъ Коста Тодоровъ, пълномощенъ министъръ тогава и фактически управляващъ легацията въ Бѣлградъ, че същевременно съ единъ отъ притежателитъ на акции по предприятието Търново—Тръвна—Борушица сж шарили секретарьтъ на легацията Трънка, който сжщо е притежавалъ акции и викалъ чужденци на помощъ, сжщо и управляющиятъ легацията г. Савовъ. Значи, когато една държавна властъ се е смѣсила между даваджията и управлението, за да може да се опредѣли подсъдността на толкозъ важни Зарадъ насть власти, моралътъ не е игралъ никаква роль по отношение на народното представителство. Ние можемъ да викаме, може да се възмущаваме и т. н. по нѣкои работи, които днесъ се съглеждатъ тукъ, но, г-да, ние имаме ангажирана българската държава да върви по единъ неприкритъ за нея начинъ, а европейцитъ държатъ на мнението си по тия въпроси.

И азъ ще си позволя, г. г. народни представители, да прочета още нѣколко документи — справедливостта изисква това — за да видите начина, по който се е процедирало, и за да видите, благодарение на тия работи, какви други работи се създаватъ по-нататъкъ.

Ние имаме вербална нота на французката легация отъ 30 декемврий 1921 г.: (Чете) „Французката легация има честъ да привлече вниманието на царското Министерство на външнитъ работи върху молбата, адресирана до българското правителство отъ компанията на желѣзнопътната линия Търново—Тръвна—Борушица, съ която иска образуването на единъ арбитраженъ съдъ, който да разгледва затрудненията, изникнали между нея и българското правителство. Искайки образуването на единъ арбитраженъ съдъ, това дружество се базира върху българския законъ.“ Въ действителностъ съществува единъ указъ отъ 13 мартъ 1915 г., който предвижда единъ единственъ членъ, че конфликтитъ между царското правителство и разнитъ желѣзнопътни предприятия ще бждатъ уреждани отъ арбитраженъ съдъ, състоящъ се отъ трима членове, единиятъ назначенъ отъ българското правителство, другиятъ отъ предприятието и най-после единъ суперарбитъръ, избранъ по искането на българското правителство отъ правителството на една отъ великитъ сили“.

Имаме вербална нота отъ 24 януарий 1922 г., въ която се иска по-скоро да се отговори на тази вербална нота, която току-що прочетохъ.

Имаме друга една нота № 5222 отъ София отъ 16 ноемврий 1922 г. — г-да, запомнете датата — (Чете) „Съ нота си отъ 28 февруарий т. г. № 2963 министерството уведоми легацията, че, понеже проучването на рекламациитъ на предприятието по постройката на желѣзницата Търново—Тръвна—Борушица е доста напреднало, благодарение на положенитъ за тази целъ грижи, Главната дирекция на желѣзницитъ и пристанищата ще уреди единъ арбитражъ за ликвидиране смѣткитъ на поменатото предприятие. При това, вмѣсто обещаното ликвидиране, българското правителство приготви презъ м. юний 1922 г. единъ законопроектъ за измѣнение на закона отъ 19 февруарий 1915 г., относително учредяването на по-горе поменатия арбитражъ въ ущърбъ на предприятието, но, като взе предъ видъ възраженията на заинтересованитъ, българското правителство оттегли приложения законопроектъ. Тоя помирителенъ жестъ накара легацията да заключи, че въпросътъ ще бжде окончателно разрешенъ, съгласно съществуващитъ законни постановления. За своя голѣма

изненада, обаче, легацията току-що узна, че българското правителство е приготвило единъ новъ законопроектъ, тоя пътъ за тълкуването на закона отъ 19 февруарий 1915 г. Това тълкуване отнема на предприятията отъ категория Търново—Тръвна—Борушица преимуществото да бждатъ ликвидирани отъ единъ арбитраженъ съдъ.

„Дружеството за предприятието по постройката на желѣзницата Търново—Тръвна—Борушица е поднесло на Министерството на желѣзницитъ, пошитъ и телеграфитъ колективни възражения противъ гласуването на законопроекта, за който се касае, преписътъ отъ които възражения инженеръ Трънка изпрати на легацията“.

За отбелязване е, г-да, че когато ще се предприеме какъвто и да било актъ — то се знае, отъ чужденци, това се вижда отъ дѣлата — веднага се съобщава. И, действително, има протестна телеграма противъ тогавашния министъръ на желѣзницитъ, Христо Маноловъ, преди още неговиятъ законопроектъ да е прескочилъ прага на министерството, преди още да е билъ внесенъ въ Народното събрание.

Вербална нота отъ 16 февруарий 1922 г. (Чете) „Нотата си отъ 28 февруарий Царското правителство събщи“ — това не е важно, нѣма да го чета.

Н. Стамболисвъ (з. в): Прочетете и тази нота.

Министъръ Р. Маджаровъ: Същѣто копие е. Азъ държа на ваше разположение дѣлата архива. (Възражения отъ земледѣлцитъ)

К. Томовъ (з): Г. Маджаровъ! Наистина, това сж автентични документи, но нито Вие, нито министъръ-председателътъ, нито който и да е отъ тази трибуна нѣма да отпече, че бѣше тежко положение, въ което се намираше България презъ 1922 г. — само четири години следъ подписването на Ньойския договоръ за миръ — и че желанието на всички западноевропейски капиталисти бѣше, чрезъ своитъ правителства да уредятъ своитъ смѣтки чрезъ натискъ надъ нашето правителство.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ съмъ доволенъ отъ Вашата констатация, съ която признавате, че положението на България предъ чуждия свѣтъ днесъ е несравнено по-добро, отколкото е било презъ ваше време. (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ)

К. Томовъ (з): Г. министри! Не Вие го направихте такава, а 10-тъ години, които преживѣха народитъ следъ войната. Ако вземемъ да преценимъ, какво е било положението следъ четири години отъ войната и следъ 10 години отъ войната, тогава ще видимъ, кога е било по-добро положението на България. (Възражения отъ сговориститъ) Дали днесъ положението на България е много по-добро, показва фактътъ, че Вие нѣколко пъти по разни законопроекти тукъ ни казвате: „Какво да правимъ, когато го искатъ другитъ“.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ние, г. Томовъ, никога не сме ходатайствували за интереси на чужденци и изобщо за интереси противъ нашата държава — никога; тогава, когато ваши представители, ваши чиновници, даже, за жалостъ, нѣкои министри, тукъ (Сочи досието на министъръ Р. Маджаровъ) се доказва, че сж ставали проводници на такива работи. (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ)

Д. Дерлипански (з. в): Само че вие станяхте ортаци съ чужденцитъ, за да вземете Народната банка отъ рѣцетъ на българския народъ.

К. Томовъ (з): Вие докарахте чужденци да управляватъ финанситъ на България.

Отъ сговориститъ: А-а-а! (Възражения)

Н. Кемилевъ (д. сг): Това е безсрамие!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще говоримъ по това.

Д. Дерлипански (з. в): Вие си промѣнявахте подданството, ставяхте чужди подданици, за да спасите банкитъ си. (Възражения отъ сговориститъ)

Д. Гичевъ (з. в): Г. Маджаровъ! Всѣка нота има отговоръ. Четете и отговоритъ.

Н. Стамболиевъ (з. в): Г. министре! Ние желаем да прочетете и отговорите на всяка една нота, за да има пръзка. Това е от значение. Защото иначе остава убеждението, че има ноти, на които няма отговор.

Министъръ Р. Маджаровъ: Къмъ тамъ отивамъ.

П. Анастасовъ (с. д): (Къмъ сговориститъ) Когато бяха заплашени банките ви, вие вдигнахте чужди знамена.

Н. Кемилевъ (д. сг): Петре! Тебе какво те безпокои това? Въ тази работа ти не си ортакъ!

Ц. Табаковъ (зан): Ортацитъ сж отгатакъ. (Сочи сговориститъ)

Министъръ Р. Маджаровъ: Въ това време, г. г. народни представители, работата започва да взема другъ характеръ, защото въ казанитъ предприятия почватъ да участвуватъ все повече и повече заинтересовани лица, имената на които се срѣщатъ въ всички документи, които се намиратъ тукъ (Сочи досието си). И въ края на 1922 г. се почва една кампания по отношение непрѣмнното установяване на закона.

Но преди тази работа, питате ме, какъвъ е отговорътъ.

Г. Маноловъ, за когото не мога да не кажа, по справедливостъ, че е билъ единъ достоенъ министъръ, въпрѣки всичкитъ протести, които се правятъ, изготвя първия законопроектъ презъ м. май, който ви цитирахъ; той прави единъ докладъ, който е на разположението ви да го четете, съ който иска действително да запази интереситъ на държавата и да промѣни онази клауза, която преди войната е била добра, но следъ войната става опасна — за чужденцитъ арбитри. Следъ като пада първиятъ законопроектъ, вследствие на протеститъ, които ви прочетохъ, той внася вторъ съ дата 13 октомврий 1922 г., съ който пакъ иска да бѣде измѣненъ законътъ въ смисълъ да бѣдатъ допустнати експерти. Но, г. г. народни представители, и този законопроектъ, както ще видите по-нататкъ, е билъ отгеленъ.

Сега, следъ този исторически прегледъ, който ви направихъ по отношение на работитъ, които сж станали до началото на 1923 г., въпросътъ не е да търсимъ поука за себе си, но да дадемъ едно правилно тълкувание. Действително, тогава държавата се е намирала въ лошо положение. Нейното положение, обаче, е било влошено отъ действията на органи на властта въ България, като се почне отъ обикновения чиновникъ и се стигне до висшитъ магистрати въ страната, каквито сж министритъ, които продължаватъ да влошаватъ положението на България, услужвайки на чужди интереси, на интереситъ на чужди подданици. Е добре, ако тогава сме се намирали предъ този страхъ да отидемъ предъ чужди сѣдилища, при тежкото положение на България и при факта, че нѣкои отъ акционеритъ въ предприятията си промѣняватъ подданството, питамъ азъ: нима това, което е станало по-късно съ закона отъ 1924 г., който законъ е билъ внесенъ отъ г. Казасова, а е гласуванъ презъ 1924 г. въ времето на тогавашния управляващъ министерството на жѣлѣзницитъ г. Янаки Молловъ, не е една работа, която помогна да излѣземъ отъ едно тежко положение, и нима този успѣхъ, че законопроектътъ стана законъ, не е една гаранция, че ние действително отиваме къмъ поправилното разрешаване на спорнитъ въпроси между насъ и тѣзи предприятия въ страната? Та тъкмо този е въпросътъ, който азъ искахъ да изтъкна, защото отъ нѣколко дена насамъ по него се казва: какво ви трѣбваше арбитраженъ сѣдъ; защо отидохте къмъ него; съ това вие направихте тази и тази работа и т. н.

Г-да! Когато ще разкритикувате тѣзи четири арбитражни сѣдилища, съставени отъ български магистрати, вие трѣбва да кажете и какъ щѣше да бѣде свършена тази работа, ако въ тѣзи сѣдилища покрай чужденеца, който не знае добре положението на България, имате насреща си и покровителствуванъ чужденци за истци противъ държавата. Азъ не зная, дали ще се намѣри нѣкой отъ народнитъ представители, който да има смѣлостта да обвини нѣкого, че е билъ заинтересованъ. Азъ не обвинявамъ никого, нито отъ тази страна (Сочи болшинството), нито отъ онази страна. (Сочи опозицията) Но азъ бихъ казалъ, че въ това време хора като Александъръ Ботевъ, които при доставка на масла вземаха рушветъ, за което отидоха въ затворитъ, приемаха представителитъ на Уърлдъ Корпорейшънъ, за да имъ се предадатъ разговоритъ, които министъръ Ботевъ е водилъ съ своитъ чиновници — отъ всичко това е

ясно, че е имало ношни срещи, а министритъ никога не трѣбва да правятъ ношни срещи.

При положението на една корумпирана властъ, при една властъ, както казва г. Томовъ, изтощена, при положението на едни силни държави, които иматъ пълното право да защищаватъ своитъ интереси, и които все повече и повече настѣпватъ къмъ България, азъ мисля, г. г. народни представители, че съ прокарването на закона въ 1924 г. ние сме направили една голѣма стѣпка напредъ и сме дошли до едни задоволителни резултати.

Д. Гичевъ (з. в): Вижда се, какви сж тѣ.

Н. Кемилевъ (д. сг): Г. Томовъ! Разликата не е 10 години, а само 6—7 месеци между едното и другото положение — отъ оттеглянето на законопроекта отъ г. Манолова до прокарването му отъ г. Казасова.

К. Томовъ (з): Като българинъ, азъ изпълнихъ тогава дълга си, както и сега го изпълнявамъ.

Н. Кемилевъ (д. сг): Г. Казасовъ дойде следъ Васъ и прокара закона, а вие не можахте да го прокарате, защото имяхте корумпирани чиновници. Това е моята мисль. Но важното е, че разликата не е 10 години, а само 6—7 месеца.

Министъръ Р. Маджаровъ: Азъ констатирамъ, че Петъръ Яневъ и Александъръ Ботевъ не сж чиновници.

Д. Гичевъ (з. в): Фактъ е, че земледѣлското правителство не приложи закона преди да има възможность да го измѣни, за да може съ новия законъ да се защитятъ интереситъ на държавата, а вие го измѣнихте и видѣхте резултатитъ. Въ 1921, 1922 и 1923 г. този законъ не се приложи.

П. Гаговъ (д. сг.): Защо?

Д. Гичевъ (з. в): Защото правителството желаше да го измѣни така, че да защити интереситъ на българската държава.

Н. Кемилевъ (д. сг): Трѣбваше да бѣдете тукъ, да чуете телеграмитъ.

Н. Стамболиевъ (з. в): Сервилность е нѣмало въ земледѣлското правителство, а днесъ вие сервилничите по всички линии. Вчера платихте на Деклозиера, днесъ ще платите на предприемачитъ, утре ще платите на Гърция, други денъ на Ромъния.

Министъръ Р. Маджаровъ: Фактъ е прочетениятъ отъ мене докладъ отъ февуарий 1923 г. Министърътъ, който бѣше съборенъ, внесе предложение да се възложатъ тия спорове на абитражни сѣдилища по закона отъ 1915 г. Това е отговорътъ на въпроса, който ми се отправя. Това бѣ една втора капитулация. Първо, отмѣняватъ се закони, и второ, създава се едно право на тия, които не искатъ българско правосѣдие, съ единъ официаленъ документъ, какъвто е постановлението на Министерския съветъ. За ориенталцитъ, които иматъ нашия духъ, това може да нѣма значение, но за европейцитъ, които знаятъ, че всѣки актъ на властта дава своитъ послѣдствия, това има значение, и затова азъ мисля, че трѣбва да бѣдемъ особено внимателни.

Когато г. Казасовъ приготвяла законопроекта, почва се втора борба, която съмъ дълженъ да изтъкна предъ народното представителство. И трудно е да се изчерпватъ всичкитъ документи, защото сж много, но ще ви кажа, че пакъ се действува по сѣщия начинъ: натискъ отъ чехско правителство, протестира френското правителство за спечелени права и пр. Образува се една група отъ видни обществени лица въ Европа, която съ писма до правителството казва: „Г-да! България е продажна страна, вие не знаете да стоите на думата си; вие давате обещания и на утрешния денъ не ги изпълнявате“. Въобще искатъ на всѣка цена да накаратъ управлението следъ 9 юний 1923 г. да оттегли своя проектъ, но въпрѣки това Казасовъ настоява на своя проектъ и накарава министра на външитъ работи да съобщи на френското правителство въ отговоръ на нотата му № 890 отъ 12 августъ 1923 г., че действително чужденцитъ-арбитри ще бѣдатъ замѣнени съ българи. Законопроектътъ минава, но борбата съ туй не е свършена,

а влиза въ една трета фаза, която трябва добре да помните, ако искате правилно да разрешите въпроса. Макаръ българското правителство да е промънило закона, при все това чужденците искат или да се приложи законътъ отъ 1916 г., или българското правителство да не създава арбитраженъ съдъ, а една смѣсена комисия да реши спороветъ. Въ цѣла редица ноти се иска непременно този, който ще председателствува комисията, да бѣде чужденецъ. Предприятитѣ бѣгатъ отъ българското правосъдие и търсятъ все по-силна подкрепа, и ние сме принудени да воюваме, което се установява въ цѣла редица дипломатически документи, находящи се тукъ. Азъ нѣма да ви чета доклада на пълномощния ни министъръ въ Парижъ, г. Морфовъ, въ който той дава на европейцитѣ всички съображения, по които се създаватъ тия арбитражни сѣдилища съ български арбитри. Първо, че сѣм много дѣлата, които трябва да се решатъ; второ, че грамадното болшинство отъ акционеритѣ въ предприятията и специално въ предприятието Търново—Тръвна—Борушица сѣм българи. Съ този докладъ г. Морфовъ казва на френското правителство, че българската държава ще настоява да се подчинятъ предприемачитѣ на закона отъ 1924 г. Но, г-да, вижда се, че тази работа ще се продължи и въ единъ труденъ моментъ ние да бѣдемъ заставени да платимъ повече, отколкото трябва. А такива трудни моменти ние знаемъ, че настѣпватъ, особено когато имаме нужда отъ европейски капитали. Вие видѣхте какъ се намѣрихме на тѣсно по спора съ Дисконто-Гезелшафтъ. Затова трябваше да се бърза съ насрочването на дѣлата. Тогава се гласува законътъ отъ 1925 г., който опредѣля срока 1 септемврий, въ който предприятията да дадатъ съгласието си, че отиватъ на арбитражъ. Размѣнената кореспонденция по отношение на този законъ показва борбата, която се води. Въ една отъ нотитѣ се иска да се отиде на арбитраженъ съдъ по закона отъ 1915 г. Когато се праща тази нота отъ Външното министерство и дохожда въ Министерството на желѣзницитѣ, възражението бѣше: ние не можемъ да не се подчинимъ на закона, до 1 септемврий трябва да се явятъ всички предприятия въ сѣдилищата. Законътъ бѣше гласуванъ и предприятията дадоха съгласието си до 1 септемврий.

Г. г. народни представители! Само който знае борбата, която се водѣше, за да се гледа спорътъ съ предприятието Търново—Тръвна—Борушица отъ български арбитраженъ съдъ, борба, която водихме съ велики сили, които защитаваха интереситѣ на хора, придобили тѣхно подданство, които бѣха закупили болшинството отъ акциитѣ, само той може да прецени постигнатия резултатъ и заслугитѣ на нѣкои отъ нашитѣ колеги. Ние трябва да благодаримъ на г. Стоянъ Никифоровъ, името на когото се споменава въ тия документи, който, бидейки народенъ представителъ, помогна на българската държава, като каза: „Азъ съмъ народенъ представителъ и не мога да отида противъ правосъдието на моето отечество“. Това негово изявление се намира въ единъ официаленъ документъ, за да може да се убеди французкото правителство да не прави повече постѣпки.

Г. г. народни представители! Изтъкнахъ всичко това предъ васъ, за да установя начина, по който се е процедирало, и че законътъ отъ 1924 г., който постанови арбитражитѣ да бѣдатъ българи, и законътъ отъ 1925 г., който даде срокъ на предприятията да отидатъ предъ арбитражнитѣ сѣдилища, сѣм резултатъ на една голѣма борба и че тѣхното прилагане е отъ полза за България и гарантира интереситѣ на фиска. Та първото възражение, което се правѣше по отношение на арбитражнитѣ сѣдилища, че тѣ били една лоша институция, пада, като се има предъ видъ тая борба, която българската държава е водила и която азъ ви нарисовахъ, както и резултатитѣ, които сѣм добити.

Повдигна се тукъ другъ единъ въпросъ отъ почитения г. Януловъ. Той каза: „Понеже сѣм били направени цесии отъ предприемачитѣ, предприемачитѣ сѣм загубили правото да се сѣдятъ съ държавата, а пъкъ държавата, вмѣсто да се споразумѣе съ Българската народна банка, отива да се сѣди съ предприятията“. Това твърдение би било сериозно, ако бѣше вѣрно, че има цесии. Всички цесии, за които говори г. Илия Януловъ и които ги имамъ тукъ въ преписъ, сѣм договори за специална текуща смѣтка.

И. Януловъ (с. д): Ще ги видимъ въ комисията какви сѣм. Изпълнителнитѣ листове сѣм на името на Българската народна банка. Запитайте въ Върховната смѣтна палата.

Министъръ Р. Маджаровъ: Макаръ и да не адвокатствувамъ отъ 8 години насамъ, ще ми позволи г. Януловъ да

разбирамъ правото поне толкозъ, колкото го разбира той. Чета въ единъ отъ договоритѣ, които сѣм тождествени, освенъ единъ: „Българската народна банка, Сѣмфийски клонъ, съгласно писмото на централното управление на банката отъ 16 януарий н. г. подъ № 827 откри на казаното дружество единъ кредитъ по специална текуща смѣтка въ размѣръ на 1.500.000 л. съ 7% годишна лихва подъ солидарното поръчителство на Рачо Петровъ, Гевевъ, Серафимовъ, Боневъ, Тодоръ х. Петровъ“ и т. н.

П. Анастасовъ (с. д): Да чуемъ кои ще разбератъ нѣщо отъ 9 юний.

Министъръ Р. Маджаровъ: Г. г. народни представители! Цесията има съвсемъ другъ характеръ, а тукъ имате текуща смѣтка — откриватъ ви кредитъ отъ 1.500.000 л. и ви взематъ лихва. Когато имате цесия, това значи прехвърляне на собственост и не носи лихва. Азъ мисля, че това е достатъчно г. Януловъ да разбере, че е попадналъ въ една голѣма грѣшка, смѣтайки, че има цесия, съ което искаше да хвърли единъ упръкъ по отношение на арбитражнитѣ сѣдилища.

И. Януловъ (с. д): Въ комисията ще се изнесатъ всички тия документи. (Възражения отъ сговориститѣ)

Н. Кемилевъ (д. сг): Нѣма да има никаква комисия.

П. Анастасовъ (с. д): Какъ ще отиде въ комисията, когато сте лапнали всички по нѣщо. Не се заблуждаваме ние, знаемъ, че сте все арбитражни.

Н. Кемилевъ (д. сг): Нѣма да отиде въ комисията, защото най-напредъ хора отъ вашата срѣда казаха, че трябва да се вложи разумъ въ предложението на г. Януловъ. Това предложение, въ което нѣма разумъ, какво ще се праща въ комисията? Така каза г. Чешмеджиевъ: „Трябва да се вложи малко разумъ въ него“.

И. Януловъ (с. д): Разумътъ е въ истината.

Н. Кемилевъ (д. сг): Четете дневницитѣ и ще видите, че го каза Чешмеджиевъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Казва го и г. Пастуховъ съ подписа си въ в. „Народъ“ отъ снощи, че това било предложение, колкото да се повдигне въпросътъ, че не е сериозно.

И. Януловъ (с. д): Не е вѣрно.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Четете в. „Народъ“. Г. Януловъ! Ще направите една добрина, ако си седнете и спокойно слушате.

И. Януловъ (с. д): Азъ защитавамъ истината.

П. Анастасовъ (с. д): В. „Народъ“ писа, че ще измѣните на декларацията, която дадохте преди една година и измѣнихте. Ние знаехме, че ще направите нѣщо, а Вие нищо не направихте.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ ще чета какво съмъ декларираа.

П. Анастасовъ (с. д): Вие обещахте да направите нѣщо, а нищо не направихте.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще видимъ какво съмъ обещавалъ; искате нѣщо, ама не знаете какво.

П. Анастасовъ (с. д): Така оракулски говорите, че не може да Ви разбере човѣкъ.

Министъръ Р. Маджаровъ: Въпросътъ за защитницитѣ на държавата бѣше сложенъ въ доста партизанска форма презъ 1921 г. отъ заинтересовани хора. Защитата играе решающа роля въ тия дѣла. По избора на защитата Парламентътъ може да търси отговорности, както правятъ всички парламенти, но не забравяйте, че защитата по всички арбитражни дѣла се председателствуваше отъ г. Александъръ Малиновъ. Защитникъ на държавата бѣше и известниятъ юристъ г. Петъръ Джидровъ, защитникъ на държавата бѣше и г. Петко Стояновъ, професоръ по финансова наука; защитникъ на държавата бѣше и

г. Миланъ Марковъ, известенъ адвокатъ въ България; защитници на държавата бѣха още и г. Цвѣтанъ Пупешковъ и г. Алекси Поповъ, които сж бивши съдии въ Върховния касационенъ съдъ.

II. Анастасовъ (с. д.): И Митко Бошняковъ бѣше защитникъ на държавата.

Министъръ Р. Маджаровъ: Ако бѣше ми разрешено да взема книжари за защитници на държавата, щѣхъ да взема Васъ.

При избора на защитниците на държавата не се е партизанствувало, а сж се търсили хора, които иматъ най-голъми познания.

Г-да! Тази защита играе роль не само при помирителнитъ записи, но и при избирането на арбитражъ, за които азъ ще кажа нѣколко думи и ще се повърна пакъ на мисълта си. Срещу арбитражния съдъ, който се състави отъ г. Казасовъ и който бѣше продълженъ отъ мене съ назначението на арбитражъ по другитъ три дѣла, съ които се приключи, днесъ се направи едно ново възражение, подкрепено съ една нова юридическа теория, отъ г. Чешмеджиевъ. Последниятъ днесъ казваше: „Намѣрихме най-сетне разковничето. Тукъ не се касае нито да направимъ една девалоризация, нито да влизаме въ разбирателство на решенията. Тукъ трѣбва веднѣжъ за винаги да кажемъ, че сж постѣпили неправилно, защото министритъ, намѣсто да назначатъ единъ съдъ, както е казано въ закона, назначили сж нѣколко съдилища“. И той се силаваше на закона отъ 1915 г., който казва, че се назначава единъ арбитраженъ съдъ да разреши тѣзи и тѣзи спорни въпроси.

Г. г. народни представители! Г. Чешмеджиевъ се явява въ съдилищата. Той е юристъ и знае, че има единъ Касационенъ съдъ, но той има нѣколко отдѣления. Г. Чешмеджиевъ знае, че има единъ Пловдивски апелативенъ съдъ, единъ Русенски и единъ Софийски, но тѣ иматъ нѣколко отдѣления. И когато законътъ говори даже за мирови съдия, той подразбира подъ мирови съдия може би 100—150 мирови съдии. Това е смисълътъ на закона. Законътъ дава само понятието за института, който се назначава, а неговитъ подраздѣления зависятъ вече отъ по-нататъшното приложение на закона. Какво е приложението на закона? На всѣко предприятие се дава право да може да си избере свой арбитражъ. На държавата сжщо се дава право да си избере арбитражъ. Отъ двамата арбитражи на странитъ се избира пѣкъ суперъ-арбитражъ или го избира Касационниятъ съдъ. Е, г. г. народни представители, когато има 10 предприятия, може да има единъ съдъ, ако 10-тъ предприятия имаха единъ свой арбитражъ; и държавата тогава щѣше да посочи единъ. Но предприятията нѣмаха единъ арбитражъ. По Варненското пристанище арбитражъ на предприятието бѣше г. Фаденхехтъ; той бѣше и по втория и по третия цикълъ отъ дѣла, но по отношение на другитъ дѣла арбитражъ на предприятията бѣше г. Христо Филиповъ. Прилагайки закона отъ 1915 г., допълненъ и измѣненъ въ 1924 г. и 1925 г., какъ ще можемъ ние да съставимъ единъ арбитраженъ съдъ, като лишимъ странитъ отъ правото да си избератъ свой арбитражъ? Г-да! Това схващане на закона не издържа никаква критика. Но то е полезно само въ единъ случай; въ него има нѣщо здраво по отношение на една работа — да можемъ да видимъ отъ такива тълкувания, че не можемъ да намѣримъ друго сериозно нѣщо, за което да се заловимъ.

Г. г. народни представители! По отношение избора на арбитражъ отъ страна на държавата ще кажа, че ги избиратъ Касационниятъ съдъ. По приложението на закона отъ 1925 г. падна се да ги избира инспективниятъ министъръ въ Министерския съветъ. Е добре, азъ ще дамъ характеристика на господата, които сж избрани да решаватъ тѣзи арбитражни дѣла. Защото покрай голѣмата юридическа фигура на г. Малиновъ, голѣмиятъ съветникъ, и на неговитъ другари, когато азъ дамъ характеристиката и на арбитражъ, г. г. народни представители, ние ще трѣбва повече да слушаме тѣхното мнение, отколкото нашето, защото ние не сме достатъчно компетентни. Когато има да се решаватъ дѣла, гледатъ се юриститъ, които ги решаватъ — тѣй се постѣпва въ добре благоустроенитъ страни.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Това съвсемъ не интересува Камарата.

Министъръ Р. Маджаровъ: Г. Смиловъ! Ако Васъ не интересува . . .

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Съгласете се, има единъ принципиаленъ въпросъ, който се повдигна: трѣбва ли Камарата да си присвои съдебни атрибуции? Не може, защото основниятъ законъ го забранява. Сега какво ни занимавате?

Министъръ Р. Маджаровъ: Излѣзте да го кажете на грибуната.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Една Камара не може да се занимава съ съдитѣ. Вие си противоречите. Отъ една страна защитавате самостоятелността на съдебната власт, а отъ друга — ще доказвате сега дали съдитѣ сж заслужили или не. Недейте унижава принципа.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Смиловъ! Две седмици търпимъ тукъ да слушаме. Азъ влизамъ въ Вашето положение — Вие изгубихте търпение да ни изслушате въ едно заседание.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Какъ ще загубимъ търпение?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Изслушайте сега инспективния министъръ, който трѣбва да даде отговоръ на всички приказки и на всички тоя шумъ, който се вдига.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Нима е потрѣбно?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Потрѣбно е да се отговори. Азъ по бихъ билъ съгласенъ съ Васъ, но какво да права като е потрѣбно.

Министъръ Р. Маджаровъ: Ако азъ се разправяхъ само съ г. народния представителъ, който ме прекъсна, щѣхме лесно да се разберемъ може би. Но азъ говоря предъ едно по-голъмо събрание.

Н. Кемилевъ (д. сг.): Разбиваме демагогията.

Т. Константиновъ (нац. л.): Каква демагогия? Трѣбва да бждемъ по-обективни, особено министърътъ.

Н. Кемилевъ (д. сг.): Г. Маджаровъ! Недейте отговаря.

Т. Константиновъ (нац. л.): Вие унижавате Парламента. Какъ може така? Ще се говори за характери на съдии отъ Касационния съдъ!

Нѣкой отъ сговориститъ: Защо не направи това възражение на онѣзи господа (Сочи лѣвицата), които говориха?

Т. Константиновъ (нац. л.): Нѣма смисълъ да правимъ тукъ преценка на характеритъ на съдитѣ. Това нѣма значение — разберете го. Вие попадате подъ влиянието на лѣвицата.

Министъръ Р. Маджаровъ: Пазете се да не ви чуе г. Пастуховъ, защото той ви го каза: „Вие забъркахте тази каша“.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Каква каша?

Министъръ Р. Маджаровъ: Законътъ отъ 1915 г.

Б. Смиловъ (нац. л. о.): Азъ ли съмъ забъркалъ тая каша?

Министъръ Р. Маджаровъ: Сега мълчи.

Г. г. народни представители! Покрай арбитражъ — председателя на Касационния съдъ, главния прокуроръ на Касационния съдъ, главния прокуроръ на Административния съдъ и председателя на Върховната смѣтна палата — има назначени двама други арбитражи: г. Паджаревъ и г. проф. Данаиловъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Г. г. народни представители! Часътъ е 8.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Съ огледъ на толкова изгубени дни, съ огледъ на загубитъ, които текатъ за държавата, защото всѣки денъ плащаме 35.000 л. лихви за едни пари, които стоятъ безъ лихва, азъ моля почитаемото народно представителство да се съгласи да поработимъ тая вечеръ до изчерпването на въпроса.

Председателстващ А. Христов: Които приемат на правеното предложение от г. министър-председателя, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема. Продължавайте, г. министре.

Министър Р. Маджаров: Г. г. народни представители! Като арбитър бѣ избранъ единъ юристъ отъ Парламента, г. Падаревъ. Той бѣше защитенъ отъ опозицията. Избранъ бѣ и г. Данаиловъ, който освенъ чѣ бѣше избранъ отъ Министерския съветъ, но представляваше една голѣма сила и като юристъ, и като човѣкъ, който е работилъ и боравилъ въ литературата, по народното стопанство. И тъймо въ арбитражитъ, въ който тия две политически лица бѣха поставени случайно, не се атакува г. Данаиловъ поради низката девалоризация и другиятъ — поради особеното му мнение. Г. г. народни представители! Азъ засѣгамъ въпроса за избора на защитниците и за избора на арбитражитъ и по друго едно съображение.

Кой е този, който изработва помирителнитъ записи? Днесъ се критикува, че въ помирителнитъ записи бѣл поставенъ въпросътъ за валоризацията. Е добре, въпросътъ за прилагането на валоризацията — дали добре е приложена или не — е въпросъ на сѣда, който го е разрешилъ. Но, за да бѣде този въпросъ поставенъ въ помирителнитъ записи, това се дължи на сѣщитъ тѣзи магистрати, които ние познаваме, и на тази защита, на която бѣхме предоставили пълното право да опредѣли какво трѣбва да стане съ въпроса за валоризацията. При първия процесъ, още въ времето на г. Казасовъ, въпросътъ е билъ поставенъ, за да не бѣде държавата осѣждана да плати въ злато. А когато настѣпватъ другитъ процеси — понеже отъ единъ ние минахме на други осемъ процеси, въ които се касаеше за 80 милиона златни лева, които се равняватъ на около 2 милиарда и нѣщо книжни лева — трѣбваше наново да се повдигне въпросътъ и тогава, мога да кажа, единодушно както защитата ни, така и арбитражитъ поставиха въпроса за валоризацията. И при поставянето на този въпросъ въ последнитъ процеси се прибави и втората клауза на г. Джидровъ, за да може още повече да се гарантира държавата, като се предоставя право на защитата да пледира и да сѣдза по-низко отъ валоризацията, за да не бѣдемъ осѣдени да платимъ златни левове.

Г. г. народни представители! Какво значи това — защото и правосѣдието е въра, както всѣко нѣщо — какво значи това, когато ние виждаме най-знатни хора, които сѣ въ състава на арбитражитъ сѣдилища, и най-компетентни хора, които сѣ въ защитата, да опредѣлятъ така начина, по който ще се решава въ тѣзи сѣдилища? Нима това не е гаранция по отношение на издаденитъ решения? Ние можемъ по-нататъкъ да бѣдемъ недоволни отъ издаденитъ решения, но въпросътъ не може да бѣде третиранъ по начина, по който се третира днесъ.

Минавамъ сега, г-да, върху важния въпросъ за валоризацията. Никой не е чѣлъ решенията. Азъ казахъ, въпросътъ е поставенъ по искането на защитата или съ съгласието на арбитражитъ, значи съ съгласието на странитъ, които предварително се викаха да дебатирайтъ. Отъ туй, което, както ви казахъ въ началото на моята речъ и се намира въ много документи, се вижда, че можа да възтѣржеествува българската държава въ борбата, която бѣше почнала още въ края на войната, презъ 1918 г., и продължила до помирителния записъ отъ 17 декемврий 1923 г., за да се гарантира отъ едно евентуално осѣждане да заплати въ злато, което щѣше да бѣде тежко за нея. И, г. г. народни представители, като е въпросъ за помирителния записъ, азъ държа тукъ и почерка на лицата, които сѣ го писали.

Отъ лѣвицата: Е?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Да, да, защото тукъ се повдига въпросъ за това, кой билъ предоставилъ на арбитражитъ да си опредѣлятъ заплатитъ. И нѣкои имаха безсмислеността — да не кажа друга дума — да реватъ постоянно по вѣстниците и да троятъ душата на този народъ.

Министър Р. Маджаровъ: Г. г. народни представители! Азъ казахъ, че ние сме политическо събрание. Азъ знамъ защитници политически хора, които, преди да приематъ да бѣдатъ защитници, отидоха да питатъ своитъ политически партии. Азъ знамъ защитници въ арбитражни дѣла, които действително ме предупредиха. Азъ мога да твърдя, напр., че г. Джидровъ, защитавайки държавата, действуваше съ

знанието на политическата си организация, и тогава, макаръ да имаше решение за валоризацията, никому не дохождаше на умъ да обвинява г. Джидровъ за това, чѣ билъ за валоризацията.

Н. Топаловъ (д. сг): Единъ въпросъ, г. министре. Имало ли е такива, които не сѣ били приети за защитници на държавата или за арбитражи, и дали тѣ сѣ питали своитъ партии?

Министър Р. Маджаровъ: Не знамъ да има такива.

Н. Топаловъ (д. сг): Напр., г. Януловъ.

Министър Р. Маджаровъ: Азъ знамъ само, че Радикалната партия забрани на г. Ганева да участва, а разреши на г. Петко Стояновъ. Знамъ сѣщо това, което Ви казахъ за г. Джидрова, и мисля, че и авторитетътъ, политически и мораленъ, на г. Малинова му позволява да разреши въпроса, безъ да пита, макаръ да знае отъ практика, че и той често пѣти се допитва до другаритъ си. Ето защо, азъ мисля, че, като се гледа по такъвъ начинъ на въпроситъ, трѣбва по-трезво да се разсѣждава отъ тая трибуна.

Г. г. народни представители! Отъ завчера ние слушаме че се държатъ тукъ речи и да се даватъ тълкувания по въпроса за валоризацията. Азъ ще си позволя да ви покажа, че валоризацията не е нѣщо, което единъ арбитраженъ сѣдъ е решилъ случайно. За сѣдилищата този въпросъ се решава съ чл. чл. 8 и 29 отъ поемнитъ условия. По-ясно се разбира въпросътъ — това може би ще го кажатъ други мои другари — отъ чл. 8 отъ поемнитъ условия, кѣдето изрично е казано, че се плаща въ злато. Това е въ поемнитъ условия. Не вѣрвамъ да се намѣри човѣкъ, който съ спокойна съвѣст може да обвини г. Джидрова въ пристрастие и въ защита на предприятието, и ето сѣщиятъ г. Джидровъ въ книгата си „Отговорността на държавата по арбитражитъ дѣла“ дохожда до заключението, което ви е известно. Той е авторъ на това спасително срдѣство, което ние имаме въ арбитражитъ, за да можемъ да девалоризираме. Азъ се спирамъ съ малко думи на въпроса за арбитражитъ, за да видите тази клауза, която е поставена отъ г. Джидровъ. И азъ съжалявамъ, че се намѣриха хора да казватъ, че сме прескокнали закона, когато четири състава последователно, единъ подиръ другъ — съ изключение на едно, който е останалъ на особено мнение — единодушно сѣ решили, че държавата е длъжна да плати въ злато. Въ решението на сѣда по Варненското пристанище, по отношение на валоризацията, е казано: (Чете) „Съ пунктъ 2 на помирителния записъ отъ 17 декемврий 1923 г. на помирителния сѣдъ е възложено да се произнесе по валоризацията, по която да стане изплащането на евентуално присѣденитъ суми. Въ чл. 100 отъ поемнитъ условия е предвидено, че плащането на сумитъ по предприятието трѣбва да стане въ злато, но се допуша и плащане въ сребро съ ажио, ако има такова. Обаче странитъ съ уговореното въ пунктъ 2 на помирителния записъ сѣ отстѣпили отъ точното прилагане на чл. 100 отъ поемнитъ условия и сѣ предоставили решението на въпроса на помирителния сѣдъ. Сѣдѣтъ, като има предъ видъ настѣпилото следъ сключването на договора и къмъ времето на разглеждането на дѣлото коренно изменение въ цѣлия общественъ и стопански животъ и че при такова положение точното прилагане на условията на договора по плащанията се явява невъзможно, безъ да се постави една страна въ такива отношения спрямо другата, които не могатъ да произтичатъ отъ изпълнението на договора на предприятието, остава да се произнесе по валоризацията по справедливостъ и съобразно съ споменатитъ измѣнили се условия. Тази справедливостъ, споредъ схващането на сѣда, би се осществила напълно, ако се опредѣли плащането да стане съ 35% отъ златния левъ“. Значи, въ първия пунктъ на решението си сѣдѣтъ казва, че държавата е длъжна да плати въ злато.

Иде друго, второ по редъ, решение, издадено отъ помирителния сѣдъ по предприятието Борушица—Тулово—Стара-Загора. Въ него се казва: (Чете) „Главното предприятие претендира да му се заплати присѣдената сума въ злато. Наистина чл. 2 отъ договора съ дата 7 ноемврий 1906 г., сключенъ между държавата и Д. Чековъ, респективно главното предприятие, за построяване на желѣзнопѣтната линия Борушица—Тулово—Стара-Загора, и чл. 29 отъ поемнитъ условия гласятъ, щото плащанията трѣбва да станѣтъ въ злато. Така щото, съгласно договора и поемнитъ условия, които сѣ нераздѣлна частъ отъ

него, би трябвало държавата да плати на главното предприятие сумата, която му се присъжда, въ злато. Договоритъ сж законъ за странитъ и този правителъ принципъ с приложимъ за държавата, и т. н. По-нататъкъ се казва, че предъ видъ на туй, че имаме помирителенъ записъ, въ който сме отстъпили отъ началото да се плаща въ злато, като се е възприело да се девалоризира златото, присъденитъ суми се обръщатъ, като се взима 35% отъ стойността на златния левъ.

За примѣръ ще ви посоча решението на арбитражни сждъ въ съставъ: г. г. Крафти, Данаиловъ и Фаденхехтъ. Въ това решение пакъ по сжщия начинъ въ едно обстоятелствено изложение — което всѣки единъ отъ г. г. народнитъ представители, който иска да има ясна представа, може да го вземе и прочете, за да не го чета азъ цѣлото — се установява, какъ става въ Европа обезценяването на златото, какъ въ Европа държавитъ сж били принудени да създадатъ специални права и какъ въ България трѣбва да се отстъпи отъ главния принципъ, отъ главното положение, установено въ поемнитъ условия и въ договоритъ въ чл. чл. 8, 9 и 29, държавата да плаща въ злато, понеже не се ползува отъ никакъвъ мораториумъ.

Г. г. народни представители! И отъ помирителния сждъ съ съставъ г. г. Филиповъ, Пждаревъ и Генадиевъ пакъ по сжщия начинъ се признава, че трѣбва да се плаща въ злато, но по-нататъкъ въ обясненията се казва, че трѣбва да се отстъпи отъ това положение да се плаща въ злато и да се постигне една справедливостъ, като се направи девалоризация.

И така, азъ мисля, че когато имаме решение, издадено отъ такива вещи арбитражъ — за което по-рано бѣхъ апострофиранъ отъ г. г. либералитъ — когато различнитъ състави, действайки независимо единъ отъ други, сж признали, че трѣбва да се присъди по справедливостъ, за да не се разорява българската държава, като едни състави сж решили да се плати 30%, други 35%, а трети 50% отъ златния левъ, азъ мисля, че въпросътъ се приключва за насъ и когато ще дойде да гласуваме, ние ще трѣбва съ спокойна съвѣсть да гласуваме въ смисълъ, че арбитражнитъ сжди сж постигнали правилно.

Има редъ въпроси, които смущаватъ г. г. народнитъ представители и на които съ две-три бележки сѣмъ дълженъ да дамъ една характеристика. Вѣрно е, едни отъ сждилищата решаватъ да се плати 30%, други 35%, а трети 50%. Но, г. г. народни представители, ако викинете въ издаденитъ решения, вие ще видите, че и по отношение на лихвения процентъ различнитъ състави на арбитражнитъ сждилища сж издали различни решения. Насъ ни шокира само фактътъ, че единъ съставъ валоризира съ по-голямъ процентъ, другъ съставъ валоризира съ по-малкъ процентъ. Ако разгледаме решенията и по отношение на лихвитъ, ще видимъ, че и тамъ има сжщитъ разлики. На този въпросъ искатъ господата да ме наведатъ, но преди да пристѣпия къмъ него, азъ искамъ да цитирамъ нѣколко цифри. Въпросътъ е за присъденитъ суми по дѣлата, гледани отъ арбитражи българи и по дѣлата, гледани отъ арбитражи чужденци. Тукъ се нахвърлиха на българскитъ арбитражи, че сж присъдили грамадни суми и по такъвъ начинъ сж разорили държавата. Нека ми бжде позволено, г-да, вмѣсто съ честнитъ политически и партийни фрази, да си послужа съ цифритъ за назидаване. Ето цифритъ за присъденитъ суми по дѣлата, разглеждани отъ арбитражи чужденци и по дѣлата, разглеждани отъ арбитражи българи.

Отъ арбитражи чужденци е гледано дѣлото на предприятието София—Романъ. Договорната сума е 21.000.000 златни лева. Рекламациитъ възлизатъ на 6 милиона лева и нѣщо. Присъдената сума е 4 милиона лева и нѣщо; или присъдената сума представлява 67% отъ рекламираната. Присъдената сума представлява 20% отъ договорната сума. Заплатено е на арбитражитъ 175.000 л., на адвокатитъ 130.000 л. — все въ злато.

По дѣлото на предприятието Романъ—Плѣвентъ—Цюментъ, гледано пакъ отъ арбитражи чужденци, договорната сума е 20.000.000 л.; рекламираната сума е 6.000.000 л.; присъдената сума е 3.000.000 л. — 51% отъ рекламираната.

По първото дѣло на Варненското пристанище, гледано пакъ отъ чужденци арбитражи, договорната сума е 6.000.000 л.; рекламираната сума — 7.000.000 л., присъдената сума — 2.000.000 л.; все въ златни левове; или присъдената сума представлява 26% отъ рекламираната.

За третъ тия дѣла държавата е заплатила общо за адвокатите и сжди 480.000 златни лева, или 12.000.000 сегашни книжни лева.

За 10-тѣ дѣла, гледани следъ войната, по които искатъ възлиза на 75.000.000 златни лева — срещу 48.000.000 златни лева за дѣлата отъ преди войната — всѣкитъ разноси за арбитражи, адвокати и други възлизатъ на 8.232.500 л.

Отъ тия цифри, които ви приведохъ, виждате, г-да, че всѣки тия виканици си нѣматъ мѣстото. Трѣбва да престане тая врява, която не замлъква, и тия постоянни критики по решенията на арбитражнитъ сждилища, защото тѣ уронватъ до известна степенъ престижа на нашата правосъдна властъ и я компометирватъ, защото нѣма нищо чрезмѣрно извършено отъ нея. Следъ като ви приведохъ данни за присъденитъ суми отъ арбитражитъ чужденци — отъ които вие видѣхте, че сж били присъдени въ единъ случай 67%, въ другъ случай 51% отъ рекламиранитъ суми — виждате сега какво е присъдено по арбитражнитъ дѣла, гледани отъ арбитражи българи.

На предприятието Борушица—Тулово—Стара-Загора, което е рекламирало 10.000.000 л., сж присъдени 211.000 л., или 2.1%. На предприятието Царева-ливада—Габрово срещу рекламирани 2.000.000 л. сж присъдени 158.000 л. или 6.35%; на Левски—Свищовъ сж присъдени 6.85% отъ рекламираната сума; на Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница — 6.55%; на Търново—Трѣвна—Борушица — 3.84%; на Мездра—Враца—Видинъ — 18.8%; на Девня—Добричъ — 7.1%; на Русенското пристанище — 29.6%; на Свищовското пристанище — 15%; на Варненското пристанище — 2.17%.

Като сравните присъденитъ суми по последнитъ арбитражни решения, издадени отъ арбитражи българи, съ тия отъ преди войната, издадени отъ арбитражи чужденци, вие ще видите, че ние сме въ по-благоприятно положение. И заради това този повикъ, че българскитъ арбитражни сждилища сж присъдили голѣми суми, може да бжде достойнство на демагози и партизани, които гонятъ лични политически и партийни цели. Обаче задачата на управата е да изкара истината и да запази авторитета на правосъдието. Азъ ви приведохъ тия статистически данни, за да направите сравнение между претендиранитъ суми и присъденитъ и да видите, че сждилищата не сж прескочили границата — това, за което вчера тукъ ги обвинявахъ.

И, г. г. народни представители, какви сж присъдитъ по форма — още единъ въпросъ, по който ще се спра съ две думи само.

(Чете) „Присъдената сума въ злато заедно съ лихвитъ е 6.918.612. Тази сума възлиза съгласно таблица трета — удържитъ отъ ситуациитъ, отъ вземанията на предприятията и глоби 10%, неправилно удържани суми и взети материали — 4.763.389 л.“

Това сж удържанитъ суми отъ предприятията, глобитъ и стойността на материалитъ, които сж взети отъ предприятия. Цѣлата присъдена сума по отношение на извършената въ повече работа е само 2.155.023 л. Това разчленение на резултатитъ отъ арбитражнитъ дѣла, г. г. народни представители, ни установява още единъ фактъ — че голѣма клевета има и по отношение на присъдената сума и че не трѣбва поне ние да разправяме тукъ работи, които не сж вѣрни, защото въ това отношение сждитъ е действувалъ съ една планомерностъ и съ една икономия напълно въ полза на държавното съкровище. Тукъ се спомена, напр., за арбитражния сждъ, председателствуванъ отъ г. Генадиевъ, по процеса на предприятието Мездра—Враца—Видинъ и се каза, че било повече взето. Вѣрно е. Но азъ не искамъ да се спирамъ на този процесъ. Когато се е обявила балканската война, персоналитъ по строежа на линията, както и членоветъ отъ управителния съветъ на дружеството сж били мобилизирани, и тогава българската държава е турила рѣка на цѣлия инвентаръ на предприятието; нѣкои части и до днесъ се намиратъ въ рѣцетъ на държавата, а други части не сж намѣрени. Цѣла редица вагони, пълни съ прозорци и др. — не искамъ да ги изброявамъ — сж били задигнати отъ ромѣнитъ и пр. Това е голѣмъ инвентаръ, и затуй, когато ще критикувате решението за предприятието Мездра—Враца—Видинъ, вие ще трѣбва да имате предъ видъ, че най-големата частъ отъ присъденото обхваща този инвентаръ, който държавата е прибрала. Съ това се обясняватъ и по-големитъ цифри въ решението за това предприятие — понеже държавата е действувала неправомѣрно.

Когато азъ насрочвахъ дѣлата, получихъ съветъ отъ г. Джидровъ да се спогодимъ; ние бѣхме предупредени, че държавата ще бжде осждена. Но това е въпросъ на

субективно разбиране: азъ мислѣхъ, че можемъ да отидемъ на спогодяване, но моятъ замѣстникъ не се е спогодилъ. И той е билъ правъ, защото ако бѣше се спогодилъ, щѣше да стане цѣла таватура — щѣше да бѣде обвиненъ, че е ограбилъ държавата. Когато има такива процеси, по-добре е да се остави правосъдието да си каже думата докрай, окончателно. И то си е казало думата чрезъ присъдениѣ суми.

Г. г. народни представители! Азъ свършвамъ и по отношение размѣра на иска. И когато имамъ пълна вѣра въ защитата, когато имамъ и такива арбитражни сѣдии, които правятъ честъ на българското правосъдие, когато имамъ сравнението на цифритѣ — това, което е било по-рано присъждано, и сегашното присъждане — нека ми бѣде позволено, по убеждение, да кажа, че сѣдътъ никого не е облагодетелствувалъ и че казаната фраза тукъ, че сѣдътъ представлявалъ буржоазното правосъдие, както г. Калайджиевъ се изрази, че ималъ за целъ да даде на думбазитѣ и на кождеритѣ да забогатѣятъ, е една клевета.

К. Николовъ (д. сг): Праздни приказки.

Министъръ Р. Маджаровъ: Г. г. народни представители! Една нация, която воюва противъ своитѣ търговци, докарва чужденцитѣ. Тия търговци въ 1884 г., когато България започна да строи линията Вакарелъ—Царибродъ, бѣха повикани отъ покойния Каравеловъ, който имъ бѣше далъ пари отъ банката, да си направятъ по една къща, но тѣ заложиха своитѣ къщи, за да могатъ да взематъ пари и да станатъ първи национални предприемачи — една работа, която, действително, ако би се продължавала до последнитѣ дни, България може би щѣше да бѣде много по-добре поставена. Но тази работа бѣше изоставена по-нататъкъ, държавата не уреди навреме тѣхнитѣ предприятия, хората си продадоха къщитѣ, умрѣха. Днешнитѣ решения на арбитражнитѣ сѣдилища, г. г. народни представители, идатъ следъ като сѣ били разорани всички тия хора, които нѣкога представляваха гордостта на българското строителство. Иванъ Грозевъ, Ганчо Гавраиловъ отъ София, Стояновъ отъ Плѣвнѣ, Цѣровски отъ Горна-Орѣховица и Никифоровъ отъ Ловеч — всички тия хора загубиха своитѣ имоти. Тѣ ги заложиха по тия договори, за които става речъ и за които г. Януловъ говори — и отидоха въ чужда собственост. Та не бива ние да се увличаме и да викаме навсѣкжде: долу думбазитѣ и кождеритѣ! Тѣзи хора сѣ имали известни права, и чрезъ сѣда тѣ сѣ си ги получили.

Остава да се поясни последниятъ въпросъ: издаденитѣ решения могатъ ли да бѣдатъ отменени отъ Народното събрание? — Азъ не зная нито единъ парламентъ, който уважава себе си, да е направилъ подобно нѣщо. И азъ се чудя какъ можеше да има пререкания завчера тукъ между народнитѣ представители, когато се подхвърляше, че парламентътъ въ Англия е всемогъщъ. Г. г. народни представители! Въ никоя страна, където има парламентаризъмъ, той не съществува, освенъ при едно условие: раздѣленieto на съдебната, изпълнителната и законодателната власти. Съдебната, изпълнителната и законодателната власти, когато вне ги смѣсите, може би, като разсѣждате субективно, ще направите едно много добро лѣло; да кажемъ, както е въ случая, ще корегирате отъ 50% да намалите на 30%. Но утрешния день въ друга областъ това ще ни изяде главата. Нашата практика, която за голѣмо съжаление се е промѣкнала въ Народното събрание — азъ зная това отъ 20 години, отъ когато съмъ депутатъ — е била пакостна практика, противъ нея азъ съмъ се борилъ и съветвамъ и народното представителство въ днешнитѣ дни да не се подава на нея. Народнитѣ събрания не могатъ да се бъркатъ въ работата на съдебната власть. Народното събрание е гласувало законитѣ отъ 1915 и 1924 г., то си е изпълнило своята роля и задача. Изпълнителната власть е предала спороветѣ въ рѣцетѣ на сѣдитѣ, и сѣдитѣ сѣ се произнесли. Народното събрание да ги върне решенията днесъ, да стане повторно сѣдия — какви куриози ще се получатъ? Кого ще послушаме? Единъ отъ ораторитѣ се яви и ни каза: „Дайте нѣщичко“; а яви се другъ единъ отъ ораторитѣ, който пъкъ каза: „Г-да! Азъ виждамъ, че има много хубави нѣща, но вие ще тоѣбва да намалите процента, вмѣсто 50%—40%, вмѣсто 40%—35%“. Трети единъ отъ ораторитѣ сѣ яви и каза, че най-справедливо е решението на арбитражния сѣдъ, председателствуванъ отъ г. Генадиевъ. А четвърто едно мнение имаше, да се въведе касационна инстанция за решенията, следъ като тѣ сѣ влѣзли въ законна сила. И най-сетне имаме предложението на г. Янулова,

който ни казва да обърнемъ всичко съ главата надолу, който ни съветва всичкото злато да го обърнемъ въ книга, защото така страната ще бѣде спокойна!

Г. г. народни представители! Тия мнения, които се изказватъ днесъ, азъ ви ги посочвамъ само за примѣръ, за да ви кажа доколко народното представителство, когато иска да се мѣси въ функция, която не е негова, попада въ субективизмъ, въ криво разбиране и въ голѣмо невежество — мога да кажа това — по отношение на много отъ въпроситѣ, които не сѣ отъ негова компетентностъ. Ако дойде, най-мѣжнитѣ въпроси отъ юридическата материя ние да ги разрешаваме, то нашето решение ще бѣде всѣкога пристрастно, злобно и глупаво. Никога едно Народно събрание не може да издава съдебно решение. И затова, що се отнася до законодателното предложение на г. Янулова, макаръ и то да е направено по надлежния редъ — трѣбва да бѣде отхвърлено, защото не по тоя начинъ, чрезъ законъ, могатъ да се измѣняватъ издадени въз основа на законъ и по правилния редъ на нѣщата въ страната съдебни решения, влѣзли въ законна сила.

Единъ отъ последнитѣ оратори, г. Пжларевъ, казва, че може да се поправятъ съдебнитѣ решения. Но азъ питамъ: какъ? Г. г. народни представители! Цитира се Англия. Азъ ще спомена два-три случая да видите какъ въ европейскитѣ парламенти се е установила една традиция, която трѣбва да стане традиция и за българския Парламентъ. Често сѣдилищата сѣ повикани да взематъ решения по много непопулярни въпроси. Много лесно е въ политически събрания да вървите и да действувате въ хармония съ общественото мнение. Лесно е единъ ораторъ отъ тукъ, или единъ министъръ отъ тамъ да каже: „Г-да, народътъ страда, той се намира въ това и това положение, дайте да създадемъ такива и такива положения“. Ние, депутатитѣ, действуваме по съвѣстъ и като имаме предъ видъ общественото мнение. Но, г-да, има страни, гдето правосъдието е било на мѣстото си и противъ общественото мнение. Въ Франция, въ времето на процесъ Драйфусъ общественото мнение се опита да спъне правосъдието. Тогава цѣла Франция ревѣше противъ Драйфусъ. Тогава общественото мнение бѣше възбудено силно противъ тоя „евреинъ“. Наричаха го предателъ. Това накара Кавенякъ, за да угоди на общественото мнение, да напустне своята партия, и като министъръ на войната, угаждайки на общественото мнение да каже: „Забранява се на правосъдието да действува“. Но правосъдието въпреки това вървя изъ своя пътъ и докладчикътъ по процесъ Бало Бопре каза: „Може цѣла Франция да се възмушчава, да реве противъ насъ, събранитѣ 16 души касационни сѣдии, за да решаваме сѣдбата на единъ човѣкъ, обвиненъ въ углавно престѣпление. Но ние за туй сме сѣдии, за да отиваме често пѣти противъ общественото мнение, но съ закона“. Сѣщо е и съ случая у насъ. Добриятъ сѣдия не се вслушва въ общественото мнение, той гледа правнитѣ норми, които ние сме му възложили да прилага.

Г. г. народни представители! Въ Англия не само че не може да става дума да се ревизира, но не може да се споменава въобще нищо за решенията на сѣдилищата. Инакъ ще ви отлѣчатъ. Тамъ даже съмишленицитѣ на г. Калайджиевъ не смѣятъ да възстанатъ противъ държавнитѣ институти. Доколко у тѣхъ парламентаризмътъ е стабилизиранъ и могъщъ, показва обстоятелството, че за английския парламентъ се говори, че той може всичко да направи, освенъ отъ жената мжжъ, и отъ мжжа жена. При все туй, г-да, английскиятъ парламентъ никога не си позволява работи, които често пѣти нашиятъ Парламентъ си позволява. Въ английския парламентъ никога не можете да направите нѣщо, което да засѣга сѣдилищата. За туй английското публично и частно право сѣ плодъ не на парламента, а на сѣдилищата Common law, което засѣга гражданскитѣ права и е основа за личната и колективна свобода въ Англия, е създадено отъ английскитѣ сѣдии, подобно на решенията на римскитѣ претори, които въ римско време създаваха това, което ние сега наричаме римско право. И тамъ въ Англия съществува знаменитата класическа формула на Дейси, който се цитира често отъ опозиционнитѣ оратори тукъ. Азъ съветвамъ господата втори пѣтъ да прочетатъ този авторъ, когато ще искатъ да разрешаватъ конкретни въпроси, защото трѣбва да се има предъ видъ не само теорията, но и приложението ѝ отъ компетентни хора. А дейси казва: „Царството на закона, упражняванъ чрезъ сѣда; чрезъ закона — къмъ конституционнитѣ гаранции и къмъ гражданскитѣ права“. Г-да! Това е истинскиятъ парламентаризмъ. Ни кой въ Англия не се осмѣлява днесъ

да критикува решението на единъ съдъ. Въ Парижъ следъ като председателятъ Маньо осъди една бедна жена, която откраднала единъ хлѣбъ, въпрѣки изричното постановление на наказателния законъ, намѣриха се въ парламента хора да му изкажатъ похвала, а съответниятъ министъръ да бѣде противъ. Въ Англия нито похвала, нито укоръ позволяватъ. Преди 15 години, когато единъ английски съдия издаде едно решение, което е странно отъ гледище на нашитъ днешни нрави, срещу единъ крадецъ, който влѣзналъ и открадналъ единъ хлѣбъ, английскиятъ съдия се базираше на единъ законъ отъ времето на царица Ана и го оправда и осъди хлѣбъра.

Азъ цитирахъ тия примѣри — единиятъ въ Франция, когато се искаше парламентътъ да се намѣси по дълото на Драйфусъ и другиятъ, когато парламентътъ въ Англия е успѣлъ да се самоограничи. Азъ бихъ желалъ да вървимъ по пътя, по който върватъ англичанитъ, и тогава ще можемъ да считаме, че въ бъдеще нѣма да се повтарятъ тия работи, които виждаме днесъ.

Г. г. народни представители! Азъ приключвамъ своето изложение по законодателното предложение на г. Януловъ съ искане то да се отхвърли. Приключвамъ, като казвамъ, че тия отдѣлни предложения, които се направиха отъ хора отъ болшинството и отъ опозицията, не почиватъ нито на парламентаризма, нито на политическия тактъ, нито сѣ въ хармония съ нашето правно съзнание, за спазване на правовитъ норми въ нашата държава и искамъ тѣ, и еднитъ и другитъ, да бѣдатъ отхвърлени. Че азъ съмъ въ правъ пътъ, показва статията на единъ човѣкъ, който уважава себе си. Много речи се държаха, г. г. народни представители, отъ завчера насамъ, но трѣбваше да обърнете внимание на речта на г. Пастуховъ. Той водѣше война противъ лошия законъ отъ 1915 г. Трѣбваше да се минатъ 7 дни въ заседания, за да имаме снощи въ в. „Народъ“ статия съ подписа на г. Пастуховъ по въпроса, който ни интересува. Азъ повече отъ това, което той иска по постановката на въпроса, не ща. Азъ се съгласявамъ напълно съ него.

К. Пастуховъ (с. д): Е-е! (Веселостъ всрѣдъ болшинството).

Министъръ Р. Маджаровъ: Да, г. Пастуховъ. Ще чега: (Чете) „Най-малко задължаване на предприемачитъ да погасятъ задълженията си къмъ банката или служачи въ сѣщия златенъ курсъ въ какъвто имъ сѣ признати вземанията отъ арбитражитъ сѣдилища. Каквото и да се говори, не сѣществуватъ непреодолими прѣчки отъ юридическо гледище. Наистина изходитъ сѣ доста задрѣстени“. Признава, че сме въ едно положение, което не позволява да се връщаме назадъ, защото сѣ пропуснати отъ държавата много моменти, но казва: (Чете) „Все пакъ може да се намѣри начинъ, който да удовлетвори юридическата форма и да даде легаленъ видъ на всички актове. Думата не е до революционни жестове, а за правни формули, съ които ще си послужимъ, като отговарящи на законността, справедливостта и целесъобразността.“

Г. Чешмеджиевъ (с. д): Да намѣрите формитъ.

Министъръ Р. Маджаровъ: Когато лае кучето, палетата да мълчатъ.

Г. г. народни представители! Въ тази статия на г. Пастуховъ не се атакуютъ решенията. Ако въ нея се търсѣше, както въ инцидента завчера между него и министъръ Ляпчевъ, да се спаси законността, то туй спасение на законността отъ страна на Народното събрание е да не посѣга на издаденитъ решения, които сѣ взети въз основа на закони, издадени отъ Камарата. Това е единственото нѣщо, което ние можемъ да решимъ, г-да, и нѣма защо да си закриваме очитъ.

И азъ искамъ — това ще бѣде моето заключение — да не се засѣга авторитетътъ на българската съдебна властъ. Може да бѣде времененъ съдъ, но той е съдъ, той трѣбва да има своя авторитетъ. Не посѣгайте на авторитета на съдебната властъ. Защото ние имаме опити въ миналото, когато сѣ разрешавани на домашна почва нѣкои въпроси и се е разрушавало правното чувство въ нашата нация.

Но при все това, г. г. народни представители, може да се каже, че въ тия решения има дефекти. Да, нѣма решения, нѣма присѣди, въ които човѣкъ, щомъ потърси, да не намѣри дефектъ. Обикновенитъ граждани нищо не ги спѣва, тѣ могатъ да си говорятъ каквото искатъ, обаче Народното събрание не може нито на йота да измѣни из-

дадени съдебни решения. Критика може да се упражнява, но, г-да, тя трѣбва да се излѣе въ тѣ нареченитъ конституционно-парламентарни форми. И затова нашитъ дебати тукъ трѣбва да си запазятъ само политическия характеръ. Ние трѣбва да отхвърлимъ законодателното предложение на г. Януловъ и другитъ предложения, които се правятъ, и да гласуваме кредита така, както нѣ се представя отъ министъра на финанситъ, защото този е правилниятъ пътъ. Ако има отговорности, г-да, тѣ ще бѣдатъ на тѣзи, които сѣ докарали работата да бѣдатъ издадени тия арбитражни решения. Кои сѣ тѣ? Тѣ сѣ ония, които сѣ управлявали отъ 1919 г. до 1925 г. Това сѣ хората, които сѣ взели решенията на Министерския съветъ презъ 1919 г., 16 декември, които ви цитирахъ, решението отъ февруарий 1922 г., отъ априлъ 1924 г. при министърствуването на Казасовъ и отъ 16 ноември 1925 г. при министърствуването на Рашко Маджаровъ, когато той подписа помирителния записъ. Тия хора сѣ отговорнитъ. Никой не обърна внимание и азъ съмъ длъженъ да обърна внимание на това, че по законъ отъ 1925 г. вече нѣма каоинетна отговорност. Четете внимателно моя законъ и ще видите какво съдържа той по отношение изиорането на арбитритъ. Макаръ азъ да внесохъ този законопроектъ въ Министерския съветъ и да сондирахъ колегитъ си съ него, но досежно изиорането на арбитритъ, азъ съмъ отговоренъ. Г. г. народни представители! Нѣма защо да чакаме решенията, които ще бѣдатъ издадени. Когато азъ подписвамъ единъ актъ, отговорността по него поемамъ азъ. Отъ 1925 г. насамъ отговорността отъ колективна става лична, тя е на министритъ на желѣзницитъ — срѣда нѣма. Никой нѣма право да бѣга отъ отговорностъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ) Азъ съмъ се мѣчилъ, като министъръ, да поправа минали грѣшки и можахъ да направя, щото арбитражитъ дѣла да бѣдатъ дадени на български арбитражни сѣдилища. Азъ съмъ отговоренъ за тая работа, азъ съмъ отговоренъ за адвокатитъ, азъ съмъ отговоренъ, ако искате, и за арбитритъ по отношение на решенията, както и моитъ замѣстници отъ тогава насамъ.

П. Анастасовъ (с. д): Като дойде да поеме отговорностъ, бѣгате задъ границата. (Възражения отъ сговориститъ)

Министъръ Р. Маджаровъ: Вие мълчете. Г. Пастуховъ знае, че азъ никога не бѣгамъ отъ отговорностъ.

П. Анастасовъ (с. д): Не казвамъ лично за Васъ. Казвамъ общо за практиката на нашитъ държавници въ това отношение. И Радославовъ се биеше въ гърдитъ, ама избѣга.

Министъръ Р. Маджаровъ: Тукъ има да се различава отговорността до днешния день, когато ще се гласува кредитътъ отъ 160.000.000 л. по закона отъ 1925 г., които гласи, че министърътъ самъ избира арбитритъ — обърнете внимание на това — по пълномощия отъ Министерския съветъ. Тукъ се подхвърляше завчера по отношение шефа на кабинета: „Г-не! Вие отговаряте, че сте докарали България до това положение!“ Азъ вземамъ отговорността. Но съмъ длъженъ, като шефъ на едно ведомство, което има автономно управление, да кажа това.

Азъ завършвамъ. Тия два и половина часа, които ви отнѣхъ, за да ви цитирамъ цѣла редица документи, то бѣше за едно: да ви убѣдя какво действително е било направено, като почнете отъ министъръ Маноловъ презъ 1922 г., прескочите Казасовъ, минете кабинета Цанковъ и свършите съ кабинета Ляпчевъ. Презъ туй време ние минахме редъ стадии: първо, за да прехвърлимъ сѣдилищата отъ ржцетъ на чужди подданици въ български ржце; второ, за да можемъ освенъ да изпратимъ спсроветъ въ българскитъ сѣдилища, но още и да не се закупуватъ акциитъ отъ чужденцитъ, а да останатъ у насъ; и ние добихме, г. г. народни представители, едни решения, които сѣ задоволителни и изпълнихме свѣтъ дългъ. Въ България въ продължение на 10—15 години нѣ имало хора, които сѣ възлагали тази работа само на отдѣлни чиновници, тѣ да взематъ решения по тия въпроси, следствие на което сѣ нанесени голѣми пакости на държавата. Въ България е имало министри, които не сѣ искали да поематъ отговорността да решатъ тия въпроси и сѣ ги влачили 20 години, докато цѣло едно поколѣние въ продължение на 40 години погива. Въ тая България ние се намираме днесъ при едно положение, когато едно правителство намѣри авгиеви обори, които иска да изчисти. И ние ги изчистихме. И въ днешния день, когато се разпѣва на кръстъ едно управ-

ние за една изпълнена длъжност, аз съм доволен да констатирам, че когато се подписа помирителният запис за изплащането в злато, г. Джидровъ, заедно с всички защитници, каза на кабинета тогава: „Вие направихте едно историческо дѣло, защото премахнахте една язва от нашия стопански живот“.

Тая язва ще се премахне, г. г. народни представители, когато ние, изпълнявайки нашия дълг, отхвърлим предложението на г. Янулова и гласуваме кредита от 160.000.000 л. Аз ще гласувам за този кредит с покойна съвест и пълно съзнание, че премахвам една рана и изпълнявам един свой дълг на министър и на общественик във България. (Ржоплъскания отъ сговориститѣ)

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата г. министърът на правосъдието.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Г. г. народни представители! Аз ще се намѣся въ спороветѣ, които отъ нѣколко дена се водятъ тукъ, защото въ основата на въпроса, който занимава Народното събрание, и който на пръвъ погледъ се отнася до спестяването на нѣколко десетки милиона лева на държавата, лежатъ — чисто правни, много важни въпроси, по които народното представителство трѣбва да бѣде, на ясно, за да може правилно, съ познаване на това, което ще извърши, да си даде гласа.

На първо мѣсто стои единъ конституционно-правенъ въпросъ, въпросъ за отношенията, за границитѣ между законодателната и съдебната властъ, за правата и властта на Парламента, споредъ нашата конституция. По този въпросъ много се говори отъ ораторитѣ, които преди менъ вземаха думата. По този въпросъ и азъ, следъ г. министра на желѣзницитѣ, ще си кажа думата малко по-подрѣ. Но тукъ се засегнаха много други важни правни въпроси, като, напр., въпросъ за естеството и правата на помирителния съдъ, засегнаха се така сжщо въпроси отъ чисто граждански-правенъ характеръ, легнали въ основата на арбитражнитѣ решения, които разглеждаме и критикуваме отъ нѣколко дена насамъ. По тѣзи въпроси, за които, трѣбва да призная, народното представителство въ своето грамадно болшинство нѣма нуждната компетентностъ, а пъкъ нѣкои искатъ то да си даде мнението по тѣхъ, ще трѣбва да се внесе яснота. Тѣзи въпроси ще трѣбва да се поставятъ ясно, определено и безъ страстъ, безъ партизанска злоба и партизански съображения, обективно да се освѣтлятъ.

Азъ ще бѣда кратъкъ, защото ще се спра само на тия въпроси и ще оставя безъ разглеждане другитѣ частични конкретни въпроси, които се повдигнаха тукъ.

Първиятъ въпросъ се отнася за законѣрността, както нѣкои се изразяватъ, или за правилността на решенията, издадени отъ арбитражнитѣ съдилища. Тѣзи решения се подхвърляха на критика, но при критиката се смѣсиха две нѣща. Едини критикуваха решенията по сжщество, а други — отъ чисто формално законно гледище. И азъ питамъ: можемъ ли ние, трѣбва ли ние да си позволяваме да критикуваме тия решения по сжщество? Азъ питамъ ония, които си позволяваха да направятъ тая критика, тѣ, преди всичко, дадохъ ли си трудъ да прочетатъ тия решения? Азъ, които познавамъ тѣзи решения, трѣбва да заявя, че отъ това, което тѣ говориха тукъ, се вижда, че тѣ не сж си дали трудъ да прочетатъ тия решения. Не можете да критикувате едно решение, преди да сте го подробно изучили, и то не само да сте проучили самото решение, което въ случая е твърде обемисто, каквото е, напр., решението по линията Мездра—Вратца—Видинъ, обемащо 188 печатни страници, но трѣбва да познавате добре и цѣлия фактически материалъ, възъ основа на който то е издадено. Можемъ ли ние, като членове на Парламента и изобщо като Парламентъ да влизаме въ тая роля; по силитѣ ли ни е това, наша работа ли е? Азъ смѣтамъ, че се направи голѣма грѣшка, дѣто нѣкои отъ ораторитѣ си позволяха да критикуватъ по сжщество тия решения даже безъ предварително основно да ги проучатъ. Това не е наша работа, нито пъкъ можемъ и трѣбва да я вършимъ така, както я вършимъ.

Другъ е въпросъ за преценката на тия решения отъ гледище на тѣхната формална законѣрностъ. Да, подобна преценка може да се прави на едно арбитражно решение и то отъ хора сведущи по материята, познаващи законитѣ за арбитражнитѣ съдилища. Тѣзи хора могатъ да кажатъ, доколко едно решение на арбитражния съдъ отъ формално гледище е законѣрно.

Азъ ще се спра именно на този въпросъ, понеже той е първиятъ, кардиналниятъ въпросъ, по който трѣбва да си

кажемъ мнението, но не съ вота. Този въпросъ ние не можемъ да го решаваме и не трѣбва да го решаваме съ гласуване, защото това не влиза въ функциитѣ на Парламента. Обаче всѣки сведущъ по въпроса членъ на Парламента може да подложи на формална преценка, отъ гледището на законитѣ, решението на единъ арбитраженъ съдъ и да каже мнението си относно това, законѣрно ли е то или не. Ето защо и азъ ще кажа мнението си по казания въпросъ, защото той се постави и защото по него много заблуди се разпростриха. Дълженъ съмъ да кажа думата си, за да разсѣя тия заблуждения.

Каза се — това е тезата на всички, които се обявяватъ противъ въпроснитѣ арбитражни решения и които поддържатъ предложението на г. Януловъ или пъкъ правятъ свои самостоятелни предложения, че тѣзи решения сж незаконѣрни, защото арбитражнитѣ съдилища, като сж се приозначили и по въпроса за валоризацията, макаръ този въпросъ да имъ е поставенъ отъ странитѣ въ помирителния записъ, сж надминали своята компетентностъ и сж излѣзли вънъ отъ властта и правата, които специалниятъ законъ, чрезъ който тѣ сж установени, и наредбитѣ на гражданското съдопроизводство за помирителния съдъ имъ даватъ. Това твърдение споредъ мене е погрѣшно и неоснователно.

Въ какво виждатъ господа не законѣрностъ на арбитражнитѣ решения по въпроса за валоризацията? Тѣ казватъ: този въпросъ не бѣше отъ компетентността на арбитражнитѣ съдилища, защото въ специалния законъ, съ който тия арбитражни съдилища сж учредени, на имъ е дадено право да го разглеждатъ и разрешаватъ. Това бѣше тезата днесъ и на уважаемия г. Григоръ Чешмеджиевъ; тая теза се поддържа, ако се не лъжа, и отъ г. Януловъ, и отъ г. Мушановъ и отъ другитѣ. Вѣрно ли е това твърдение? За да отговоримъ на този въпросъ ще трѣбва да прочетемъ самия законъ. Ето ви закона. Заглавието му е: „Законъ отъ 13 мартъ 1915 г. за разглеждането и разрешението отъ единъ арбитраженъ съдъ на възникналитѣ между държавата и главнитѣ предприятия на желѣзницитѣ линии — изброяватъ се тѣзи предприятия — спорове досежно тълкуването и изпълнението на взаимнитѣ задължения, установени въ договоритѣ имъ“. Както виждате, въ заглавието се казва: кои спорове държавата, по силата на този законъ, отнася за разглеждане и разрешение отъ арбитраженъ съдъ. Сжщата тая мисль е повторена и въ текста на чл. I отъ закона, въ който се казва: (Чѣте) „Разрешава се на правителството да възложи разглеждането и разрешението на спороветѣ, възникнали между държавата и предприятията, изброени по-горе, досежно тълкуването и изпълнението на взаимнитѣ задължения, установени въ договоритѣ имъ, върху единъ арбитраженъ съдъ, състоящъ се“ и т. н. Какво излиза отъ самия законъ? Отъ него се вижда, че на разрешение отъ арбитраженъ съдъ се подлагатъ всички спорове досежно тълкуването и изпълнението на задълженията между държавата и главнитѣ предприятия по постройката на казанитѣ линии, спорове, произхождатъ отъ тѣхнитѣ договори. И наистина, може ли да има съмнение, както това се изтъкна и отъ нашия другаръ г. Алекси Поповъ, че най-главниятъ, сжщественитъ, основниятъ споренъ въпросъ между предприятията и държавата бѣше въпросъ относно това, въ какво се дължи, въ златенъ левъ ли или въ книженъ левъ и, ако се дължи въ златенъ левъ, трѣбва ли въ случая да се девалоризира предъ видъ настѣпилитѣ нови фактически обстоятелства, или пъкъ, ако се дължи въ книженъ левъ, трѣбва ли да се валоризира вследствие пакъ на сжщитѣ настѣпили нови фактически обстоятелства, довели до обезценяването на книжния левъ? Ами че това е основния въпросъ, който произтича отъ симитѣ договорни отношения. Толкозъ повече, че въ самия договоръ изрично се казва, че плащанията ще ставатъ въ злато ефективно, а пъкъ защитата на държавата твърди, че въпрѣки това, трѣбва да се плати въ книженъ левъ. Какъ може да се поддържа, г-да, че този въпросъ не се обхваща отъ решението на Народното събрание, което съ закона отъ 13 мартъ 1915 г. е искало всички тѣзи спорни въпроси между държавата и предприятията да се разглеждатъ и решатъ отъ единъ арбитраженъ съдъ? То би значило да не знаемъ да четемъ закона, то би значило да не знаемъ да гълкуваме закона, да се твърди, че разглеждането и разрешаването отъ арбитражнитѣ съдилища въпроса относно това, въ какво се дължи и по какъвъ начинъ дължимото ще се плати, не било отъ компетенцията на арбитражнитѣ съдилища.

Друго основание, поради което се поддържаше . . .

Г. Чешмеджиев (с. д.): Министре! Въ 1914 г., 3 декември, когато е гласуван законът, може ли да се постави въпрос за валоризация?

Министър д-р Т. Кулев: Ще ви кажа, ще дойда до това по-нататък.

Когато е създаден законът, никой не е знаел точно какви спорове страните ще повдигнат въз основа на сключените между тях договори. Затова в закона е казано общо: всички спорове досежно тълкуването и изпълнението на взаимните задължения, установени в договорите им.

Г. Чешмеджиев (с. д.): Само за ажиото.

Министър д-р Т. Кулев: Все едно дали за ажио или за валоризация.

Министър-председател А. Ляпчев: Г. Чешмеджиев! Въ 1912 г., месец октомври, има постановление на Министерския съвет, по силата на което на Народната банка се забранява да замънява банкнотите с металически монети, вследствие на което — да отговоря на Вас — оттогава за всеки човек, който иска да си запази собствеността, изниква въпросът за валоризация или девалоризация, защото ние преставаме да имаме златна банкнота, а имаме курс форсе, книжна пара, а не металическа. И още едно. Преди 1912 г. въ нашата страна имаше ажио и дизжио, вследствие на което, още когато хората са правили договори, са се уговарили, както каза г. Алекси Попов и както може би аз ще ви кажа, като взема думата. Така че недейте повдига този въпрос. Ще ви кажа още, че и с вашата кооперация „Напред“ е имало девалоризация.

П. Анастасов (с. д.): Не сте много убедителни.

Ц. Табаков (зан): Предприемачите въ каква валута ще плащат на Народната банка? (Възражения от сговористите).

Министър д-р Т. Кулев: Г-да! Аз съмтам, че всеки юрист, който не иска предвзето да тълкува цитирания от мен член на закона от 13 март 1915 г., ще се съгласи, че въ формулата, която законодателят е употребил въ този член, без всяко съмнение се обхващат и споровете относно това, въ какво се дължи и с каква пара ще се плати.

Б. Павлов (д): Може ли един закон да обхваща спорове, г. министре?

Министър д-р Т. Кулев: Ами че това е специален закон за арбитражен съд, г. Павлов. Законът има за цел да определи, кои спорове ще разрешава този съд.

Б. Павлов (д): Това значи само да се отмени онази процедура, която забранява спорът да се разглежда от арбитражен съд.

Министър д-р Т. Кулев: Аз пък твърдя, че формулата, употребена от законодателя въ този закон, обхваща и посочения от мен спор между предприятията и държавата и че арбитражният съд, като е разгледал и разрешил този спор и то по желанието на двете страни, не е излизал вън от рамките, поставени му от закона.

Б. Павлов (д): Ама не обхваща валоризацията.

Министър д-р Т. Кулев: Защо да адвокатствуваме тук; оставете ме да говоря спокойно, тъй както и аз не Ви прекъсвах, когато Ви говорехте, макар че по всеки въпрос имах поводи да Ви прекъсвам.

К. Пастухов (с. д.): Този въпрос е най-добре изчерпан от доклада на тогавашния министър Апостолов. Прочетете го и вижте какво съдържа той.

Министър д-р Т. Кулев: Е добре, тогава аз ще ви обърна вниманието и върху друго едно обстоятелство: законът от 13 март 1915 г. е потвърден съ закона от 9 април 1924 г., когато явно имаше спор и за валоризация. Можете ли сега да поддържате, че този закон не обхваща и този спор? Какво ще се препираме повече? Защо ще си кривим душата?

Друго съображение, г-да, въз основа на което противниците на арбитражните решения поддържаха, че арбитраж-

ният съд е надминал своята компетентност по въпроса за валоризацията и че въ туй отношение неговото решение е незакономерно, се заключава въ твърдението, че ние нямме закон за валоризация. И питаха тъй: кой закон дава право на съда да валоризира? Арбитражният съд — както казваше г. Мушанов — не може сам да законодателствува по тази материя, следователно, като е валоризирал въпръки закон за валоризация, той сам създава закон, който не може да бъде задължителен за Народното събрание и за държавата.

Това е една погрешна мисъл. Върно е, г-да, че у нас нма общ закон, който да определя съ какво количество обезценени днес български лева ще трябва да се плащат задълженията, сключени при пълноценния български лев, който беше почти равен съ златния лев.

Но оттук, г-да, следва ли, че щом самите страни са поставили на арбитражния съд този въпрос за разрешение, той е нмал право да го разреши? Ако имаше закон, тогава нмаше да има спор, тогава арбитражният съд щеше да приложи направо закона. Но понеже нма закон, а пък има спор, и понеже страните въ помирителния запис са предоставили на арбитражния съд да разреши и този спор, той е могъл и е бил длъжен да го разреши. Толкова повече че въ чл. 1228 от гражданското съдопроизводство, глава XI, въ която се урежда процедурата и се определят правата на помирителния съд и съдилища изобщо, се казва: „Помирительният съд разглежда и разрешава всичките разпри, които подлежат на разглеждане от гражданските съдилища, съ изключение на следующите: 1) дъла за права на лично състояние; 2) дъла, които имат свързка съ интересите на непълнолетни и на други лица, находящи се под настойничество; 3) дъла, които имат свързка съ интересите на държавата, на окръжията и на общините, градски и селски, и 4) дъла, които са свързани въ нщо съ престъпление“. Значи, помирителният съд, по силата на тази наредба, може да разрешава всички разпри, които разрешават нашите граждански съдилища, съ изключение на посочените дъла. Що се отнася до дълата, които имат връзка съ интересите на държавата, за тях се иска специален закон, а такъв закон въ случая има. Следователно, туй условие на чл. 1228 от гражданското съдопроизводство е изпълнено.

Но аз искам да обърна вниманието ви върху първата алинея на чл. 1228 и ви питам, нма нашите граждански съдилища не разрешават въпроси за валоризация? Нма ония от вас, които са адвокати, не знаят, че има маса дъла, по които нашите граждански съдилища всеки ден се занимават съ въпроса за валоризация? По този въпрос ние имаме няколко решения не само на отделения на Върховния касационен съд, ами и на общото събрание на Върховния касационен съд. Щом, значи, спорове за валоризация могат да се решават и се решават и днес от нашите граждански съдилища, то по силата на чл. 1228 от гражданското съдопроизводство, и арбитражният съд е могъл да реши тоя въпрос, щом страните са му го поставили въ помирителния запис за разрешение.

Друго едно възражение за незакономерността на арбитражните решения по отношение на валоризацията се заключава въ следното твърдение: „Този въпрос е бил вече разрешен съ закона от 3 януари 1919 г. за курса и покритието на банкнотите, издавани от Българската народна банка“. Това беше твърдението на г. Пъдарев. Той казваше: „Какъ така при наличността на един закон, който разрешава този въпрос, но един определен начин, арбитражният съд е могъл да издаде едно тъкмо противоположно решение? Въ туй отношение неговото решение е незакономерно, то противоречи изрично на един закон“.

И това твърдение, г-да, е неоснователно, защото г. Пъдарев се позова на този закон, но не го прочете, за да видимъ какво той постановява. Аз го имамъ наръка и ще ви го прочета.

Министър-председател А. Ляпчев: И не го е разбрал.

Б. Павлов (д): А-а, защо говорите така?

Министър-председател А. Ляпчев: Говоря, защото едновременно съ това аз съм валоризирал таксите по митниците, като съм казал, че тъй ще се плащат въ злато съ коефициентъ 2, 3, а сега 15, 20. Вие приказвате приказки, без да знаете същността на работата.

Б. Павлов (д): Съ законъ това може да стане.

П. Анастасов (с. д): Не бива да говоримъ така за г. Пждаревъ. Той е билъ държавенъ представителъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какъвъ и да е билъ, той е защищавалъ държавата, но толкова е разбралъ.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Този законъ е озаглавенъ: „Законъ за курса и покритието на банкнотитъ, издавани отъ Българската народна банка“. Чл. 1 отъ него гласи: „Банкнотитъ, издадени отъ Българската народна банка, иматъ сила на законно платежно сръдство въ страната.

До второ разпореджане, тѣхното обмѣняване въ злато или сребро се преустановява“.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Потвърждавамъ постановлението отъ 1912 г., отъ времето на войната.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Сега какво е постановлението на тоя чл. 1? До издаването на този законъ банкнотитъ на Народната банка не бѣха задължително платежно сръдство; тѣ имаха платежна сила до толкова, до колкото банката се ползуваше съ кредитъ въ народа. Отъ този законъ нататкъ вече тѣзи банкноти ставатъ задължително платежно сръдство. Но, г-да, какво значи задължително платежно сръдство? Това значи, че, когато срещу единъ мой дългъ азъ ви предлагамъ банкноти, вие не можете да ги откажете, вие сте длъжни да ги приемете. Но едно е, да си послужи съ това платежно сръдство за изплащане на едно мое задължение, друго е, какъ азъ съ тѣзи банкноти ще погася мое задължение, когато то гласи, напиримъ, въ злато. Тѣзи два въпроса не трѣбва да се смѣсватъ. Съ тази наредба последниятъ въпросъ не се решава.

Б. Павлов (д): Г. министъръ Ляпчевъ не е съгласенъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Напълно съмъ съгласенъ. Митата се плащатъ въ злато, но понеже златото е изключено отъ търговията, тѣ се плащатъ въ банкноти по известенъ коефициентъ. Какъ да не съмъ съгласенъ азъ? Много съмъ си съгласенъ.

П. Анастасов (с. д): На много работи Вие се съгласихте.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Вие, юриститъ, си бъркате понятията по правото. (Смѣхъ всрѣдъ сговориститъ)

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Г. министъръ-председателъ допѣлн мисълта ми. Тѣзи аргументи за валоризиране на книжната банкнота азъ щѣхъ да ги използвамъ по-подиръ, защото държавата е валоризирала нѣколко пѣли въ отдѣлни случаи. Не е вѣрно твърдението, че държавата не е валоризирала досега. Тя е валоризирала, обаче не съ единъ общъ законъ — нѣщо, което не можеше да стане, докогато нѣмахме гарантирана достатъчно валута, за да можехме да гарантираме една постоянна стойностъ на банкнотата. Но въ отдѣлни случаи ние сме валоризирали, и азъ по-подиръ ще ви кажа, кои сѣ тѣзи случаи. Единъ отъ тѣхъ ви каза г. министъръ-председателъ.

Но на въпроса. Нѣкои казватъ: „Съгласни сме, че казания въпросъ не се решава съ закона отъ 1919 г., но той се решава съ забележка II къмъ чл. 1 отъ закона за отмѣняване закона за мораториума отъ 12 май 1921 г. — забележката на дружбана Калчо Консуловъ, който — така ми разправиха — ималъ да плаща въ ефективъ и казалъ „Ще направимъ забележка да не плащаме въ ефективъ“, и измислилъ тази забележка. Ето какво казва тя: (Чете) „Всички мораторни задължения, уговорени въ злато ефективъ, се изплащатъ, вмѣсто въ злато, въ златна банкнота“. Забележете, г-да, че това е отъ 12 май 1921 г. Какъвъ е смисълътъ на тази забележка? Смисълътъ е следниятъ: понеже, следствие на закона за търговията съ злато отъ 1919 г. и на закона отъ сѣщата година за курса и покритието на банкнотитъ, споредъ който Народната банка престана да обмѣня златнитъ банкноти съ злато, златнитъ монети изчезнаха отъ пазара, то ако азъ дължа въ злато ефективъ, кредиторътъ ми не може да ме накара да платя въ злато ефективъ, защото нѣма отъ къде да го взема, а ще му платя въ златни банкноти. Но отъ къде ще взема

златни банкноти въ 1921 г., когато тѣ сѣ обеззлатени? Ще му платя пакъ съ обикновени банкноти“. Но какъ? Левъ за левъ, левъ ефективенъ златенъ съ левъ книженъ? Не. Плащането ще стане въ книжни пари, понеже тѣ вече сѣ принудително платежно сръдство, обаче по курса на златото, когато става плащането. (Възгласения отъ лѣвницата) Това е много просто, много ясно. Такова тълкуване е далъ неотдавна и Върховниятъ касационенъ сѣдъ на тази забележка.

К. Пастуховъ (с. д): До завчера не е било така, сега може да е така.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Г-да! Азъ бихъ могълъ да наведа още доводи противъ твърдението на онѣзи наши другари, които поддържаха, че арбитражнитъ сѣдилища, като сѣ се занимавали съ въпроса за валоризацията, сѣ излѣзли вънъ отъ своята компетентностъ и че въ този пунктъ тѣхното решение е незаконно. Бихъ могълъ, казвамъ, да наведа въ полза на моята теза още доводи, не по-малко силни отъ тѣзи, които изложихъ досега, но понеже обещахъ да бѣда кратъкъ, ще мина на другъ единъ въпросъ. Каза се отъ г. Мушановъ: „Може ли Народното събрание да се подчини безусловно на едно арбитражно решение, даже и тогава, когато то съдържа нѣщо явно беззаконно?“

Азъ твърдя, заедно съ всички ония, които сѣ на моето мнение, че въ арбитражнитъ решения нѣма нѣщо беззаконно отъ формално гледище. Но да приемемъ, че има нѣщо беззаконно. Явява се тогава г. Мушановъ и казва: „Какъ така, г-да, вие можете да поддържате, че Народното събрание може безусловно да се подчини на едно решение на арбитраженъ сѣдъ, въ което явно се вижда, че се съдържатъ беззакония? Върховенъ дългъ е на Народното събрание, което е върховенъ контролоръ и пазителъ на държавнитъ интереси, да се намѣси и поправи работата“. Въ подкрепа на това и г. Пждаревъ заявява: „Народното събрание има върховенъ дългъ да бди за правото и правдата и тамъ, дето съзре неправда и неправда, да ги отстрани.“

Общо взето, това твърдение е вѣрно. Обаче не трѣбва да се забравя, г. г. народни представители, по какъвъ начинъ Народното събрание твори правдата и справедливостта при уреждането на правоотношенията въ нашата страна, и по какъвъ начинъ пѣкъ правото и правдата се творятъ отъ сѣда. Не трѣбва да се забравя, че и сѣдебната властъ има назначението да се грижи за правдата и правото, както и Народното събрание има сѣщото назначение. Обаче формитъ, начинитъ, по които тѣзи две съвършено независими, самостоятелни власти, споредъ нашата конституция, се грижатъ за правдата и справедливостта, сѣ различни. Докато сѣдилищата раздаватъ право и правда въ отдѣлни конкретни случаи, въз основа на законитъ, Народното събрание твори правда и справедливостъ чрезъ издаване на общи правни норми, задължителни за всички граждани на страната. Обаче Народното събрание не може и нѣма право на право, непосредно да поправи неправдата, ако тя се съдържа въ нѣкое отдѣлно сѣдебно решение. Направи ли това, то вече нарушава конституционния принципъ за раздѣлението на властитъ и встъпва въ прерогативитъ на сѣдебната властъ. Това не значи, че даже и когато се касае за раздаване на право отъ сѣдебната властъ, ние не можемъ по нѣкакъвъ начинъ да се намѣсимъ, за да предотвратимъ поне повторението на тази неправда. Но това може и трѣбва да стане само по начина, изрично предвиденъ въ конституцията — съ тълкувателни закони, противъ които у насъ има, тѣй да се каже, стихненъ страхъ. Въ всѣки случай този е единствениятъ пѣтъ! Когато видимъ, че неправилно се тълкува волята на законодателя, ние можемъ да се намѣсимъ и да кажемъ на сѣдилищата, какъ трѣбва да се тълкува правилно волята на законодателя. Само по този пѣтъ и по никой другъ.

И тѣй, г. г. народни представители, Народното събрание не може да си присвои ролята на върховенъ контролоръ, на единъ видъ най-върховна инстанция надъ сѣдебнитъ решения и да ги поправя съ свои решения непосредствено, на право. Това не става въ никой културна и правова страна на свѣта; за честта на нашата страна, не трѣбва да позволимъ да става и у насъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ)

П. Анастасов (с. д): Плаща!

Министър-председател А. Ляпчев: Ще видим какво плащаме. Азъ ще ви кажа.

П. Анастасов (с. д): На всички страни плащаме.

Министър д-ръ Т. Кулев: Някои от ораторите, които критикуваха арбитражните решения, твърдяха, че те са неправилни и незакономерни, защото трите, или четирите арбитражни съдилища различно решили едни и същи въпроси. Г-да! Та какво чудно има в това нещо? У нас различните редовни съдилища често пъти издават различни решения по едни и същи въпроси. Не само това, но често пъти един и същ съд през известни интервали, даже без различие в фактическите данни по делото, разрешава различно един и същ въпрос. Но от туй да се извади заключение за неправомърността или незакономерността на едно съдебно решение, ще бъде най-малко прибързано. И наистина, ако тези, които се поразяват и смущават от факта, че четирите арбитражни съдилища по отделните въпроси: за времето, през което се дължат лихви, за поскупването цените на предметите или за начина на валоризирането — са издали различни решения, си бяха дали труд да прочетат самите решения и да се постараят да си обяснят, защо тези въпроси се разрешават различно, те щяха да видят, че даже по такъв въпрос, какъвто е тоя за времето, през което се дължат лихвите, един въпрос спорен в юриспруденцията, може да има различно решение по същество. В юриспруденцията още се спори, г-да, дали член 46 от закона за давността има приложение по отношение на лихвите, които са спорни. Тогава няма нищо чудно, че у нас се намират две съдилища по същество, от които едното възприема единия възглед, а другото възприема другия възглед.

Но ако вие бихте си дали труд да прочетете и да видите, защо се валоризира различно, вие щяхте да видите, че съдилищата в случая изхождат от различни фактически основания. Когато извършват тази валоризация, те не се ръководят само от абстрактни разсъждения за това, каква е сегашната цена или каква трябва да бъде справедливата цена на книжния лев по отношение на златото, а взимат предвид и други съображения, както е направил това съдът, който е разрешил спора по предприятието Мездра—Враца—Видин. Той е взел предвид и други съображения, когато е възприел да валоризира един златен лев с 13½ книжни лева.

Министър-председател А. Ляпчев: Това не е право. Той не е валоризирал с 13½. Той е девалоризирал, като е намалявал присъдения в злато суми. Всички суми, присъдени по решенията, са в злато и се намиляват.

Министър д-ръ Т. Кулев: Забележката на министър-председателя е права. Съдят се мотивира най-подробно по следущите три въпроса, които образуват въпроса за валоризацията, а именно: (Чете) „1) В каква валута е уговорена форфетерната цена на предприятието — в злато ли, както поддържа главното предприятие, или в книжни левове, както поддържа защитата на държавата; 2) ако форфетерната цена е уговорена в злато, по кои рекламации сумите трябва да се присъдят в злато и в каква валута следва да се присъдят сумите по останалите рекламации; 3) има ли място и основание да се допусне преценка на златото в единия случай и на книжните левове в другия случай“. Като разглежда основно тези три въпроса и като дохожда до заключението, до което са дошли другите арбитражни съдилища, а именно, че се дължи в злато, и като се произнася по отделните пера, кои трябва да се платят в злато и кои в книжни левове, и като изхожда от правилното, според мене, схващане, че не може да се прави преценка на златото, понеже то има постоянна основна стойност, по отношение на която в същност се валоризират другите парични знаци, казва: (Чете) „Но страните в дадения случай са се съгласили и представили на съда с помирителния запис да определят валоризацията, по която ще стане изплащането на евентуално присъдените суми. Тоя компромис е предизвикан вследствие крайните и свършено противоположни становища на страните относително договорната монета: докато едната поддържа, че цената е в злато, другата отрича. Ако те бяха се ограничили само с тези свои твърдения, за съда не би оставало нищо друго, освен и той да се ограничи с присъждане сумите в злато или в

книжни левове; но те добавят, че искат от него и нещо повече: да валоризира присъденото. В обективна смисъл на думата, валоризиране значи: определяне покупателната стойност на известно платежно средство в даден момент в сравнение с друго такова, обикновено с златото, което, вследствие на своята ценност, се приема за монета с постоянна стойност и служи за мерило. От тук следва, че за присъдени суми в злато място за валоризиране, и че, следователно, ако при все това страните са се съгласили да се направи валоризация, безразлично в какво ще бъдат присъдени сумите, това значи, че те дават на тази дума едно по-друго разбиране, а именно: разбиране в смисъл, което се даде у нас с решенията по предшествуващите арбитражни дела, начинаей от онова по Варненското пристанище през 1923 г.; сиреч — ако сумите се присъдят в златни левове, за всеки такъв лев да се заплатят по-малко книжни, нежели се следва по курса на Българската народна банка, като се предостане на съда да определи количеството им; а ако се признае, че рекламираните суми не бива да се смътат в злато, а в книжни левове, тогава, предвид обезценението на книжния лев, да се заплатят за всеки рекламиран лев няколко обезценени, количеството на които пакъ съдът да определи, ръководейки се в единия и в другия случай от справедливостта“.

По силата на това пълномощие и ръководейки се от справедливостта и от ред съображения, които са много важни, съдът издава своето решение. За да видите, че при пресмътанията колко книжни лева трябва да се платят за един златен лев, са играли роля и странични съображения, ще си позволя да ви прочета и следния пасаж от неговото решение. (Чете) „Това съглашение на страните развързва ръцете на съда да приложи принципа на справедливостта съобразно с обстоятелствата на делото и своето крайно разумение, и от тази гледна точка той, като взема предвид, от една страна:

„а) че съглашението почива очевидно върху съзнанието на страните, че ако присъденият златен лев се изплати напълно с обезценените книжни левове по курса на Българската народна банка, т. е. с 27 л., то, макар държавата да не пострада от това, понеже не ще плати нещо повече от равностойността на престацията, главното предприятие ще бъде в голяма печалба, тъй като дълговете си към банката и към другите кредитори ще покрие с книжни левове, без да се държи сметка за обезценението им; а ако присъденият пълноценен книжен лев бъде изплатен с обезценен, т. е. с 370 ст., главното предприятие не ще получи нищо освен една незначителна (1/27) част от равностойността на престацията и ще бъде следователно опропащено, а пакъ държавата ще се обогати за негова сметка;

„г) че държавата“ — това е много важно — „въ продължение на 10 години до 16.VIII.1923 г. (датата на мемора) е използвала дължимите на главното предприятие суми за извършени работи, гаранционни удържки и инвентара, а пакъ ще плати лихви само за 5 години до горната дата, вместо за 10, а за използването в продължение на петнадесет години до същата дата сумата от незаконно събрания данък няма да плати за всичкото това време никаква лихва;

„д) че късното конституиране на арбитражния съд се дължи на правителството, както това се изложи по-горе“;

е) че елементарната справедливост налага да се вземат в внимание тия последни обстоятелства при девалоризирането на златото, щом самата девалоризация се допуска по съображения на справедливост — по всички тези основания съдът намира, че е справедливо и отговаря на намъренията на страните при сключените помирителни записи, щото за 1 златен лев да се платят 13.5 книжни лева, вместо 27.

Виждате, че тук има съображения от свършено друго конкретно естество, напр., че държавата, според това, което съдът присъжда, не плаща лихва за 10 години, през които тя е използвала инвентара на предприемача. Това той взема предвид, за да компенсира, когато определя пропорцията за девалоризирането. Ако имаше същите съображения и по другите решения, тогава щяхме да кажем, че и двесте съдилища, изхождайки точно от едни и същи съображения, определят различни пропорции на валоризация. А пакъ работата стои иначе: другите съдилища, които са определили 30% или 35%, са изхождали от свършено други съображения. Така се обяснява това различие в пропорцията на девалоризирането

отъ различните съдилища. Тъй че тукъ нѣма това, което нѣкои казватъ, че просто така, безогледно, по хатъръ или по не знамъ какви други съображения, е дадено на едни 30%, на други 35%, на други 50%.

Г. г. народни представители! Азъ се постарахъ накратко да ви изтъкна, че отъ чисто формално гледище решенията на арбитражните съдилища не могатъ да бъдатъ атакувани като незакономѣрни. По сѣщество, г-да, можемъ да намѣримъ, че въ нѣкои точки тѣзи решения сѣ погрѣшни. Това сѣ решения на хора, а само Богъ е безгрѣшенъ. Никое решение на никой човѣшки съдъ не е абсолютно безгрѣшно. Но отъ формално гледище тия решения сѣ неатакуеми. Тѣ, г-да, не биха могли да бъдатъ отменени, ако съ закона отъ 1915 г. не бѣше се отказало тѣхното обжалване, и по чл. 1245 отъ гражданското съдопроизводство.

Нека прочетемъ този членъ и да видимъ, ако действително наредбата му бѣ останала въ сила и за тѣзи решения, можеше ли единъ редовенъ съдъ — той може да бѣде и Върховниятъ касационенъ съдъ — да намѣри основания за да обяви тѣзи решения за нищожни. Да видимъ, кои сѣ условията, по които може едно арбитражно решение да бѣде обявено за нищожно: (Чете) „Решението на помирителния съдъ може, по молба на заинтересованитъ, да се признае за недействително и не станало:

„1. Когато е постановено следъ изтичането на опредѣления срокъ“. Това условие въ случая липсва. Знаете, че правителството се съгласи да продължи срока, и затова нѣмаме основание да приложимъ пунктъ първи.

„2. Когато е последвало по записъ, неподписанъ отъ участващитъ въ него лица или въобще когато не сѣ запазени при постановяването му условията, помѣстени въ помирителния записъ“. Никой не поддържа, че арбитражниятъ съдъ е разгледалъ една разпра за страна, която не е подписала записъ, или че се е произнесълъ по единъ въпросъ, който въ записъ не е билъ помѣстенъ.

„3. Когато е относително лица, които не сѣ участвали въ съставянето на помирителния записъ“. И този пунктъ не може да бѣде приложенъ.

„4. Когато е относително такива предмети, които не сѣ били представени на помирителния съдъ по записъ, или които сѣ забранени отъ закона“. Казано е „предмети забранени отъ закона“. Давайки неправилно тълкуване на тия думи нѣкои казватъ: ето на, запретиено е отъ закона да се валоризира, а съдътъ е валоризиралъ. Азъ изтъкнахъ, че никой законъ у насъ не запрещавъ валоризиранието. Нѣщо повече, и държавата въ отдѣлни случаи е валоризирала. Подъ забранени отъ закона предмети трѣбва да се разбиратъ други нѣща, напр., да продадешъ жена си, забранено е, да отиде нѣкой въ робство и пр.

„5. Когато е относително дѣлата, показани въ чл. 1228“, т. е. когато се касае за дѣла, които иматъ връзка съ интереситъ на държавата. Въ случая, обаче, има законъ правителството да отиде предъ арбитраженъ съдъ.

„6. Когато решението не е мотивирано“. Ето вижте — 180 страници сѣ мотивитъ. Азъ не зная, дали има други решения тѣй обширно мотивирани, както тия решения. Може мотивитъ да сѣ погрѣшни, но мотиви има.

„7. По причинитъ, предвидени въ чл. 707“, т. е. когато има фалшиви документи, фалшиви свидетелски показания и пр.

Ето, г-да, мотивитъ, поради които арбитражното решение би могло да подлежи на прегледъ и да бѣде обявено за нищожно и недействително. И ако можехме днесъ съ допълнителенъ законъ да отменимъ въпросната наредба на закона за арбитражните съдилища отъ 1915 г., споредъ която решенията не подлежатъ и на обжалване по чл. 1245 отъ закона за гражданското съдопроизводство и ако тия решения биха отишли предъ Касационния съдъ, или предъ който и да е другъ съдъ, тѣ не можеха да бъдатъ обявени за нищожни и несправедливи.

Но тукъ се възражава: „Защо вие на времето сте се съгласили да се отменятъ даже този формаленъ прегледъ, който законътъ за гражданското съдопроизводство позволява; това е една голѣма ваша грѣшка!“ Никаква грѣшка не е това, г-да, защото трѣбва да знаете историята на това постановление, по силата на което тия решения на арбитражните съдилища сѣ били изключени отъ оная ревизия, за която се говори въ чл. 1245 отъ гражданското съдопроизводство. Държавата, смѣтайки, че чрезъ подбора на състава на арбитражния съдъ, тѣй както тя го създава чрезъ своя законъ, получава пълна гаранция, че тя нѣма да бѣде изненадана съ едно решение противъ нея, иска да свърши великѣ завинаги съ тия спорове, и да не се повтори исто-

рия съ Варненското пристанище, първото арбитражно решение по което бѣше издадено отъ чужденци, бѣше обжалвано отъ предприемача предъ нашия Върховенъ касационенъ съдъ и бѣше отменено. Държавата, раководена отъ казаното желание и съображения, когато отиде на вторъ арбитраженъ съдъ по постройката на Варненското пристанище застави предприемача, макаръ тогава този законъ още да не сѣществуваше, да се съгласи въ записъ да се предвиди клауза, че решението на арбитражния съдъ нѣма да подлежи на никакво обжалване, въпреки сѣществуването на чл. 1245 отъ закона за гражданското съдопроизводство. По сѣщитъ съображения се предвижда това и въ закона отъ 13 мартъ 1915 г.

К. Пастуховъ (с. д): Само съ една бележка, г. министре: че станаха много бурни разисквания въ Народното събрание по отмената на чл. 1245 отъ гражданското съдопроизводство.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Признавамъ.

К. Пастуховъ (с. д): И най-добритъ юристи, въ туй число и г. Фаденхехтъ, се бориха страстно поне да се запази правото на странитъ да подадатъ касационна жалба срещу решението на арбитражния съдъ. Така че, недейте говори така изведнѣжъ, че държавата правила това и това.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Не знаете какво ще кажа, г. Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с. д): Имайте предъ видъ, че всичкитъ отъ опозицията, и видни юристи, се бориха противъ това ограничение на правото на държавата, като страна.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Г. Пастуховъ! Може би и азъ, ако тогава бѣхъ народенъ представителъ, най-енергично щѣхъ да се боря да остане въ сила наредбата на чл. 1245 и за тѣзи арбитражни решения. Сега въ новия законъ за гражданското съдопроизводство тая материя азъ я уреждамъ много по-целесъобразно и много по-разумно. Но азъ ви обяснявамъ, отъ какви съображения държавата е изхождала тогава, когато е предвидѣла това условие. Това е искане, г. г. народни представители, това е условие, което държавата е наложила на противната страна. Сега, ако тя се е излъгала — да търпи последицитъ. Това е резултатътъ. Не може тя да казва сега: а-а, азъ се излъгахъ, пишманъ ставамъ, дайте сега да се върнемъ назадъ.

Накрай, нѣколко думи за предложението на г. Павловъ. Азъ по принципъ бихъ се съгласилъ съ неговото предложение, ако въпросътъ не се касаше за единъ конкретенъ арбитраженъ съдъ и за единъ законъ отъ 1915 г., който е законъ-договоръ. Това не е законъ въ общия смисълъ на думата, който създава една обща правна норма, а това е единъ законъ, направенъ съ огледъ на единъ конкретенъ арбитраженъ съдъ, единъ законъ, който опредѣля условията, при които държавата е съгласна да отиде предъ арбитраженъ съдъ. Тѣзи условия се поставятъ и на другата страна, приети сѣ отъ тази страна, подписанъ е помирителниятъ записъ, договорътъ е окончателно сключенъ. Сега ние не можемъ съ законъ да измѣняваме този договоръ. Тукъ е цѣлиятъ въпросъ, тукъ е мнжността, тукъ сѣ ни свързани рѣшетъ. Иначе, предложението на г. Павлова, по другъ поводъ, азъ бихъ го поддържалъ. Държавата има винаги право да подобрява и да усъвършенствува своитъ процесуални закони. И понеже процесуалнитъ закони създаватъ по-свършени форми на производство и гарантиратъ по-добро правораздаване, тѣзи закони могатъ да иматъ значение при спороветъ, не само по бѣдещи дѣла, но и по нѣкои по-раншни дѣла. Но тукъ имаме единъ специаленъ случай, една особеностъ, имаме единъ законъ-договоръ. Тукъ ние не можемъ по желанието само на едната страна да измѣнимъ условията, при които държавата е отишла на арбитраженъ съдъ. Това именно не ни позволява да възприема предложението на г. Павлова.

Но г. Мушановъ казваше: „Кѣде е гаранцията тогава отъ арбитражните съдилища?“ Г-да! Гаранцията преди всичко, е тамъ, че държавата, когато отива на арбитраженъ съдъ, най-напредъ си поставя въпроса: какъ ще бѣде той съставенъ, и тя взима мѣрки, щото съдътъ да бѣде съставенъ отъ хора, въ които тя има довѣрие. Съ два последователни закони тя измѣнява закона отъ 1915 г., съ едно намѣрение само: да създаде по-голѣма гаранция, щото тия арбитражни съдилища, които ще решаватъ спороветъ, кѣдето държавата е страна, да не я изненадатъ съ едно решение, което да бѣде явно про-

тивъ нейнитѣ справедливи интереси. А вие знаете, какъ се опредѣли съставътъ на арбитражнитѣ сѣдища. И ако, паче-чаяние, въпрѣки всички тѣзи предпазителни мѣрки, които сѣ били взети при съставянето на арбитражния сѣдъ — тя се е излъгала, тя се е измамила, тя ще трѣбва да тегли последицитѣ, макаръ това да ѝ струва и десетки милиона лева. Това е държава; тя трѣбва да уважава и подписа си, и договора, който е сключила.

Азъ завършвамъ, г-да. И когато предъ мене се поставя въпросътъ: дали да се спасятъ на държавата нѣколко десетки милиона лева или да се запази престижътъ на нашата държава, като правова и културна държава, когато се касае да се спечелятъ 15, 20 милиона лева, но да се изложи престижътъ на нашия Парламентъ — азъ предпочитамъ държавата да загуби тѣзи десетки милиона лева, но да си запази името на правова и културна държава, да се запази и престижътъ на Парламента, като Парламентъ, който знае своитѣ права и границитѣ на своята властъ по конституцията. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата г. министър-председателъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Едно обещание: ще бѣда извънредно кратко. Най-напредъ, за моята декларация, която толкозъ пѣти тукъ се припомни. Азъ ще Ви прочета какво съмъ казалъ на 27 юлий 1927 г., когато се е разглеждалъ извънредниятъ бюджетъ, въ който е била предвидена и сумата отъ нѣколко милиона лева по занимающия ни въпросъ. Въ заседанието сѣ говорили нѣкои народни представители, между които и г. Кръстю Пастуховъ. Въ отговоръ на неговитѣ думи азъ съмъ казалъ и следното: (Чете) „Нека ми бѣде позволено да кажа, че този споръ се повдига не толкова за защита интереситѣ на държавното съкровище, колкото за да се създаде отъ него лозунгъ, изобщо въпросъ за политиканствуване въ България“. И това, което става презъ последнитѣ десетина дни тукъ, е едно доказателство, че действително, само за това се спори и се шуми.

По-нататкъ азъ съмъ казалъ: (Чете) „Е добре, правителството на Демократическия сговоръ — и миналото, и днешното — е предоставило тия дѣла на арбитражнитѣ сѣдища въ България. Но сега се повдига единъ въпросъ: арбитражнитѣ сѣдища превишили ли сѣ своята властъ, разглеждали ли сѣ и други въпроси, освенъ ония, които сѣ имъ предоставени да разрешаватъ или не?“ И азъ давамъ обещанието да провѣря: ако сѣ разглеждали други въпроси, освенъ ония, които имъ сѣ предоставени да разглеждатъ, да търсимъ начинъ и срѣдства, за да може да влѣзатъ тѣ въ правия пѣтъ.

Има ли нужда да доказвамъ, че арбитражнитѣ сѣдища не сѣ засегнали ни единъ въпросъ, по който не сѣ имали право да се произнасятъ съгласно нашитѣ закони, съгласно помирителния записъ, който не е нищо друго, освенъ законъ, както и съгласно поемнитѣ условия, които сѣ законъ, защото сѣ сключувани тукъ?

Позволете ми сега да разгледамъ и азъ въпроса не споредъ теорията на fiat justitia, pereat mundus — да възтѣржествува правото, макаръ да се опропасти свѣтътъ. Азъ не съмъ отъ посветенитѣ на правосѣдието. Азъ съмъ обикновенъ смъртенъ човѣкъ съ малки познания по тая материя и искамъ да разгледамъ работитѣ малко по-обективно и да вида, какво собствено има въ цѣлия този въпросъ, което може да бѣде предметъ за нѣкакво негодувание, за възмущение спрямо едно решение на арбитражни или каквито и да сѣ други сѣдища. Азъ имамъ много пѣти случай да ви припомня, че критиката е желателна спрямо всичко. Но критика и вземане решение, това сѣ различни работи.

Това, което смущава мнозина господа, е въпросътъ за валоризацията. Г. г. народни представители! Позволете ми да ви кажа, че досега — имамъ тази нескромностъ — този въпросъ, по мое схващане, не е изясненъ предъ почитаемото народно представителство отъ ни единъ ораторъ — да извинява и г. министра на правосѣдието. Защо? Защото г. г. суперарбитритѣ, които упрѣквате, че правѣли различни валоризации, иматъ едно общо разбиране. То е, че тѣ преценяватъ всичко въ злато ефективно. Вие нѣма да намѣрите ни едно тѣхно решение, въ което да се казва, че толкова и толкова хиляди лева книжни трѣбва да плати българската държава. Всички до единъ казватъ: „Толкова златни лева трѣбва да плати българската държава“. И ако въ нѣкои отъ тѣхнитѣ решения се срѣщатъ фрази, като тази, която чухме, 13½ къмъ 1, това сѣ едни обяснения —

ще ме извинятъ г. г. арбитритѣ и суперарбитритѣ — съвсемъ неумѣстни. Въ своитѣ решения, повтарямъ, никаква валоризация, никаква девалоризация отъ валутна гледна точка тѣ не сѣ правили. Тѣ сѣ се водили отъ постановлението на договоритѣ, че предприемачитѣ иматъ право да получатъ възнаграждението си въ злато — половината въ злато и половината въ сребро, но по равностойността на златото въ момента, когато ще получаватъ среброто; оценявали сѣ всичко въ злато.

Второ. Г. г. арбитритѣ — имамъ предъ видъ суперарбитритѣ — сѣ решавали по справедливостъ. Ония, които сѣ на особено мнение, тѣ сѣ агенти на държавата. Какво ще ми се препорѣчва пратениктѣ на държавата, че защитава държавата? Той е длъженъ да я защитава, това е неговата мисия тамъ. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ) Това оскърбява другитѣ, които не излизатъ да казватъ, че сѣ защитавали държавата; ами че тѣ сѣ именно за това тамъ. Така и онѣзи, които сѣ били отъ страна на предприемачитѣ, защитаватъ интереситѣ на предприемачитѣ и искатъ да разположатъ суперарбитритѣ къмъ себе си. Но когато видятъ, че суперарбитритѣ нѣма да приематъ, нито едното, нито другото, тѣ се помириватъ. Азъ, като казвамъ арбитъръ, разбирамъ суперарбитърътъ, защото той е въ сѣщностъ сѣдията. Вие казвате, защо всички тѣзи суперарбитри не сѣ се споразумѣли, за да ви извадятъ отъ това смущение — досежно валоризацията? Защото тѣ преди всичко не сѣ разбирали валоризацията така, както ние тукъ я тълкуваме. Тѣ, обаче, като преценявали сумитѣ, сѣ разсѣждавали по справедливостъ — ex aequo et bono. Защо? Защото тѣ казватъ, че дадено предприятие има да взема отъ това и това, като излизатъ отъ постановлението на договора, че иматъ право да получатъ вземането си въ злато. Тѣ изчисляватъ, но казватъ, че сумата, която иматъ да взематъ, е срещу материали; напр., задържанъ имъ е нѣкакъвъ инвентаръ, това е една вещь, която има стойностъ. Тази стойностъ, ако я оценимъ въ 1910 г., ще я оценимъ въ златни лева; ако я оценимъ въ 1927 г., ще я оценимъ въ книжни лева. Иначе може ли? Не може. Но тѣ казватъ: „Оценяваме всичко въ злато“. И тази вещь, когато и да я оценятъ, ще получатъ стойността ѝ въ зависимостъ отъ това, доколко тѣхното чувство на справедливостъ имъ позволява да правятъ оценка въ злато. Понеже така се постѣпва за материали, тѣ казватъ, че по отношение на материалитѣ нито валоризиратъ, нито девалоризиратъ.

Но идватъ други пера за нѣкои рекламации, явява се въпросъ за обезщетение, има единъ или другъ искъ. Тѣ казватъ: „Споредъ времето това трѣбва да се плати“ — да речемъ 570 хиляди златни лева, казва Крафти, за поскупване на работитѣ, минусъ 482.558 л. по насрещенъ искъ, оставатъ 87.442 златни лева. Събиратъ всички такива суми, за които става въпросъ да се намаляватъ, и казватъ: „Този е сборътъ отъ всичкитѣ тѣзи суми, и понеже държавата се намира въ едно бедствие, това бедствие трѣбва да се сподѣли както отъ страна на г. г. предприемачитѣ, така и отъ страна на държавата“. И взематъ та девалоризиратъ, а не валоризиратъ сумата, която предприемачитѣ трѣбва да получатъ, разбира се, пакъ въ злато. Г. Крафти, напр., не валоризира 30, а девалоризира 70%. Азъ имамъ решението и цифритѣ и ще ги прочета за сравнение. Има сума отъ 769.577 златни лева — намалява я на 230.873 златни лева. Тѣй си прави смѣтката. И когато всичко това се събере, казва: „Толкозъ има да получи предприемачътъ. Значи, нѣмаме валоризация и девалоризация отъ гледна точка валутна, а имаме намаляване присѣденитѣ суми отъ гледна точка на справедливостта съ огледъ на бедственото положение на държавата. Но както ви каза и г. министърътъ на правосѣдието, когато сѣдията-арбитъръ разсѣждава, той взема подъ съображение много нѣща. И за да видите, че онова, което ви възмущава, е вѣтъръ, азъ ще ви направя две сравнения по тѣхнитѣ смѣтки — черно на бяло, безъ много приказки. (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ) Въ Парламента се казва: „Крафти валоризира съ 30, Генадиевъ валоризира съ 50“. Праздна работа! Азъ помолихъ единъ инженеръ да ми направи сравнение. Заповѣдайте изчисленията на г. Крафти и изчисленията на г. Генадиевъ. Ако усвоимъ формулата на изчисления на г. Генадиевъ, какво ще получи онова предприятие, на което г. Крафти е намѣрилъ за справедливо да се дадатъ всичко 757.780 златни лева? По формулата на г. Генадиева това предприятие ще получи съ 28.538 л. по-малко, макаръ Генадиевъ да „валоризира“ съ 50%. По неговата система ще се заплати по-малко, отколкото по системата на Крафти, който „девалоризира“ съ 70%. Понеже това сравнение бѣше направено отъ частенъ инженеръ, азъ го дадохъ на г. Дан-

чевъ, инженеръ на държавата, на страната на държавата въ процеситъ, и той ми каза: „Това е пълната картина“.

Отде се явяватъ тия разлики? Много просто, г-да! Г. Крафти казва: „Предприемачътъ има право на непрекъсната лихва — отъ 1910 г. докато дѣлото се разгледа, докато се присъди сумата, която трѣбва да получи предприемачътъ“. И то, когато държавната лихва по гражданското право е 10 или 8%. А г. Генадиевъ казва: предприемачътъ има право на лихви само за 5 години, повечко не. И каква роля играятъ тия лихви въ тия резултати, показва следното нѣщо. Докато Крафти изчислява лихвитъ за Борушица на 284.798 златни лева, по системата на Генадиевъ тѣ ще бждатъ 197.775 златни лева, понеже Крафти ги изчислява отъ 1910 г. до 30 ноември 1925 г. и ги девалоризира съ 70%, а Генадиевъ ги изчислява само за 5 години, като ги девалоризира съ 50%, значи единиятъ изчислява лихвитъ за 15 години, а другиятъ ги изчислява за 5 години и всичко се обръща съ главата надолу.

Да вземемъ другото предприятие, кждето е „валоризирано“ съ 50%. По системата на Генадиевъ получава се този резултатъ, че предприятието трѣбва да получи всичко, като главница и лихви 2.471.734 златни лева. За по-голяма яснота азъ бихъ ви прочелъ по-подробно перата, но нѣмамъ време. За сжщото това предприятие по системата на Крафти — съ лихви презъ цѣлото време — споредъ моя пресмѣтачъ, би се получила сумата 3.573.845 златни лева. Значи, съ 1.102.111 златни лева повече.

Но азъ пакъ дадохъ да провѣри това г. инженеръ Данчевъ. Негоритъ смѣтки сж тукъ. Той казва, че предприятието Мездра—Враца—Видинъ пресмѣтнато по системата на Крафти, най-малко, ще трѣбва да получи въ повечко 116.790 златни лева.

Коя „валоризация“ искате вие тогава? Кжде сж тия господи, които изравняваха „валоризацията“ ту съ 30%, ту съ 35%, ту съ 50%? (Смѣхъ) Проучиха ли тѣ решенията на сждитѣ? Справиха ли се тѣ съ въпроса? Не.

Но има крѣсъкъ: „Валоризация! Валоризация!“ Но кой въ България не е правилъ валоризация? Г. Пастуховъ е тукъ и ще ви разкаже. Наследниците на покойния Сава х. Дечевъ продадоха имота си на Асенъ Николовъ за 30.000 английски лири презъ 1919 г., когато английската лира у насъ бѣше 100 л.; а когато записитѣ въ английски лири трѣбваше да се изплатятъ въ български книжни лева, когато английската лира бѣше къмъ 600 л., не плати ли Николовъ 24.000.000 л. — което ще рече за английска лира 800 книжни лева? Кажете ми, г. Пастуховъ, кооперация „Напредъ“ — нищо престѣпно нѣма — не направи ли една много основателна валоризация (Веселостъ всрѣдъ сговориститѣ)

Чуйте, г-да, отъ земеделската група! Крумъ Поповъ, бившъ кметъ на столицата, е ималъ нещастieto — както сега ние — да ликвидира смѣтки по единъ договоръ на кметството съ дружество „Изида“, който е билъ сключенъ презъ 1910 г., когато е билъ кметъ моятъ приятелъ — пакъ ми е приятелъ — г. Коста Батоловъ.

К. Пастуховъ (с. д): Започна да се отказвашъ отъ приятелитѣ си.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тогава Коста Батоловъ уговаря да се плати за квадратенъ метъръ отъ единъ видъ настилка 16 л., за другъ видъ — 14 л., за трети видъ — 15 л., и т. н. Отъ 1910 г. смѣткитѣ се преглеждатъ едвамъ презъ 1922 г., когато е кметъ Крумъ Поповъ, дружбашъ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: *par excellence*.

Другъ отъ сговориститѣ: Най-изпеченъ. (Смѣхъ)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И какъ валоризира той? Той казва: „За половина левъ“ — защо е избралъ половинъ левъ, не разбрахъ — „ще платимъ по 5 л.“. Значи за единъ левъ ще се платятъ 10 л., но се казва, че за половинъ левъ ще се заплатятъ 5 л., за да не се направи ефектъ, за да не се каже, че е заплатено 10 л. По-нататкъ. За бордюритъ той казва: „За 4-тѣ лева ще платимъ 100 л., а за кривитъ бордюри за 8 лева ще платимъ 150 л.“ Това става презъ 1922 г. Не се ли валоризира? Валоризира се.

И се питамъ азъ: защо е всичкиятъ този шумъ? Не е ли това лозунгъ за политиканствуване? И за смѣтка на кого става това? Азъ не искамъ да правя смѣтка за сумитѣ, които изразходваме и ние, които заседаваме 4 пѣти въ

седмицата, а вземаме по 400 л. на день, значи по 2.800 л. на седмица, които правятъ по 700 л. на заседание: Да бждемъ откровени и наясно.

П. Анастасовъ (с. д): Тогава по-хубаво безъ Парламентъ!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ами да прибавимъ и лихвитѣ, които текатъ. А какви сж тия лихви, г-да? Азъ ви казахъ: лихвитѣ сж такива, че г. министърътъ на финанситѣ, който чака да получи кредитъ 160.000.000 л., се е измѣгалъ въ смѣткитѣ си.

П. Анастасовъ (с. д): 10 души отъ болшинството говориха.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Този кредитъ отъ 160.000.000 л. се е оправдалъ, когато ние искахме да се вмъкнатъ тия пари въ заема. А отъ тогава досега има повече отъ година и трѣбва да сж станали вече 170—180 милиона лева. Защото почитаемиотъ господа арбитри сж решили и въпроса за лихвитѣ. И интересно е, кой какъ го е решилъ. Азъ вземамъ решението само на двамата арбитри, единиятъ отъ които е „валоризиралъ“ 30%, а другиятъ 50%. Този, който е „валоризиралъ“ 30%, казва: „Отъ деня, когато постановимъ, че се дължи тая сума, ще се плаща лихва 12%“, а този, който „валоризира“ 50%, казва: „Отъ деня, когато постановимъ, че се дължи тая сума, ще се плаща 10% лихва“. И на едното и на другото ние ще се подчинимъ. И тия 10% и 12% растатъ всѣки день, а паритѣ отъ заема ние ги държимъ на разположение въ Народната банка безъ лихви, тя не ги използва и всѣки день ние губимъ. И ако продължаваме така да споримъ, тая работа ще расте — за смѣтка на кого? Кажете ми!

Но, г-да, обещахъ ви да бжде извънредно кратъкъ. Азъ ще се спра още на единъ въпросъ, защото съмъ билъ министъръ на финанситѣ преди много години — въ 1910/1911 г. Тогава тия дѣла висѣха. Азъ съмъ се питалъ самъ, съ огледъ на финансовото положение на държавата, съ колко десетки милиона златни лева ще се отървемъ отъ всички тия предприемачи. Недейте се смѣ, г-да, този страхъ азъ съмъ го ималъ и ще видите, че съмъ го ималъ съ основание. Да не казвамъ колко смѣтахъ, че ще ни „оскубятъ“, но си казвахъ, че плащането рекламациитѣ на предприемачитѣ е едно много тежко бreme за нашия бюджетъ. Защо? Защото моятъ приятелъ — азъ ще го нарека и него такъвъ, той бѣше членъ въ кабинета ми, г. Кимонъ Георгиевъ, защото нѣмамъ намѣрение да унижавамъ хората, съ които съмъ билъ другаръ, никога азъ нѣма да го направя това (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) — чете въ Народното събрание по поводъ питането на г. Пастуховъ какъ сж решавани отъ страна на чужденци арбитражни дѣла по другитѣ желѣзнопѣтни линии — София—Романъ, Романъ—Плѣвенъ—Шуменъ и т. н. и като ги събира, казва, че присъденото възлиза срѣдно на 40% отъ рекламациитѣ.

Какво се дава тукъ? 160, азъ ще ги река 180 милиона книжни лева. Каква частъ съставлява то отъ искането? Нѣколко процента, да кажемъ 8%. Но, хайде да изоставимъ искането. Ако направимъ една смѣтка какво съставлява това, което се плаща днесъ, и онова, което се е платило нѣкога спрямо стойността на линиитѣ, ще видимъ, че то е много малко. Азъ, виждате, като представителъ на държавата, имамъ и другъ дългъ, освенъ този да запазя на държавата милионитѣ, които тя трѣбва да плати. Азъ си задавамъ следния въпросъ. Тѣзи 160—180 милиона лева, които при нашитѣ условия плащаме днесъ за нѣща извършени преди 20 години, ако се олихвяваха съ 10% — това е приетото у насъ — каква трѣбваше да бжде оная сума, да речемъ отъ 1912 г., не въ 1910 г., не и въ 1906 г., когато азъ като министъръ на финанситѣ се бояхъ за това какво ще платимъ? Дадохъ да ми се направи едно изчисление и ми казаха, че тогава, презъ 1912 г., е трѣбвало да се платятъ около 40 милиона лева книжни, които по 10% сложна лихва, ще дадатъ една сума отъ 160 милиона лева. И азъ се питамъ: тѣзи 40 милиона лева книжни презъ 1912 г., превърнати въ златни, какво представляватъ? Да речемъ, че представляватъ 1.500.000 златни лева. Ами, г-да, ако погледнете въ решенията, вие ще видите само на едно предприятие сж удържани 1.032.341 златни лева по 10% за гаранции! Това сж пари взети навремето отъ предприятието, вложени въ касата на държавата. Я пресмѣтнете и другитѣ! Какво собствено се плаща? Г-да! Грѣхота е, срамота е!

Но, за менъ има другъ по-важенъ въпросъ. Казахъ ви, че азъ не съмъ отъ тия, които казватъ *fiat justitia, pereat*

mundus или pereat coelum. Но надъ главата ми висятъ процесии въ всички столици на Европа. Едно оржие имаме ние — да издигнемъ силата на решенията на българските съдилища. На много мѣста ние се боримъ, съ основание: това е постановено отъ този или онзи нашъ съдъ. Кажете ми, иза Бога, какъвъ ще бѣде ефектътъ, ако Народното събрание реши да се намѣси въ решенията на единъ арбитраженъ съдъ, конституиранъ отъ него самото? Какво оржие ще се даде на ония, които въ борбата си противъ насъ пледиратъ, че нѣматъ цена въ нашата страна решенията на единъ съдъ? Имате ли една идея, една представа за това? Виждате, азъ не съмъ сантименталистъ, азъ държа смѣтка за много работи.

Азъ изоставямъ всичко друго, което многоуважаемитъ господа казаха. Азъ не желая да откривамъ и друга една страница, за да ви изброявамъ загинали, мъртви български предприемачи. Въ българската държава, въ началото на нейното създаване имаше амбицията, амбиция много сериозна и важна, да си създаде всевъзможни свои агенти въ всички направления, да си създаде стопански сили, въ това число и предприемачи, защото благодарение на българските предприемачи ценитъ на строителството у насъ бѣха силно понижени. Една гордостъ за менъ е предъ чужденцитъ да имъ кажа, че много отъ нашитъ построени желѣзници съ малки изключения, сѣ дѣло на български инженери, на български предприемачи. Но да ви чета ли мартирологията на всички наши предприемачи? Може би има нѣкои да сѣ облагодетелствувани! Господа юриститъ казватъ, че Темида си била затваряла очитъ и не виждала. За жалостъ, азъ забелязахъ, че окоето не само гледа, но гледа отвратително завистливо! Не бива така!

Азъ моля народното представителство, като се спре на всичкитъ предложения — не знамъ колко сѣ направени — до едно да ги отхвърли. И защо?

Предложението на г. Януловъ е абсурдно предложение. Единъ съдъ, който решава да се плати въ златна валута — той решава, че всички присѣдени суми сѣ въ злато — не казва какъ ще ги плати министърътъ на финанситъ. Той казва само да се платятъ въ злато, а азъ знаа, какъ ще ги плати министърътъ на финанситъ — 92 л. за единъ грамъ злато. Това ще плати. При това решение на арбитражнитъ съдилища г. Януловъ казва: ще постановимъ, присѣденитъ суми въ златни левове да се платятъ въ книжни левове. Може ли да приемемъ това нѣщо? То пада само по себе си. И обичамъ да вѣрвамъ, че г. Януловъ ще се съгласи съ ония, които казаха, че неговото предложение е едно пробно предложение, колкото да се откриятъ дебати по въпроса, каквито се и откриха.

Второто предложение е да се плати 35%, защото единиятъ казалъ 30%, другиятъ 35%, а третиятъ 50%. Обичамъ да вѣрвамъ, че този, който прави това предложение, ще се съгласи да го оттегли. Нѣма си мѣстото такова едно предложение. То на нищо не отговаря.

Третото предложение е това на тѣсната лѣтека. Г. Никола Мушановъ въ началото така съ единъ сербезликъ тукъ ни аутодафираше, но после се смекчи. Питамъ го: какво Ви е предложението, г. Мушановъ? Той казва: „Ще го чуете“. Азъ мислѣхъ, че той ще го направи, но дойде младиятъ г. Борисъ Павловъ, единъ интелигентенъ човѣкъ, зае се съ една материя много опасна и съ всичкитъ си знания навлѣзе въ едно дѣло да търси тѣсната лѣтечка. „Ще отидемъ въ Касационния съдъ“. Но какъ ще отидемъ? Да кажемъ, че законътъ е нарушенъ отъ страна на арбитражитъ?

Б. Павловъ (д): Не е това.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Но ако нѣма нарушенъ законъ, защо ще отиваме тамъ? Въпросътъ бѣше за валоризацията и девалоризацията, за нашата валута. Г. министърътъ на правосѣдието ви обясни тѣзи работи. И азъ имахъ амбицията да ви ги обясня, но хайде да не губимъ време, въпросътъ е ясенъ, нѣма защо да разбивамъ отворени врати. Тя е страшна работа! Разбира се, че и тя е запъртъкъ.

Най-после дойде моятъ приятелъ г. Пждаревъ. Съжалявамъ, че го нѣма тукъ. Той иска въ текста на параграфа за кредитъ да се вмѣкне една забележка: вземанията на Народната банка да се платятъ въ златни левове. Г-да! Азъ имахъ нещастieto като министъръ на полицията и министъръ-председателъ да дойда до това тежко положение да чета решенията на арбитражнитъ съдилища, и намѣрихъ, напр., въ решението за кюстендилското предприятие—ува-

жаемиятъ г. Данаиловъ си спомня много добре — че Народната банка е представила искъ за това, което иска да каже г. Пждаревъ и за това, което подмѣта г. Януловъ, но арбитражниятъ съдъ го е отхвърлил, и много основателно, споредъ менъ. Защото, ако на Народната банка, която е имала да взема въ левове, по нейната система на банкноти, би се признало това право, какъ ще откажете вие на Генералната банка, на други нѣкои банки? Разбирате ли тая работа?

С. Савовъ (д. ср): Кѣде отива?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ами че има и друго нѣщо. Хайде по него да не говоря азъ.

Тогава кое предложение остава, г-да? Остава само едно предложение: да се отхвърлятъ всички тѣзи предложения, които за жалостъ ни занимаватъ толкова дълго време, но отъ които има една полза, безспорно е за менъ — че ще излѣземъ всички отъ това Народно събрание съ едно убеждение, че ние не сме оставили да бѣде ограбена държавата, че държавата е защитена отъ съдии българи. Защото, ако бѣха други — процентътъ го виждате какъвъ е. И нека затвърдимъ вѣрата у насъ! Да уважаваме решенията на българските съдилища, на българските арбитражи! (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ) Само тогавъ ще можемъ да защитимъ действително голѣмитъ наши интереси.

Азъ моля, прочее, Народното събрание да усвои моето предложение и да отхвърли всички други направени предложения и, понеже въпросътъ е свързанъ съ параграфа, да вотира и него (Бурни и продължителни ржкоплѣскания отъ сговориститъ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има направено предложение отъ народнитъ представители г. г. Цвѣтанъ Стоячевъ, Илия Януловъ, Георги Желѣзковъ и др., повече отъ десетъ души, за поименно гласува по точка първа отъ дневния редъ.

Най-напредъ ще трѣбва да се гласува, дали Събранието одобрява този начинъ на поименно гласуване. Който приема гласуването по точка първа отъ дневния редъ да стане поименно, моля, да вдигне ржка. Меншество, Събранието не приема.

Който приема на първо четене разглеждания законопроектъ, внесенъ по частна инициатива отъ г. Януловъ и други народни представители въ законно число, моля, да вдигне ржка. Меншество, Събранието не приема.

Другитъ предложения се отнасятъ до параграфа.

А. Пиронковъ (д. ср): Минаваме къмъ втората точка отъ дневния редъ — параграфа.

Р. Василевъ (д. ср): § 2.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Пристъпваме къмъ втората точка отъ дневния редъ — продължение разискванията по второто четене на законопроекта за извънбюджетния (сврѣхсмѣтенъ) кредитъ за 1928/1929 финансова година.

Следва да се вотира § 2 отъ бюджета за Главната дирекция на желѣзницитъ и пристанищата.

По този параграфъ има направено отъ г. Пждаревъ следното предложение: (Чете) „Къмъ чл. 1 на закона се поставя забележка: „Предприятията за постройка на желѣзнопѣтни линии и пристанища, на които арбитражни съдилища сѣ присѣдили, дължимитъ имъ отъ държавата суми да се плащатъ въ проценти отъ златенъ левъ, заплащатъ дълговетъ си къмъ Българската народна банка по смѣтки отъ преди 31 януарий 1919 г., по същия процентъ на златенъ левъ“.

Който приема това предложение, моля, да вдигне ржка. Меншество, Събранието не приема.

По същия параграфъ има предложение отъ г. Данчевъ, което се състои въ следното: (Чете) „Къмъ § 2 отъ законопроекта за извънбюджетенъ (сврѣхсмѣтенъ) кредитъ по бюджета за 1928/1929 финансова година на Главната дирекция на желѣзницитъ и пристанищата за присѣдени суми отъ арбитражни съдилища по предприятия за постройка на желѣзнопѣтни линии и пристанища въ размѣръ на 160 милиона лева, да се прибави следната забележка: „За присѣденитъ отъ арбитражния съдъ на главнитъ предприятия по постройка на желѣзнопѣтнитъ линии Мездра—Враца—Видинъ, Девня—Добричъ, Русенското и Свищовското при-

станица суми въ златни лева, българската държава заплаща за единъ левъ 35 стотинки златни“.

Който приема това предложение, моля, да вдигне ръка. Меншество, Събранието не приема.

Който приема § 2 за присъденитъ суми отъ арбитражни съдилища по предприятия за постройка на желѣзнопътни линии и пристанища на сума 160.000.000 л., моля, да вдигне ръка. Болшинство, Събранието приема. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ)

П. Анастасовъ (с. д): Много хубавъ активъ — 160.000.000 л.!

Подпредседатели: { А. ХРИСТОВЪ
В. ДИМЧЕВЪ

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Моля да се вдигне заседанието за утре съ продължение на същия дневенъ редъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Който приема предложението на г. министъръ-председателя — заседанието да се вдигне за утре съ същия дневенъ редъ, моля, да вдигне ръка. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 22 ч. и 20 м.)

Секретарь: Д. МАНГЪРОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣлене: Д. АНТОНОВЪ

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Отр.	Отр.	
Отпуски, разрешени на народните представители: Величко Кознички, Първанъ Първановъ, Стоянъ Омарчевски, Димитъръ Ивановъ I, Георги Енчевъ, Христо Горневъ, Никола Владовъ, Милу Милевъ, Димитъръ п. Николовъ, Йосифъ Марудевъ, д-ръ Владимиръ Бурилковъ, Маринъ Шиваровъ и Хюсеинъ х. Галибовъ	905	и главните предприятия за постройката на железнопътните линии Търново—Тръвна—Борушица, Борушица—Тулово—Стара-Загора, Царева ливада—Габрово, Левски—Свищовъ, Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница, Девня—Добричъ, Мездра—Враца—Видинъ и предприятия на Русенското пристанище (Първо четене—продължение разискванията и неприемане) . .	905
Законопроекти:		3) за извънбюджетенъ (свръхсметенъ) кредитъ по бюджета за 1928/1929 финансова година (Второ четене — продължение докладването)	933
1) за отстъпване отъ държавата на някои общини находящите се въ землищата имъ минерални извори (Съобщение)	905	Предложение за одобрение на конвенцията между царство България и кралство Унгария относно взаимното подпомагане на болните, подписана въ София на 5 февруарий 1929 г. (Съобщение) . .	905
2) за допълнение на закона отъ 1925 г. за изменение и допълнение закона отъ 1923 г. за изменение и допълнение на закона отъ 1915 г. за разглеждане и разрешаване отъ арбитраженъ съдъ възникналите спорове между държавата		Дневенъ редъ за следующето заседание	934